

**EGYHÁZ-
14
-FÓRUM**

Szociális tanítás és valóság

1991/2

Egyházfórum 6. évfolyam 2. szám

Független, katolikus folyóirat
Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőség:

Egyházfórum
1158 Budapest, Thököly u. 74.

Kiadóhivatal:

Kirchenforum für Ungarn e. V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

A szerkesztőbizottság elnöke:

DDr. Paul M. Zulehner (Bécs)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boros István (Kalocsa)
Dr. Dévény István (Luzern)
Gáspár Csaba László (Budapest)
Máté-Tóth András (Szeged)
Wildmann János (Luzern)

Egyes szám ára 7,50 SFr
Magyarországon 90,- Ft

Előfizetési díj egy évre:

Nyugaton 28,- SFr
Magyarországon 300,- Ft

Bankszámla

Postai csekk számla száma:
Kirchenforum für Ungarn e. V.
No.: 60-85911-2, Luzern.
Magyarországon: Mohos László
XV. ker. OTP csekk számla. 12590.

Szedés: PRINTKER Kft., Szeged

Nyomda:

**Olvasóink leveleit a szerkesztőség
címére kérjük!**

Kirchenforum 6. Jahrgang Nr. 2

Unabhängige katholische Zeitschrift
Erscheint vierteljährlich

Redaktion:

Egyházfórum
1158 Budapest, Thököly u. 74.

Herausgeber:

Kirchenforum für Ungarn e. V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

Leiter des Redaktionsteams:

DDr. Paul M. Zulehner (Wien)

Mitglieder des Redaktionsteams:

István Boros (Kalocsa)
Dr. István Dévény (Luzern)
Csaba László Gáspár (Budapest)
András Máté-Tóth (Szeged)
János Wildmann (Luzern)

Einzelheft 7,50 SFr
In Ungarn 90,- Ft

Abonnement:

für ein Jahr 28,- SFr
In Ungarn 300,- Ft

Bankverbindungen

Postscheckkonto:
Kirchenforum für Ungarn e. V.
No.: 60-85911-2, Luzern.
in Ungarn: Mohos László, XV. ker.
OTP Kto. Nr. 12590.

Satz: PRINTKER GmbH, Szeged

Druck:

**Leserbriefe bitte an die Adresse
der Redaktion!**

HU ISSN 1215 0630

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

TARTALOM

Előszó.....	4
SÚLYPONT	
<i>Anton Rauscher: Meghajlítani a kapitalizmust</i>	5
<i>Clemens Martin Auer: Az újítás szelleme ellen</i>	13
<i>Bízik László: Evangélikus szociális elmélet és gyakorlat.....</i>	21
<i>Giesswein Sándor: A kereszténység mint szociális tényező.....</i>	29
<i>Andreas Müller: Ferences lelkiesség és népi vallásosság korunkban</i>	33
<i>Peter Weiderud: Szolidaritás és gazdasági válság ..</i>	41
<i>Az osztrák püspöki kar szociális pásztorlevele</i>	48
PERSPEKTÍVA	
<i>Idegenek – kallódó fiatalok – menekültek – börtönlakók – cigányok – elváltak</i>	59
<i>Cserháti József: Casaroli a haját tépte.....</i>	70
<i>Nem hallgat(hat)unk – „Luzerni Nyilatkozat”</i>	75
FOLYÓIRATSZEMLE	
<i>Gyermeklevelek Istenről – Az újságírók és a pápa ..</i>	82
<i>Pál József: A békepapok 1956. utáni kiközösítése és feloldozása</i>	89
<i>Kamarás István: Gaudiopolis felé (II. rész)</i>	106
OLVASÓINK LEVELEIBŐL	126

Kedves Olvasók!

A **Rerum novarum** (1891) kezdetű első szociális enciklika a maga korában és a maga módján témává tette az akkori rendszerváltás jellegzetességeit, és megkísérelte az egyház hagyománya alapján kommentálni azokat. Folyóiratunk mostani száma a 100. évforduló kapcsán szintén meg akarja vizsgálni a jelenkori rendszerváltás emberi következményeit anélkül, hogy az egyház szociális tanításának megismétlésévé egyszerűsítene a ma szükséges mondandót. Magyar szerzők híján elsősorban külföldiekre támaszkodtunk, bár bízunk abban, hogy mostani számunkkal kezdeményezett párbeszédünkbe belekapcsolódnak azok a magyar szerzők, akik majd szakmai bázisát nyújthatják a sürgető magyar szociális enciklika megfogalmazásához.

Anton Rauscher, Clemens Martin Auer tanulmányai bemutatják az egyház társadalmi kérdésekkel kapcsolatos tanítását és szemléletét, valamint azt elemzik, miért oly elenyészően kicsiny a szociális tanítás hatékonysága. **Bizik László** és **Peter Weiderud** evangélikus szerzők a „magyar és a svéd út” szociális kritikáját adják. **Andreas Müller** a ferences lelkiség társadalmi vonatkozásairól írt. Közép-Európa legfrissebb katolikus szociális tanításának, az Osztrák Püspöki Kar 1990-es körlevelének hivatalos összefoglalóját jó asszociációs lehetőségnek tartjuk. Egy rövid idézet formájában tisztelgünk a „magyar katolikus szociális tanítás atyja”, **Giesswein Sándor** előtt, akinek munkássága még ma is feldolgozásra vár.

A magyar egyház múltjának, abban is különösen a Vatikán szerepének elemzéséhez járul hozzá **Cserhádi József** visszaemlékezése Mindszenty bíboros lemondatásáról valamint **Pál József** tanulmánya a békepapok feloldozásáról. Egyházunk egy lehetséges jövőjéről szól **Kamarás István** díjnyertes pályamunkájának második része. Az egyházi alkalmazottak **Luzerni Nyilatkozatát** azért tartjuk különösen gondolatébresztőnek, mert a pasztorációban aktív és elkötelezett laikusok felnőtt felelősségéről tesz tanuságot. **Perspektíva** és **Folyóiratszemle** rovatunk és az olvasói levelek mellett egy társfolyóiratunkat reklámozzuk, az **Esélyt**.

Végezetül szívesen ajánljuk Olvasóink figyelmébe az **Egyházforum Könyvek** sorozatának eddig megjelent köteteit.

1991. május

A SZERKESZTŐK

ANTON RAUSCHER

Jezsuita, az augsburgi egyetem keresztény társadalomtudományi karának professzora és a mönchengladbach-i Katolikus Társadalomtudományi Centrum igazgatója. Tanulmányát a Civitas 1991/3. számából vettük át.

MEGHAJLÍTANI A KAPITALIZMUST

Katolikus szociális tanítás: az igazságos társadalmi rend felé

1891 május 15-én jelent meg az első szociális enciklika, XIII. Leó pápa „Rerum novarum” kezdetű körlevele. Akkoriban folyt az agrártársadalomból az ipari társadalomba való hatalmas átalakulás. Az egyre mélyülő „szociális kérdés” Európa sok országát rázta meg és egyre növekvő veszélyt jelentett. Ekkor vált a katolikus szociális tanítás elsődleges szándékává a „kapitalizmus meghajlítása” (Nell-Breuning).

A „Rerum novarum” az akkor kialakuló új viszonyokra vonatkozik. Korábban a népesség 80 százaléka vidéken, paraszti nagycsaládokban élt. A munka és a termelés, a javak elosztása és felhasználása legnagyobb részben az önellátás keretében történt. A piac bár fontos, összességében mégis csupán kiegészítő szerepet játszott, hiszen az árucseréje jelentősége is csekély volt. Csak a városokban fejlődött ki a kézművesség, és a cserefolyamatok csak ott nyertek nagyobb jelentőséget. Ekkorra azonban a decentralizáltan szerveződő önellátó gazdaság helyébe lépett az, amit ma „piacgazdaság”-nak nevezünk. A változást az iparosodás idézte elő. A javak termelése egyre inkább a munkafolyamatok felosztásával dolgozó gyárakban folyt, még-

pedig úgy, hogy a termékeket a piacra vitték és ott kínálták eladásra. A gyárakban munkásokat foglalkoztattak, akik a városokban kerestek munkát és bért, hogy eltartsák önmagukat és családjukat. Jövedelmükből, amennyire futotta, a piacon vásárolhatták meg azt, amire szükségük volt. A piac a termelők és a vásárlók közötti csere általános helyszínévé vált.

A klasszikus közgazdászokat – kezdve Adam Smith-szel, folytatva John Stuart Mill-lel egészen David Ricardóig – elbűvölték az új lehetőségek, melyeket a gépek (termelőeszközök) alkalmazása, és a munkamegosztással szervezett és piacérdekeltségű gazdaság kínált.

A növekedéstől és a haladástól nem csak azt remélték, hogy megszűnik az éhezés és a szükség, amelytől a gyakori természeti katasztrófák miatt újra és újra szenvedtek a népek, hanem egyre több polgár egyre nagyobb mértékű jólétében is bizakodtak. Minél több a termelőeszköz, vagyis a „tőke”, annál nagyobb a gazdasági termelés mértéke, s annál jobb lesz majd az emberek sorsa.

A munkásság elnyomorodása

Ellentétben azokkal a várakozásokkal, melyek szerint az ipari termelési módban az egyre több gép alkalmazásával egyre növekszik a megtermelt javak összessége, és egyre javul az emberek ellátása, a munkások és családjuk tömeges elnyomorodása következett be. Az a bér, melyet a legtöbb gyáros adott, általában a legszükségesebb igényeket sem fedezte. Ricardo egyenesen egyfajta „természettörvényről” beszélt, mely szerint a bért a munkaerőpiac kereslet-kínálat viszonya határozza meg s tartja állandóan a létminimum körüli értéken.

Ilymódon a munka is „áruvá” vált, amellyel a piacon ugyanúgy lehetett kereskedni, mint a többi áruval, s amelynek szintén megvan a maga „ára”. A kérdés, hogy ez a bér elég-e arra, hogy a munkás eltarthassa önmagát és családját, teljesen háttérbe szorult. Ott, ahol egyáltalán elgondolkodtak a munkásság elnyomorodásán, az „önsegé-

lyezés”-ben bizakodtak és a jövővel vigasztalták a nincsteleneket, amelyben majd minden jobb lesz ...

E feltételek között jöhetett létre az, amit „kapitalizmusnak” neveznek, s melynek lényege: a gazdaság közép-pontjában nem az emberi igények kielégítése áll, hanem a tőke és annak növelése. Ettől függ a gazdasági növekedés és a haladás. A munkát mint termelőelemet elméletileg még nagyra értékelték, de a bérek meghatározását rábízták a piaci viszonyokra.

XIII. Leó érdeme

Nagyra kell értékelnünk XIII. Leó személyiségében, hogy nem riadt vissza az egyház legelső tanítójaként állást foglalni a „munkáskérdésben”. Ebben azokra a társadalomkritikákra támaszkodhatott, melyeket Franciaországban, Németországban, Ausztriában és Svájcban katolikus körök már megfogalmaztak. Kritikájuk a gyárrendszerről és ennek munkásokra és családjukra gyakorolt szörnyű hatásairól nem volt kevésbé heves, mint a szocialista oldalé. Ketteler püspök például a modern Európa „rabszolga-piacáról” beszélt és hevesen támadta a Ferdinand Lasalle által fémjelzett „vasbértörvény” fogalmát mondván, hogy el kell törölni. XIII. Leó is „rabszolgaigát” említi, amit a kevés gazdag a nincstelenek egész tömegére rak (RN 2).

Sokkal nehezebb volt választ adni arra a kérdésre, hogy mi történjék? Katolikus berkekben voltak olyan erők, melyek az új gazdasági rendszert és a gyáripart általánosságban mint embertelent elvetették és vissza akarták forgatni a történelem kerekét. A bécsi Freiherr von Vogel-sang és iskolájának véleménye szerint a munka és a tőke szétválasztása valamint a bér munkaszerződés önmagában rossz és csak a rendi társadalmakban honos társadalmi szerződés által biztosított viszonyok alkothatnak emberhez méltó körülményeket. A pápának vajon ezt az álláspontot kellett volna követnie? El sem gondolható, hogy mi történt volna, ha a katolicizmusban ez az irány érvényesült volna. Az egyház társadalomkritikája és a viszonyok megváltoztatásához való hozzájárulása minden bizonnyal

hatástalan maradt volna, mert a történelmi fejlődés ellen irányult volna. Éppen ellenkezőleg: eltorlaszolta volna az „új viszonyok” igazságos rendjének alapelvei felé vezető utat.

Ketteler már 1869-ben e tendenciák ellen fordult a fuldai Pöspökkari Konferencián. Azt állította, hogy jelenleg nincsen jobb rendszer, mely belátható időn belül helyettesíthetné az újonan létrejött ipari rendszert. Ezért ezt a rendszert kell megreformálni a munkások igazságosabb munka- és bérvizonyainak kialakítása érdekében. Nincs visszatérés a múlthoz, de a forradalom sem adhat megoldást, amit Karl Marx és a szocialisták követeltek, hanem a gazdasági és szociális viszonyok reformja – ezt a jelszót követte XIII. Leó.

Igazságos bér

Ma a munkaadók és munkavállalók által kölcsönösen kialakított béreket nagyjából egészéből „igazságosnak” tartják, miközben persze minduntalan tekintettel kell lenni a gazdaság szerkezetében végbemenő átalakulásokra. Ma már alig tudjuk elképzelni, hogy milyen kemény és hosszú küzdelmet vívtak egykor az „igazságos bérért”. „A munkástól visszatartani az őt megillető bért, égbekiáltó bűn” – óvott XIII. Leó (RN 17).

Bár a „Rerum novarum”-ban még csak nagyjában körvonalazódtak a megoldás szempontjai, mégis a pápa „a természetes igazságosság követelményének” nevezi, „hogy a bér ne legyen olyan alacsony, hogy a mértéktartó és jóra való dolgozó életszükségleteit ne fedezné” (RN 34). XIII. Leó pápa számára magától értetődő, hogy a bérnek elegendőnek kell lennie a munkás és családja szükségleteinek fedezésére.

Az igazságos bér kérdése még a I. világháború után is égető maradt. A „Quadragesimo anno” (1931) három kritériumot állított: a munkás és családja életszükséglete, a vállalkozás életképessége, és az általános jólét (QA 71-75). A tőke és a munka jogellenes igényeit visszautasítja (QA 54k). Ezeket a kritériumokat XXIII. János pápa is meg-

erősíti a „Mater et magistra”-ban, és kiegészíti a világméretű gazdasági közjó gondolatával (MM 71).

A mai ipari társadalomban, ahol a bérből élők majdnem 90% függő alkalmazott (munkás, alkalmazott, hivataltok), az igazságos bérnek kétségkívül kulcsszerep jut, mert ebből kell fedezni minden életszükségletet. Ezzel foglalkozik II. János Pál a „Laborem exercens”-ben (1981), mikor megállapítja: „a társadalmi erkölcs középpontjában az elvégzett munkáért járó igazságos bér áll. Ez az egész gazdasági rendszer igazságosságának és helyes működésének a mércéje” (LE 19). Amit persze e tekintetben a fejlettebb ipari országok elértek, attól a fejlődő országok még nagyon távol vannak.

Szociális partnerség

Amikor a „Rerum novarum” megjelent, akkor még nem létezett a béralku rendszere, melyben a munkaadó és a munkavállaló saját érdekvédelmi intézményeik, a munkaadói egyesületek és a szakszervezetek bevonásával tárgyalják és meghatározzák a munka- és bérfeltételeket. Egészen a mi évszázadunkig egyoldalúan a gyárosok diktálták ezeket a feltételeket. A liberális mozgalom a piaci viszonyok működését látta ebben és arra törekedett, hogy hátráltassa és törvényileg tiltsa a munkások szerveződéseit, melyek révén a munkaadókra nyomást gyakorolhattak. Semmilyen „hatalmi faktor” ne befolyásolja a piaci mechanizmusokat. A szocialista oldalon az osztályharcot szították, mert Karl Marx elmélete szerint csak a kapitalisták megsemmisítése révén jöhet létre a szocializmus osztály nélküli társadalma.

E felfogásokkal szemben az egyház szociális tanítása kezdettől fogva azt az álláspontot képviselte, hogy a gazdaságban nem egyszerűen „individuumok” működnek, hanem társadalmi osztályok, ami azonban nem engedi meg, hogy „a birtokos és a nincstelen munkásosztály közötti viszonyt” úgy állítsák be, „mintha ez a közöttük lévő ellentét lényegéből fakadóan kibékíthetetlen lenne, amely a munkásokat harcba szólítaná” (RN 15). A két osztálynak in-

kább „össze kellene fognia és így bizonyos egyensúlyt alkotnia”. A munkaadók és a munkavállalók ilyen egymáshoz rendelését az a belátás indokolta, hogy „amennyire nem létezik a tőke munka nélkül, ugyanúgy nem állhat fenn a munka tőke nélkül”. Ez pedig érvényes, függetlenül attól, hogy tőkeigényes vagy munkaigényes termelésről van szó.

Ha a gazdaság be akarja tölteni célját és az emberek javakkal és szolgáltatásokkal való lehető legjobb és legátfogóbb ellátását akarja biztosítani, akkor a munkaadók és munkavállalók a mindig is fennálló s mindig újra és újra jelentkező érdekellentétek közepette sem szabad, hogy egymásban az osztályellenséget vagy egyszerűen az ellenséget lássák, hanem tudatában kell lenniük annak, hogy végső soron egy csónakban eveznek, és csak ésszerű és célirányos együttműködéssel valósíthatják meg közös céljait. A munkaadó társa a munkavállalónak. Kölcsönösen egymásra utaltak. Ez pedig többet jelent az érdekiegyenlítésnél és a működés követelményeinek összefonódásánál is.

Valódi partneri viszonyra van szükség a munka- és bérfeltételek szabályozásánál, olyanra, amely elismeri a társ teljesítményét és alapvetően nem gyanúsítja meg azaz, hogy kizárólag a saját előnyeit keresi, hanem feltételezi, hogy olyan eredményekre törekszik, amelyek mindkettejük javára válnak. Ide kapcsolódik a döntési folyamatokban való részvétel joga is az üzemekben és vállalkozásokban egyaránt.

A munkaadói egyesületeknek és a szakszervezeteknek ezt az „egészet” kell szem előtt tartaniuk, ha azt akarják, hogy a béralkuk békét teremjenek az üzemben, és ezzel megteremtsék a hasznot hajtó együttlét feltételeit. Mind ezt manapság megkönnyíti, hogy a munkavállalók növekvő képzettségével immár mindenütt egyre nehezebben férnek össze az úrhatnám álláspont maradványai. A jövőre ügyelő vállalkozók tudják, hogy a munkavállalók motiválása annál eredményesebb, minél inkább „munkatársakká” válnak, és így is kezelik őket.

A tulajdon

A szociális viták középpontjában a tulajdon kérdése állt. A liberalizmus a magántulajdonban „szent és sérthetetlen jogot” látott; a tulajdonos úgy intézheti a tulajdonát, ahogy neki tetszik. A szocializmus a magántulajdonban látta minden rossz gyökerét; kiiktatása nem csak az irigységet és az egoizmust szüntetné meg szerintük, hanem a szegénységet és a nyomort is.

A kereszténység mindig is veszélyforrást látott a „gazdagság”-ban, és folyamatosan küzdött az egoizmus és a birtoklási vágy ellen. A keresztény hagyomány elsősorban a magántulajdonnal való visszaélést támadta és megkövetelte minden magántulajdon szociális kötelezettségét. E szemlélete eleve azon alapul, hogy a földi javak mindenki számára teremtettek, mert Isten a Földet mindazzal, amivel rendelkezik az egész emberiség gondjaira bízta. Az egyház azonban sohasem tette magáévá a magántulajdon eltörlésének maximáját. Éppen ellenkezőleg: Szent Tamás már megadta a magántulajdon rendjének szociális indoklását. Minthogy azok a javak, amelyekre az emberek rá szorulnak, nem hullanak egyenesen az ölükbe, hanem azokat munkával kell megtermelni, ezért meg kell keresni azokat a feltételeket, melyek közepette az emberek szorgalmasan, odaadóan, felelősséggel és gondosan megművelik a Földet s megfelelően bánnak kincseivel és javaival. Tamás arra a következtetésre jutott, hogy a Föld javait a magántulajdonosi rendszerben jobban lehet használni az emberek ellátására, mint a köztulajdoni rendszerben.

Ketteler püspökhöz hasonlóan XIII. Leó is visszanyúl Tamás tulajdöntanához, és védelmébe veszi a szocialistákkal szemben. Annak érdekében azonban, hogy ne legyen megvádolható azzal, hogy egyoldalúan a munkások pártját fogja, nem csak azt emelte ki, hogy a földi javak a közjó szolgálatára vannak rendelve és a tulajdonosoknak a közjóval szemben kötelezettségeik vannak, hanem azt is felmutatta, hogy a szocializmus a magántulajdon megszüntetésével nem oldaná fel a visszaállásokat, hanem még nagyobb károkat okozna a munkásoknak (RN 3). Őket

ugyanis az a szándék vezérli, hogy „bérük révén valamilyen személyes tulajdonra tegyenek szert” (RN 4).

Amikor az egyház fellép a magántulajdon szerzésének joga és a magántulajdonosi rend mellett, akkor teljességgel tudatában van annak, hogy „a munka elsőbbséget élvez a tőkével szemben”, amint a „Laborem exercens”-ben áll (LE 12). A tőke és a tárgyi termelőeszközök csak eszközök, míg a munka a termelési folyamat személyes és tulajdonképpen mozgató oka.

A magántulajdon szerzésének joga és a magántulajdonra épülő rend igazságos tőke- és tulajdonelosztást követel. Az egyház a „Rerum novarum” óta követeli a munkavállaló jogát arra, hogy saját tulajdonra tegyen szert. Nem elég, hogy mindenkinek jusson valamennyi földbirtok és vagyon, csakúgy mint pénz; egy olyan gazdasági rendszerben, ahol a tőkerész egyre növekszik, a munkavállalóknak a produktív tőkében is részesedniük kell. Ezt a feladatot meg kell oldani, ha a szociális piacgazdaság a tulajdonfelosztás területén is hatékony akar lenni.

Hosszú út vezetett a kapitalizmusból az igazságos gazdasági rendhez. Az egyház szociális igehirdetése, amely a keresztény-szociális mozgalmakat ihlette, hozzájárult ahhoz, hogy a munka és termelési folyamatokban figyelembe vegyék és elismerjék minden „Isten hasonlatosságára teremtett” ember méltóságát, és hogy az igazságosság és a szolidaritás határozza meg a modern ipari társadalom struktúráit. Időközben az egyházon és a katolicizmuson belül is kétely merült fel, hogy csakugyan helyes volt-e a „Rerum novarum” által választott út. A szocializmus összeomlása azonban minden elméleti megfontolásnál jobban igazolja, hogy helyes volt. A keresztény ember- és társadalomfelfogásból fakadó alapvető normáink képesítenek arra, hogy a ma és a holnap problémáit is megközelíthessük, és ahol csak lehetséges ellenáljunk új ideológiák szírién énekének. Ez különösen is érvényes a teremtett világ megóvásával és a harmadik világ szegénységének és nyomorának leküzdésével kapcsolatban.

(Ford. Máté-Tóth András)

CLEMENS MARTIN AUER

Az oszták „Academia” folyóirat főszerkesztője, számos, katolikus gondolkodás történetével foglalkozó tudományos munka szerzője. Tanulmányát a „Civitas” 1991/3. számából vettük át.

AZ ÚJÍTÁS SZELLEME ELLEN

A „Rerum novarum”, mint a katolicizmus antimodernista programjának folytatója

Annak ellenére, hogy a „Rerum novarum”, a katolikus szociális tanítás első nagy szociális enciklikája, bírálta sok ember szörnyű szociális helyzetét, mégis keletkezéstörténetének tágabb összefüggéseit tekintve a 19. századi katolicizmus antimodernista programjának része.

Általános hagyomány szerint a „katolikus szociális tanítás” kezdete XIII. Leo pápa „szociális enciklikájának”, a „Rerum novarum”-nak („Újítás szelleme”) 1891. május 15-i megjelenése. És valóban, a pápának sikerült megfelelően elemeznie a liberális kapitalizmus elméletének és gyakorlatának ellentmondásai folytán kialakult 19. sz-i szociális kérdést:

„Mindazonáltal nyilvánvaló és minden oldalról elismert tény, hogy segíteni kell, ... hogy gyors és komoly segítségre van szükség, mert számtalan ember valóban elnyomott és méltatlan körülmények között él. Az előző évszázad változásai szétfűrták a munkások osztályának szövetkezéseit, ... és ezáltal a dolgozók a gazdag tulajdonosok és a konkurencia zabolázatlan birtoklási vágyának magányos kiszolgáltatottjaivá váltak. ... A termelés és a kereskedelem kevesek monopóliumává lett, és ezáltal néhány mértéktelenül gazdag úgyszólván rabszolgaigát helyezhetett nincstelenek egész tömegére.” (RN 2) XIII. Leó visszafogottság nélkül ítélte el a túlzó és gátlástalan kapi-

talizmus negatív hatásait. Ennek ellenére a hivatalos katolikus szociális tanítás, szemben a marxizmusnak a szocializmusban és kommunizmusban megmutatkozott hatékonyságával, nem hatott széles körben sem a századfordulón, sem pedig azt követően. Eltekintve néhány peremjelenségtől, nem indult meg egyetlen tömegmozgalom sem a katolikus szociális tanítás nevében. Ez a tanítás ekkoriban már nem érhetette el sem a kapitalizmusért felelős polgárság nagy részét, sem az általa „kizsákmányolt” munkásságot.

Az újítás szelleme ellen

Ennek a hatástalanságnak oka a „Rerum novarum” alapját képező pápai tanítóhivatali állam- és társadalomtanban keresendő, amely a mélyreható „modernista válságot” idézte elő, s ennek következményei szolgáltatják mind a mai napig a valódi okait annak, hogy a katolicizmus legalábbis Európában minden (társadalmi) politikai jelentőséget nélkülöz. Ezért rövidlátóak azok az elgondolások, melyek a katolikus szociális tanítás kezdetét a „Rerum novarum”-nak a munkáskérdéssel kapcsolatos állásfoglalására helyezik. Ha figyelmesen olvassuk az enciklika kezdő szakaszát, világossá válik, hogy a „Rerum novarum” következetes folytatása és csak átmeneti állomása annak a küzdelemnek, melyet az egyház „az újítás szellemének átkos hatásai” ellen vívott. A pápai szociális tanítás kritikus értelmezése számára igen nagy annak jelentősége, hogy „újításon” ne csak a széles néprétegek kapitalizmus általi elnyomorodását értsük, hanem azt a feltartóztathatatlan győzelmi menetet is, amelyet a francia forradalom óta a politikai mozgalmak a demokráciáért, a jogállamiságért, a hatalmi ágak szétválasztásáért és az emberi jogokért tettek meg. A pápai tanítóhivatal az „újítás szellemén” érti az új hatalomértelmezés és szabadságfelfogás filozófiai és politikai jellemzőit, mellyel szembe kell állítani a keresztény állam és keresztény társadalmi rend katolikus tanítását. XIII. Leó ugyanis a „Rerum novarum” előtt három, erős társadalomfilozófiai háttérű

enciklikát adott ki: az „Immortale Dei” kezdetűt (1885), „a keresztény társadalmi rend alapjairól”, az ezt előkészítő „Diuturnum illud”-ot (1881), „az állami erőszak eredetéről” és a „Libertas praestantissimum”-ot (1888), amely a „szabadságról, a természet nagyszerű ajándékáról” szól.

Katolikus „ellen”-felvilágosodás

A racionális, individualista, demokratikus alkotmányú, ipari kapitalista és technikai átalakulás, egyszóval a felvilágosodás a maga politikai és társadalmi következményeivel, keretezi a 18. sz. végi, 19. és 20. századi katolicizmust. Amennyire nem lehetséges egységes elméletet alkotni a katolicizmusnak az újkori társadalom „modernizációs” folyamatához való viszonyáról, ugyanúgy a modernizáció is a maga pozitív vívmányaival (pl. demokrácia és emberi jogok) és jelentős hiányosságaival együtt alkotja a nyugati társadalomban megfigyelhető korszakos változás folyamatát. Ám éppen erre a modernizációra válaszolt védekezően a katolicizmus. A pápai írásokban elméleti és gyakorlati „antimodernista” programot fejlesztett ki az emberi jogi és demokratikus mozgalmakkal, a racionalizmussal, szekularizmussal, a szocializmus különböző változataival és a többi elmélettel, ideológiával szemben, melyeket különbségtétel nélkül a „kor tévedéseinek” minősített és elvetett. A kuriális alkotmányú katolicizmus ezzel a 18. sz. végi és 19. századi változásokkal szemben egyértelmű kultúra- és civilizációkritikát gyakorolt, folytatva a felvilágosodás konzervatív és romantikus kritikáját.

Johann Baptist Metz „védekező szindrómának” nevezi ezt a modernizációra adott választ, amely megalapozta a máig ható tradicionalizmust és integralizmust. Ezzel próbálja meg a pápaság visszaszerezni politikai és társadalmi hatását Európára, megújítva a társadalmi és politikai normák föllállítására vonatkozó kizárólagos jogának igényét. Következésképpen a politikai újítást, a demokráciát és az emberi jogokat, mint a katolikus tanítással ellenkezőt elvetette, ami által – Hans Maier gondolatát kölcsönözve – a katolicizmus elszakadt a „kor kultúrájától”

szükségképpen vállalva mindazt a politikai és kulturális következményt, ami ezzel jár. Ezáltal a „katolikus” kifejezés többé kevésbé egyet jelentett a hagyományos, modernizáció előtti mentalitással.

Az antimodernista katolikus elvi magatartásról szóló tézis kifejti a katolicizmusnak a modern időkről vallott „belső szemléletét”, melynek értelmében ez a kor a kereszténység általános hanyatlásának kora. XVI. Gergely pápa 1832-ben a „Mirari vos” kezdetű enciklikájában így írt: „Azt mondhatjuk, hogy beköszöntött a sötétség erőinek órája. Jogtalanság, szemérmetlenül viselkedő tudomány, zabolátlan szabadság ülnek arcátlan ünnepet. ... Az ilyenek számára semmi sem biztos ...: sem a szent dolgok törvényei, sem a jogok, sem az intézmények, sem a legösibb és legszentebb parancsolatok.”

Csakhogyan éppen ezek alkották a moden kor központi törekvéseit: az új tudományok, jogok, új demokratikus alkotmányok, az ész szabad használata, a vélemény-, lelkiismeret-, sajtó-, és vallásszabadság. Mindezekkel a kuriális katolicizmus nem akart és nem is tudott kibékülni. Kiváltképpen kérlelhetetlenül küzdött az új szabadságjogok ellen: „Ebből az átkos közömbösségből fakad az a botor és téves nézet, helyesebben örület, mely szerint ki kellene vívni és hirdetni mindenki 'lelkiismeretének szabadságát'. Ez azonban 'fekélyes tévedés', amely megkárosítja az egyházi és polgári rendet, ez a 'tévedés szabadsága'”. „De mi lehet szörnyűbb halál a lélek számára, mint a tévedés szabadsága?” – mondja Ágoston. Ha szétszakad az a kötel, amely az emberiséget az igazság ösvényén tartotta, akkor szörnyű sebességgel mélybe zuhan egyébként is rosszra hajló természete, és valóban látjuk a pokol nyitott tornácát, amelyből János a füstöt látta kiáradni, amely elhomályosította a napot, amelyből szörnyek bújtak elő, hogy ellepjék az egész földet. ... Ide tartozik a sajtó eléggé el nem ítéhető és kárhoztatható, sokak által rendkívül erőszakos szorgalommal követelt és támogatott szabadsága, amely a nép közé mindenféle mételyt szór.” A tanítóhivatal bizonyos volt abban, hogy „ez a határtalan szólásszabadság szemtelenül fellép amaz igazság ellen”, amelyet a pápák-

nak meg kell óvniuk e „kártékony örülettől”. Ez pedig csak úgy történhetett: „Az összes téves véleményt és tanítást tehát, ... apostoli hatalmunk erejében visszautasítjuk, megtiltjuk és elátkozzuk, és azt akarjuk, hogy a katolikus egyház minden fia tekintse azokat visszautasítottnak, megtiltottnak és elátkozottnak” (IX. Pius, *Quanta cura*).

Amíg az 1787-es amerikai alkotmány, az 1791-es francia és a legkülönbözőbb alkotmánytervezet, mint pl. az 1848-as osztrák, révén alapelemmé vált, hogy a demokratikus alkotmánnyal és az állami auktoritással együtt „minden jog forrása a nép”, addig a katolicizmus egyfajta teonóm államfelfogáshoz ragaszkodott.

„A pápai határozatokból a következő tanítások következnek: a nyilvános hatalom Istentől van és nem a tömegtől; a lázadás szabadsága ellentmond az értelemnek; a hitből fakadó kötelességek megvetése vagy a különböző vallásformákkal szembeni egyenlő viselkedés jogtalan az egyén és az állam részéről is; a korlátlan gondolat- és sajtószabadság nem tartozik a polgárok jogához és azokhoz a dolgokhoz, melyeket egyenlő jogokkal lehetne illetni vagy követelni.” (XIII. Leó, *Immortale Dei*)

Ellentmondtak annak a meggyőződésnek, hogy csak a demokratikus „Rule of Law” óvhatja meg az emberi- és polgári jogok által az emberi méltóságot: „Szükségszerű igazság, hogy az egész ember teljesen és minden időben Isten kezében van; ezért az olyan emberi szabadság, amely nincsen Istennek és az ő akaratának alávetve, egyáltalán el sem gondolható” (XIII. Leó, *Libertas praesantissimum*).

A nagy megrázkódtatás

A 19. és a 20. század folyamán a francia forradalom jelenti – magától értetődően az 1521-es reformáció mellett – a nagy történelmi megrázkódtatást az egyház egész politikai és szociális tanítása számára. Túlságosan nagy volt a félelem a „felvilágosult filozófusoktól” és „mérgező tanításuktól”, mellyel előre beharangozták az egyház szel-

lemi, társadalmi és politikai befolyásának csökkenését. Voltaire és Rousseau testesítette meg a szörnyűségeket.

Néhány forradalmár véres és életveszélyes kirohanása a francia klerikusok és püspökök ellen, sőt a római pápa ellen is, legkésőbb 1792-től kezdve, megtette a magáét: az egyházi hierarchia megerősödött az „új jogokkal” (emberi jogokkal és demokratikus jogállamisággal) valamint az „új korral” és törekvéseivel szembeni riadt tagadásában.

A katolicizmus korszerű, ideológiakritikus szellemtörténete számára azonban fontos, hogy a forradalom és a 19. század szellemi öröksége egyes mozzanatainak a katolikus egyházzal szembeni részben erőszakos politikai frontvonalra mögött fölismerjük és föltérjük a modern politikai szabadságrendet ellenző társadalomfilozófiai tartalmakat is, melyek meghatározták az egyház magatartását. Nem utolsó sorban azért, mert ebben a máig is ható küzdelemben lelhető fel a katolicizmus modern világgal kapcsolatos krízisének tulajdonképpeni oka.

Ha tehát a katolicizmus 19. és 20. századi politikai hatásáról és társadalomelméletéről beszélünk, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezt a konfliktust a (politikai) felvilágosodással. Az elemzést a felvilágosodás és a katolikus társadalomelmélet és szociális tanítás metszészvonalaán kell elvégezni. S ez egyaránt érvényes a 19. sz. – manapság nagyon elfeledett, de itt bemutatott – egyházi társadalom- és államtanára valamint a ma is közismert és hagyományos „katolikus szociális tanításra”, amely nem más, mint egy humánusabb társadalmi rend keresztény indíttatású elméleté.

A szűkebb értelemben vett „katolikus szociális tanítás” XIII. Leó „*Rerum novarum*”-ától (1891) kezdve végül is nem egyedül azért szkeptikus és kritikus a kapitalizmussal szemben, mert látja az emberiség legnagyobb részének szükséghelyzetét és nyomorát, hanem a liberalizmussal mint a felvilágosodás örökségével kapcsolatos tagadó álláspontja miatt is; vagyis ebben az esetben a „gazdasági liberalizmust” együtt bírálja azokkal a 19. és 20. századi következményeivel, a társadalmi és gazdasági elnyomással és kizsákmányolással, amelyeket jól ismerünk.

Nagy kiengesztelődés?

XIII. Leóban a katolikus irodalom szívesen látja azt a pápát, aki megpróbálta kiengesztelni az egyházat az újkorral. Ténylegesen azonban alig különbözik törekvésének tartalma elődeiétől. Legföljebb érvelése következetesebb és filozófiailag igényesebb. XVI. Gergely „Mirari vos” enciklikája és IX. Pius híres „Syllabus”-a, melyek az évszázad „nagy tévedéseinek” nevezve élesen tagadnak mindennemű, általuk szélsőségesnek beállított liberális újítást, joggal nevezhetők a liberális támadásokra adott világos, vitatkozó és pamflet jellegű válasznak. A társadalom és állam témájával kapcsolatos katolikus doktrínát azonban igazságtalan lenne kizárólag a monarchikus alkotmányában fenyegetett (egyébként átfogó rendőrállami módszereket alkalmazó) egyházállam válaszreakciójának, avagy pusztán a liberalizmus katolikus szférába való betörését megakadályozó igyekezetnek nevezni.

Maga XIII. Leó is úgy tekintette a „Rerum novarum”-ot, mint csupán ugyanannak a témának újbóli megfogalmazását, amiről ugyanő már tárgyalt a „Diuturnum illud”-ban és az „Immortale Dei”-ben a társadalomra és az államra vonatkozóan. Ebben az enciklikájában a modern kapitalizmus népgazdasági alapjára is kiterjesztette a politikai felvilágosodás által változásnak induló politikai és társadalmi feltételekkel kapcsolatban megfogalmazott neoszkolasztikus kritikáját. Ugyanakkor az is igaz, hogy szöges ellentétben az előző „társadalomkritikus” enciklikákkal, a „Rerum novarum” nyújtja a katolikusok számára az első világos és átfogó bevezetést a kor problémáiba. „Új volt végül az is, hogy XIII. Leó át akarta törni azt a falat, ami az egyházat elzárta a társadalomtól, a politikától és a kultúrától és megkísérelt pozitív kölcsönös viszonyt kialakítani a kultúra különböző területei között, különösen is egyrészt a vallás és az etika, másrészt a gazdaság és a társadalom között” (Anton Rauscher).

A „Rerum novarum” ezért történetileg pozitív hatást fejtett ki, és ezért áll némi joggal máig is a katolicizmuson belül a társadalmi reformtörekvések érdeklődésének homlokterében. A katolikus szociális tanítás kiindulásánál

azonban többről volt szó, mint egyszerű kapitalizmuskritikáról, tehát a „szociális kérdés” sürgető voltának gondolatáról. Valójában inkább neoszkolasztikus alapú civilizációkritikáról, a politikai felvilágosodás elleni programról beszélhetünk.

(Ford. Máté-Tóth András)

BÍZIK LÁSZLÓ

1943-ban született Budapesten. Tanulmányait a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián kezdte, majd németországi, svájci és angliai ösztöndíjas ideje alatt ökumenikát tanult. Lelkészi munkáját megszakítva az egyházi diakónia területén is dolgozott néhány évet. Jelenleg Pestújhelyen lelkész, a teológiai szociáletika doktoránsa és a DIAKONIA című evangélikus periodika helyettes szerkesztője.

EVANGÉLIKUS SZOCIÁLIS ELMÉLET ÉS GYAKORLAT

Szeretetben formát öltő hit

Mint oly sok egyéb témában, így az evangélikus egyház szociális tanítása tekintetében is fennáll az a helyzet, hogy – „hivatalos” és mértékadó tanítás nem lévén – nem beszélhetünk egységes állásfoglalásról. Ex officio alapvetéseink, amolyan „szociális enciklikáink” nincsenek, nem-hogy világegyházi, de még nemzeti méretekben sem.

Az alap kétségtelenül a *Szentírás*, ezen belül a krisztusi kinyilatkoztatás és cselekvésmóddal. Ebben ugyan több mindent lehet hangsúlyozni, de kétségtelen, hogy Jézus megkülönböztetett szeretettel fordult és fordította tanítványait az elesettek, a betegek, a kirekesztettek, a megvetettek, a bűnösök, a szegények, a kisebbségek, a gyengék és a kiszolgáltatottak felé.

A *reformáció előtti* keresztyénységgel elvileg ugyan a protestáns egyházak folyamatosságban lévőknek vallják magukat, de túl sok bennük az előítélet ahhoz, hogy az ókor egyházatyái vagy a középkori szerzetesrendek gyakorlatát komolyan megvizsgálják és abból a mai gyakorlatukba beépítenék.

A reformátori *hitvallási iratok*, azaz mint a *Szentírás* mértékadó normája által szabályozott szabályozók, ma

már alkalmatlanok és elégtelenek valamiféle szociális tanítás megalapozására. Ezek ugyanis elsősorban dogmatikai kérdéseket akartak tisztázni, a credendára (amit hinni kell) figyeltek például, s nem az agendára (amit tenni kell). A „tisztá hitből” aztán – óh, áldott naivitás! – természetesen fakadnak a jó cselekedetek, mint a szociális felelősség is... Nyilvánvaló, hogy a XVI. századi hitvallási iratoknak sem terminológiája, sem miliője, sem kérdésfeltevési, sem megoldásai nem szembeszíthatók egy az egyben mai fogalmainkkal, helyzetünkkel és kihívásainkkal.

Az orthodoxia (a tan kidolgozása) és a felvilágosodás szociális szempontból terméketlen időszaka után az ellensúlyozó *pietizmus* idején újra felelevenedett a szociális érzékenység. Ama bizonyos „kísérteties” Kiáltvány helyett inkább J.H.Wichern kiáltványára kellett volna 1849-ben odafigyelni. Az ún. „belmisszió” égisze alatt a nagyvárosok erkölcsi veszélyeztetettségétől védő intézetek alapítatnak gyermekek, ifjak, leányanyák számára, majd sorra alakulnak diakonissza anyaházak betegek, öregek gondozására, mint pl. az F.von Bodelschwing által alapított Bethel–Bielefeld és a Wilhelmsdorf-i városrésznagyságú intézetek. E németországi, később finn modellek alapján épült ki hazánkban az evangélikus szociális gondozás egész gyakorlata, mely az ötvenes évek elején történt szétveréséig csodákat művelt.

Az Egyház Kft.

Ami az evangélikus egyházak szociális gyakorlatának elvi alapjait és motívumait illeti, két sajátos elvi tendenciáról beszélhetünk. Az egyik az ún. „világi dolgok” megítélése, a másik – ezt kiegészítendő – az „Isten kettős kormányzásáról” szóló tanítás.

A „világi dolgok”, a profán újra értéket kapott. A már anekdotává közhelyesített gondolat szerint ama bizonyos cselédlány is, ha Isten előtt jókedvűen végzi munkáját, ugyanolyan Istennek tetsző, szent dolgot cselekszik, mint a cellájában imádkozó szerzetes. Sőt, éppen ezekben a látzólag „Istenhez semmi-köze-dolgokban” lehet megmutat-

ni és élni hitünket (v.ö. Mt 25,31-46, az utolsó ítélet profán szempontjait, vagy Lk 10,25-37-ben a samáriai világi-as eljárását). Ezek a „mindennapi”, „alantas” munkák ugyanúgy a hit gyakorlóterületei, mint a világi hivatás, politika, művészet, tudomány. A világ és a társadalom eme desacralisatioja, szent jellegétől való megfosztása, önállósítása és felnőtté válása sokban hozzájárult nemcsak a világi, önálló szociális tevékenység kialakulásához, de a keresztények abban való szíves együttműködéséhez is, mégpedig nem csupán a missziós szándék leplezése végett.

A lutheri egyházak másik – kijózanító és realitásával evangéliumot rejtő – gondolati vonulata a „*kétféle kormányzás*” sokat vitatott tanítása. Témánk szempontjából nézve ennek lényege az, hogy Isten kétféle módon kormányoz: az egyházat elsődlegesen az evangéliummal, a világot elsősorban a törvénnyel. Bár összetartozásukat maga Isten személye szavatolja, a mi számunkra ezek különválasztva jelennek meg. Evangéliummal a világot kormányozni nem lehet, ahogy a „vadállatoknak sem szép szó, hanem korbács kell”. Az evangéliumi alapelvek aklába nem lehet farkast és bárányt összezární. A bűnbocsánat elsődleges helye a templom, nem a bíróság. Vannak tehát a társadalomnak olyan területei, melyekben nem az egyház szava és alapelvei a döntők, mert ezekre a teremtetési rendekre nézve Isten megfelelő felsőbbiséget, szakembereket és felelősöket állított.

E tanításból következő felszabadító evangélium az egyházra nézve az, hogy nem (!) az ő felelőssége a világ összes bajának orvoslása, az összes éhes száj betömése, beteg meggyógyítása, hajléktalan befogadása, sem a társadalmi igazságosság világméretű megteremtése, sem a biztonságos szociális háló kiépítése – bármennyire szívesen egyre inkább az egyházakra hárítanak mindezt. Ez nem az egyház dolga. Nem csupán praktikus okok miatt és a hazai egyház megtépzott állapota folytán, hanem elvi szempontok miatt is. Van tehát felelősségünk a világi dolgokban, de felelősségünk nem korlátlan. Hála Istennek!

A szociális tevékenység szintjei

A nemzetközi egyházi szervezetek, mint az Egyházak Világtanácsa (WCC-EVT), a felekezeti világszervezetek, mint a Lutheránus Világszövetség (LWF-LVSz), vagy a Gustav Adolf Werk (GAW) ugyanúgy, mint a Vatikán évente dollármilliókat fordít szociális jellegű célokra. Elsősorban a „harmadik világ” és – egyre csökkenő mértékben – a kelet-európai országok felé. A segítség igen sokszínű: természeti katasztrófák utáni gyorssegély, tejprogram vagy facsemeteültetés, ivóvízkutatás, kórházépítés, vagy gyógyszerellátás. A 60 millió evangélikust tömörítő LVSz „Világszolgálat” programja keretében évente kb. 8 millió dollárt osztanak szét segélyként ilyen jellegű célokra.

Az európai és észak-amerikai lutheránus segélyszervek ezen felül külön projektek támogatására évi 20 millió dollár értékű céladományt finanszíroznak (USA Lutheran World Relief, a német Hilfswerk, a svéd Lutherhjälpen, stb.). Azt szinte felesleges megjegyezni, hogy hazai egyházaink nem az adakozók közé tartoznak.

Az elmúlt évben világméretű vita bontakozott ki eme világszervezetek szociális tevékenységéről. Egyesek kifogásolják, hogy e szervezetek szociáletikai programja nem egyedül az evangéliumban és a krisztusi hitben gyökerező válaszokat tartja mértékadónak, míg mások rámutatnak, hogy helyes az első hitágazatra, azaz Isten teremtésében adott rendjére építve kapcsolatot tartani a sajátos keresztény jellegzetességgel nem rendelkező, de a kereszténységen kívül is kétségtelenül jelenlévő értelmes és igazságos világrend etikai törvényeivel. Körmönfont okoskodással lehet ugyan kritizálni a világszervezetek ilyen munkáját, mondván, hogy ezek csak elodázzák a bajok igazi orvoslását, de még ha ez igaz is, az sem mentesít a rászoruló segítség felelőssége alól.

A nemzeti szintű egyházi szociális programok a fentiekől függetlenül – így hazánkban is – folynak. Az egyháztagoktól a gyülekezetekben befolyó pénzt az Országos Egyház különböző – többnyire azonban meglehetősen belterjes, azaz magát az egyházat segítő – szociális célokra fordítja, ha tetszik, újraelosztja az elméletben sem több,

mint félmilliónyi evangélikushoz képest dicséretesen sok, mintegy tucatnyi nagyobb diakóniai intézmény vagy szegényebb gyülekezet között. Ritkábban fordul elő, mint pl. az erdélyi menekültsegély esetében, hogy az Egyház is részt vett az akcióban.

A nemzeti szintű szociális tevékenység nagyságrendje az 1 milliós nagyságrenden belül marad. De egyebek miatt is számos kritika érheti. Tartok attól, hogy az egyházi szeretetintézmények magas nívójáról kialakult mítosz még a sokat emlegetett „légkör” vonatkozásában sem felel meg a valóságnak, a körülményekről nem is szólva. Abban sem vagyok biztos, hogy az öregotthonokban folytatott lakásmanipuláció „szociálisnak” nevezhető-e. A nyereségorientált szociális intézmény – abszurdum. Persze az sem véletlen, hogy az egyház épp azt a területet privilegizálta (fogytékosgyermek-otthonok), ahol a legmagasabb az állami „fejpenz”. E szívszorítóan gyönyörű feladatot igazán nem lebecsülve, mégis kételkedem abban, hogy valóban ez a terület-e az, ahová e kis egyháznak szociális munkájában elsősorban koncentrálnia kellene.

Anélkül, hogy szándékomban állna pártközi vagy gazdasági viták darázsfészkébe nyúlni, azért nem szabad elfeledkezni arról a nagyon is földi szemponttól, hogy a szociális munka bizony pénzbe is kerül. Sok pénzbe. Amíg egy nemzeti egyháznak nem áll rendelkezésére az a tőke és ingatlan, infrastrukturális és szervezeti háttér, melynek birtokában volt, komolytalan dolog jelentős fordulatban reménykedni. A történelem folyamán ugyanis a kórházakat és az iskolákat, az árvaházakat és az intézményeket nem a hívek templomi perselypénzéből fedezték.

Gyülekezeti-helyi szinten a munka koordináltabb, konkrétabb és hatékonyabb. Egy-egy nagyobb gyülekezet évi párszázezer, a kisebbek évi tízezer forintos nagyságrendben áldoznak szociális célra. Van gyülekezet, ahol többszáznyi a rendszeresen segélyezettek száma, van, ahol csak a karácsonyi szeretetsomagok összeállítására futja. Egyre növekszik az egyszerűen szerencsét próbáló, ad-hoc segélyért bekopogók száma. A felekezetek közötti kooperációra alig van példa, így hát legalább külön „meg-

fejhetők” a plébániák és lelkeszi hivatalok. Több együttműködés van azonban állami szervekkel, családgondozók és szociális osztályok, helyi szervezetek között. Am itt is túlzóak a társadalom elvárásai. Nehezen tudom elképzelni, hogy még egy erős gyülekezetnek is módjában állna – egyéb szociális tevékenysége fenntartása mellett – az elvárt napi tízadagnyi hozzájárulás a kerületben felállított ingyenkonyhához.

Leghatékonyabban a *személytől-személyig* ható szociális tevékenység működik. Egyszerűen a hívó ember kapcsolataiban. Ez ugyan föltérképezhetetlen, ellenőrizhetetlen és spontán, de azért jó. Ennek annyi területe van, ahány élethelyzet abban a mikromilióban, ahol egy keresztény él. S ráadásul ez a legkevesbé pénzigényes. Azok nélkül a csak Isten statisztikájában nyilvántartott „névtelen” keresztények nélkül, akik a szeretetszolgálatnak ezt a formáját nagymamaként vagy szülőként, szomszédként vagy munkatársként végzik, már rég elviselhetetlen volna a helyzet.

A kifejezést – „szociális” – ugyan használjuk, de maga az elnevezés sem problémamentes. Az átlagpolgár a „szociális” szónak bármelyik változatáról arra asszociál, amit szocializmusnak neveztek.

Nem jobb a helyzet a „szeretetszolgálat” kifejezéssel sem, hiszen ez a református „szolgálat-teológia” s az evangélikus „diakóniai teológia” rosszlemkű monopoliumát juttatja eszébe. Ezek pedig – gyávaságból vagy tévedésből, meggyőződésből, vagy ostobaságból – mégiscsak elsődlegesen a pártállam politikájának, vagy saját pozícióink alátámasztásai voltak. Jóllehet minden hivatalos megnyilatkozásban hemzsegett a „diakónia” kifejezés (gyűjtöttünk mi Korea, Vietnam, Angola, Chile néven ki tudja mennyit, kinek, mire), ám a szociális lelkiület a rászorulókat segítése helyett azok elítélésében merült ki aszerint, hogy az éppen aktuális brosúra az alkoholistákat, a leányanyákat, az abortuszra szédülőket, az elváltakat, a lógósokat, hazafiátlanokat, garázdákat, szipózókat pellengérezte ki és vette programba. Így szavainkkal szépen ballagtunk a dolgok után. Szükséges lenne visszaállítani a szociális fele-

lősség, szeretetszolgálat és diakónia fogalmainak valódi jelentését és értékét.

A fordulat után

Hogy a hazai egyházak tagjaiban potenciálisan mennyi szociális erő rejlik, az a *romániai menekültek* kapcsán derült ki. Első ízben fordult elő, hogy a brosúrát nem várva az egyházak léptek először, s ez áttörésnek számít még akkor is, ha – elsősorban magyarokról lévén szó – nem csak istenfiúi, de hazafiúi szívdobbanásaink is voltak. Kétségtelen, hogy a hazai egyházak szociális tevékenysége történetében mérföldkő az 1989-es esztendő munkája, annak esetlegességével és átgondolatlanságával, szervezési és elosztási, prioritásokat nem tisztázó, csak rövid távon gondolkodó fogyatékoságaival együtt is. Azóta a spontán akciók többnyire intézményesültek. Bármilyen hasonló kihívás készületlenül érne (fogja érni) az egyházat csakúgy, mint a társadalmat. Egyre világosabbá válik, hogy a belső szociális gondok enyhítésére is kevés az erőnk, ahogy növekszik az elszegényedés, munkanélküliség, lakásínség, agyonhajszoltság és frusztráció.

Az elmélet és a gyakorlat összhangjának megteremtését célozzák az újraszerveződő egyházi szervezetek, diakonissza anyaházak és aktív csoportok. Ezek valódi mozgásba lendüléséhez azonban nem elegendő egy határozat, miként az elegendő volt – eltörlésükhöz. Az ezeket támogató széles bázis hiányában félok, hogy kezdeményezéseik gerilla-akciók maradnak. Ugyanakkor csak ezekből az eleinte elszigetelt, egy-egy gyülekezetet érintő akciókból és azok támogatásával dolgozható ki hosszabb távú stratégia.

A *teendő* mindenekelőtt a szociális érzékenység erősítése a gyülekezet tudatában. Nem egyes akciók alkalmával csupán, hanem folyamatosan az előítéletek leépítésével olyan elvi-szellemi légkör kialakítása, mely jó talaj, ha vetésre kerül sor. – Tapasztalatom szerint a vetéssel meg kell várni az alkalmas időt (kairosz), amikor „magától” és spontán „adódik” valami konkrét szociális vonatkozású kihívás (egyik helyen ez a faluvégi gyerekek tetvetlenítésével kezdődött). Ezt az alkalmat aztán érdemes „megragad-

ni” s aköré, annak apropójával kiépíteni a hálót. – Érdekes egyetlen területre koncentrálni. Többet ér egy-egy ponton mélyebbre ásni és alaposabban segíteni, mint ebbe-abba belekapni, de egyiket sem rendesen végigcsinálni. Igazi jövője a nem pénzigényes területeknek van, ahol a szó és a példa tanít. Ezek révén sajátítható el az elszegénység miatti pánik feloldása, a természetbarát életstílus, valamint az egészséges önmérséklet és áldozatkészség.

Ha már a szociális jellegű bajokat sem mi, sem más megoldani nem tudja, legalább legyen egy csoport, Isten népe, akinek hite és lelki ereje van azok hordozására.

Vasutassztrájk

GIESSWEIN SÁNDOR

1856-1923 között élt egyházi és nyelvészeti író, politikus. 1916-1921-ig a Szent István Akadémia elnöke. Nagy érdeme, hogy a keresztény szociális feladatokra ráirányította a közfigyelmet. (Katolikus Lexikon)

A KERESZTÉNYSÉG MINT SZOCIÁLIS TÉNYEZŐ¹

A régi zsidó nép történetében van egy vonás, mely azt magasra kiemeli az őt környékező, fejlettebb műveltségű népek fölé. Ez a nép, melyet két nagyhatalom – az egyiptomi és az asszír, majd újbabyloni – két oldalról morzsolts és tördelt, melynek kebelében dinasztikus viszályok és belső párttusák dúltak, mely különben érzékies irányú, a földi javak után sóvárgó lelkülettől nem volt ment, oly idealizmust rejt magában, amely minden bukás után felemelte és talpra állította.

Törhetetlen bizalommal hitt s remélt Isten igazságszolgáltatásában. „Ő ítéli meg a föld kerekességét igazán – mondja a Zsoltáros – megítéli a népeket igazsággal; nem lészen mindvégig elfeledve a szegény, a szegények türeése nem vesz el örökre.”²

S az Eldorádó vagy Utópia, melyről e nép álmodott, mely fő eszméje volt, mely után epedett, melyért imádkozott, s amelyről prófétái és bölcsei élénk és biztató szavakkal beszéltek hozzá, ez a jövő reménye nála az igazságosság országa volt, s annak fejedelme a Messiás, ki majd „megítéli a nép szegényeit, megszabadítja a szegények fiait és megalázza a rágalmazót.”

1 Részlet a Társadalmi problémák és Keresztény világnézet (Budapest 1907) c. könyvének IV. fejezetéből (82-84, 111-113), megőrizve az eredeti helyesírást. [szerk.]

2 9. Zsolt. 9, 19.

„Az ő napjaiban kivirágzik az igazság, mert megszabadítja a szegényt a hatalmastól; a szegényt, kinek nem volt segítője, megkíméli a szegényt és szűkölködőt és a szegények lelkeit megszabadítja. Az uzsorákból és hamisságból kiszabadítja azok lelkét.”³

Ennek az igazságosság után való szomjúhozásnak csakugyan a világirodalomban alig van párja, s már ez maga mutatja, hogy e nép kebeléből kell támadnia annak az átalakító szellemnek, mely átértékeli az értékeket úgy, hogy nem a hatalom, pompa, dicsőség, arany és gazdagság lesz az ami drága, becses és kíváncs, hanem mindenekfölött az igazságosság.

A várt Messiás eljött, nem mint sokan képzelték, fényben, pompában és dicsőségben, hanem alázatosságban és szegénységben. Országát halászok néhány év alatt kiterjesztették az akkor ismert világ minden tájára, fegyver és ékesszólás nélkül, az igazság meggyőző erejével. Nem forgatták föl a birodalmakat, nem döntötték le a királyi székeket, de prédikálásuk visszhangja behatolt a császári palotába és ott is talált füleket, melyek nem voltak süketek. Az új tanítás nem teremtett szociális forradalmat, de terjesztett megváltozott szociális gondolkozást, mely azt, ami azelőtt volt, közvagyonná tette; az igazságosság érzetét fölgerjeszteni, lángragyújtani s tevékenységbe hozni, ez a kereszténység szociális feladatának quintesszenciája. Nem az a direkt hivatása, hogy világi törvényeket hozzon, hogy megváltoztassa a birtokviszonyokat, hogy új jogi intézményeket létesítsen vagy a régieket földöntse. Hanem, hogy bevilágítson az emberi és társadalmi élet minden zugába és rejtekébe, hogy felrázza az alvó lelkiismereteket, hogy védelmébe vegye a szegényeket és gyengéket, enyhítse a nyomorúságot és inséget, és urnak meg szolgának, hatalmasnak és alattvalónak, egyformán hirdesse a szociális kötelességeket. S ha ezt megteszi, akkor nem téved-

3 71. Zsolt.

tek a hajdankor látói, akkor az emberektől függ, megismerik-e az igazságot és követni tudják-e az igazságosságot...⁴

Mindazokból, miket az evangélium és egyházi hagyomány, mint a gazdasági életre vonatkozó etikai igazságokat felállít, két alapelv domborodik ki.

Az egyik az, hogy a földi javak élvezetére, amennyiben a tisztességes életfentartásra szükséges, minden embernek csorbíthatatlan joga van. S ez az első és főelv.

A második pedig azt mondja, hogy ezzel nem ellenkezik az emberi természetnek megfelelő magánbirtoklás intézménye, amennyiben ezt igazságosan alkalmazzák. Sőt, legalább a jelenlegi viszonyok között, úgylátszik ez a legcélszerűbb mód az első elvnek biztosítására. Csak a magánbirtoklás intézményével való visszaélés hiúsítja meg az első elvnek keresztül vitelét, s ezért akik visszaélnek vele, magát azt az intézményt veszélyeztetik. A kommunisztikus tantétellel szemben tehát a keresztény világnézetben alapuló jogfelfogás azt állapítja meg, amit egy pozitívista irányú jogbölcselelnök így fejezett ki: „A vagyonszerzés alanyi képessége minden emberben egyaránt inhaerens.”⁵

De másrészt megint azzal az individualisztikus nézetel szemben, hogy az ember feltétlen és felelősség nélküli ura vagyonának, jól mondja egy francia író, hogy nem a kommunisták és szocialisták legnagyobb ellenzői a magánbirtoklás rendszerének,⁶ hanem azok, akik etikai elvek nélkül s felelősségük elhanyagolásával, ezzel járó kötelességeiket, akár mint magánosok, akár mint polgárok nem teljesítik. Mert etika és társadalmi igazságosság követeli, hogy az első elv mindenekelőtt érvényesüljön. S a sokaság joggal követeli, mondja egy spanyol író, hogy a kereszténység konzekvenciáit levonják.⁷

4 A szerző ezt követően végigjelmezi, „hogyan felelt meg és hogyan felelt meg a kereszténység isteni alapítójától kezdve napjainkig szociális feladatának?” Idézetünket az elemzés végével zárjuk. [szerk.]

5 Pollák Illés, Erősek és gyengék, Budapest, 1902. 291. l.

6 Naudet, i. m. 47. l.

7 G. de Azcárate, Estudio sobre los deberes de la Riqueza, Barcelona, 1904. 96. l.

Mindezeket egybefoglalva, tehát azt találjuk, hogy magában véve a kereszténység se nem kollektivista, se nem a magánbirtoklás feltétlen védelmezője.

A kereszténység egyrészt az emberben inhaerens vagyonszerzési hajlamot és képességet etikai célok kitűzésével megneimesíti, annak túltengését korlátozza s a magánbirtoklással járó etikai kötelezettségekre a leghathatósabb módon figyelmeztet, úgy hogy a keresztény szellem vezérlete mellett, a birtoklás egyesítheti magában a magán és közös birtoklás előnyeit és áldásait. Másrészt, ahol az a körülményeknek megfelel és a magasratörő lelkeknek, a közösbirtoklásnak legnemesebb motivumait és leg-tökéletesebb módozatait szolgáltatja.

Csak egy dologgal nem fér meg az igazi keresztény szellem, s ez a társadalmi igazságtalanság, akár a kollektivizmus, akár az individualizmus leple alatt történjék is meg.

Élmunkás tér 1990

ANDREAS MÜLLER

1931-ben született, ferences szerzetes. 1969. óta a bonni Ferences Missziós Központ gazdasági vezetője, a rend nemzetközi missziós tanácsának és képviselőtestületének tagja. A németországi misszionáló közösségek prokurátori munkaközösségének elnöke és a Misszióstudományi Kutatások Nemzetközi Intézetének elnökségi tagja.

FERENCES LELKISÉG ÉS NÉPI VALLÁSOSSÁG KORUNKBAN

Hogyan tapasztalhatom meg Isten jelenlétét konkrét, hétköznapi életemben? Ez a keresztyén lelkiség alapvető kérdése. A ferences lelkiség olyannak írja le az Istennel való találkozást és az élmény másokkal való megosztásának módját, ahogy Ferenc és testvérei azt megélték. A következőkben a ferences lelkiség olyan alapvető oldalait próbálom megvilágítani, melyek véleményem szerint lényegesek és nélkülözhe-

tetlenek a népi vallásosság felé irányuló felszabadító küldetésben.

1. A szegények mellé állni

Ferencet a „szegények atyjának” hívták. Egy gazdag kereskedő fia volt, aki föladta társadalmi előjogait, hogy a szegények oldalára álljon. Jézust látta ugyanis bennük, aki értünk lett szegénnyé – s ő Jézust akarta követni.

Élete fordulópontját jelentette találkozása egy leprás emberrel. Mindaddig undort keltettek benne a leprások.

Ekkor azonban maga az Úr szólította fel Ferencet, hogy menjen közéjük – ahogy testamentumában később megírta.

Ettől a perctől kezdve a maga s testvérei hivatásának próbaköve a szenvedőkhöz való viszonyulás lett. Cseppet sem kételkedett abban a meggyőződésében, hogy egy ferences igazi helye a nehéz helyzetben lévő emberek között van: „(a testvérek) örömmel éljenek a világ kivetettjei között, a szegények és a reménytelen sorsúak között, a betegek és a leprások közt s az útszéli koldusok közt” (1221-es Regula, 9).

Két olyan kérdésről és kihívásról van itt szó, amely a lelkiiséget érinti: a szegény, keresztre feszített Jézus Krisztus követése és a konkrét szolidaritás-vállalás a szegényekkel, akik csak akkor ismerhetik fel saját emberi méltóságukat, ha valóságosan megtapasztalják Isten szeretetét. Éppen ezért, ha a világon bárhol eluralkodik a nyomor, Ferenc legelsősorban épp oda hívná testvéreit, hogy azt a helyet az Istennel való találkozás helyévé tegyék, s hogy megoldást találjanak az elnyomottak igényeire és mélyről fakadó vágyaira.

2. Az igazságosság és a béke ügyében

Ferenc lényé legmélyéig a béke embere volt. Tudta, hogy hivatása a világba szólítja. Leggyakrabban utcákon és piacutakon prédikált; igyekezett átérezni az emberek nyomorúságát, és az ő nyelvükön beszélt, hogy megérthessék, amit mondani akart nekik. Beszédei elején és végén mindig békességre szólított fel. Ez mutatja, hogy a béke milyen aktuális kérdés volt Ferenc idejében is.

Valóban, Ferenc feszültségek, zavargások, konfliktusok és háborúk korában élt. Fiatalembereként maga is részt vett bennük. Megtérésekor azonban megértette, hogy a béke hírnökévé és megőrzőjévé kell lennie. Sok példa mutatja ezt – leghíresebb közülük a „gubbioi farkas” története. Az, akit a történet „garázda farkasként” nevez meg, valószínűleg nem volt más, mint egy nyomorba süllyedt lovag, aki rablásból élt, és a jelenléte miatt rettegés

és bizalmatlanság uralkodott a városban. Ahogyan Ferenc kibékítette egymással a „farkast” és a városbelieket, azt mutatja, hogy tudta, miképpen kell feltárni a konfliktusok gyökerét. Nem csupán a lovag által elkövetett igazságtalanságot vette észre, hanem ennek okát is. Rávette a lovagot, hogy mondjon le az erőszakról – és ugyanakkor meggyőzte a város népét, hogy gondoskodjon a lovag megélhetéséről. Világosan látta, hogy béke csak akkor lehetséges, ha senkit sem fosztanak meg alapvető emberi szükségleteitől, és mindenki számára biztosítják a létminimum megkövetelésének jogát.

Igazságosság és béke összetartozó fogalmak. Ez a mi keresztény hivatásunk politikai vetülete – ugyanis az „igazságosság”, a „béke”, az „igazságtalan rendszerek”, a „kizsákmányolás” stb. politikai kategóriák. Ez az a pont, ahol sokan közülünk elbizonytalanodnak – vallásos emberként nem akarnak politikai dolgokba keveredni. Ez az álláspont akkor tartható, ha – szűkebb értelemben – pártpolitikára gondolunk. Ám vizsgálható a kérdés szélesebb értelemben is: „politika” többek között annyi, mint képet alkotni az eljövendő Isten Országáról – s úgy tudjuk, mindnyájan felszólítást kaptunk, hogy előkészítsük az Isten Országát: az emberi harmónia utópiáját, ami Isten üdvözítő tervének végső célja.

3. Egy testvéri egyház víziója és a társadalom

Ferenc olyan útmutatást és ösztönzést hagyott ránk örökségül, amely mélyreható átalakulást okoz az egyházban és a társadalomban. Azzal, hogy tudatosan felkarolta a szegényeket (közvetett módon, de félreérthetetlenül), szigorú kritikát mondott kora igazságtalan rendszereiről, melyek a társadalmat „többségre” és „kisebbségre” osztották fel. Az egyetemes testvériség meghirdetésével forradalmasította a hierarchikus rendet, mely egészen addig az egyházat és a társadalmat jellemezte. Testvéreinek tekintett mindenkit, nem volt számára úr és szolga és semmiféle osztálymegkülönböztetés. Valószínűleg ez az egyik oka annak, hogy miért lett Ferenc és a ferences rend olyan

népszerű a szegények körében. A kizsákmányolt és elnyomott emberek úgy érezték, hogy Ferenc befogadja őket, elismeri méltóságukat és egyenlőségüket. Valósággá váltja és a társadalom békés, erőszakmentes átalakító erejévé teszi az Evangélium tanítását: „Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok”(Mt 23,8).

Mindez igaz általában, de még inkább az egyházra vonatkoztatva. A koldustól a pápáig, a püspöktől a leprásig mindenkinek – igazán mindenkinek – testvérként kell egymáshoz viszonyulni. A hatalmi struktúrák visszasak, leginkább az egyházban azok, s az egyetlen jogos hatalom a szereteté.

Persze mindnyájan érezzük, milyen nehéz a mai egyházban felfedezni a testvéri szeretet ilyen megnyilvánulásait. Aloisio Lorscheider kardinális szerint leginkább a bázisközösségekre jellemző ez a lelkület. Éppen ezért ezeket nevezi „a valódi egyháznak”: a csoport tagjai közösségben érzik magukat, a szegényeknek is van szavuk – elfogadják őket a maguk valóságában, s ők tudják, bármit próbálnak is elmondani társaiknak, komolyan veszik a szavukat.

Egy olyan egyház vízióját valósítják meg, amely képes arra, hogy meghallgassa tagjait, és megadja nekik a fejlődésükhöz szükséges időt és teret. Itt jóval fontosabb a bizalom, mint az ellenőrzés, és a kreatív fejlődés sokkal értékesebb, mint a pusztá engedelmesség.

Olyan egyház ez, mely feladja felsőbbrendűségét és előjogait, felségjelvényeit és szellemi fölényét. Ilyen egyházzal álmodott Ferenc, s azt akarta, hogy mindnyájan erről az egyházzal tegyünk tanúságot.

Erre a hozzáállásra szerintünk azért is szükség van, hogy új módon közelíthessük meg a népi vallásosság kérdését. Sajnos azonban több, mostanában hozott döntés és egyházi esemény mond ellent a bázisközösségek reményeinek és törekvéseinek. Egyre nő annak a veszélye, hogy e közösségek elveszítik küldetésük lendületét és elhivatottságukat, mert nem kapnak szellemi támogatást.

4. A ferences karizma és a felszabadítás egyháza

Dom Helder Camara mondta egyszer Szent Ferencről: „a szegények felszabadítás-egyházának szimbóluma ő”. Így nem véletlen, hogy többen a megújuló ferences rend tagjai közül – mint például Paulo Evaristo Arns és Aloisio Lorscheider kardinálisok, Adriano Hyppolito püspök, Claudio Hummes és sokan mások – teljes mértékben azonosultak a felszabadítási teológiával és annak gyakorlatával. Lorscheider kardinális meg is fordította az eredetileg a felszabadítás-teológiának értelmezésére vonatkozó hivatalos kijelentést: „A mai Latin-Amerika vallásos élete nem érthető meg a maga eredetiségében vett felszabadítás-teológia egyidejű vizsgálatával nélkül.”

Mindenekelőtt a teológia alapvető kérdéseiről van itt szó:

– Az egyház köteleződjön el a szegények mellett és a nyomor ellen, mert ezt akarja tőle Isten, az Élet Ura, aki elutasítja a halál minden romboló hatalmát.

– Vizsgálja meg az üdvösség kinyilatkoztatott igazságait a szegények és megfosztottak nézőpontjából. Helyesen értelmezve ez a népi vallásosság, mely akkor kezdett kibontakozni, amikor a bázisközösségek ösztönösen felismerték a nép hitének értékes elemeit. Nagy szükség van egy olyan teológiára, amely valóban segítséget igyekszik nyújtani az embereknek, azaz egy olyan teológiára, amely komolyan veszi a szenvedő embert, és egy mindenre kiterjedő felszabadításhoz vezet, mely Isten ajándéka.

– Élet és doktrína alkosson szerves egységet. Az igazságot tenni kell, hogy meg lehessen érteni. A Szentírás mindvégig összekapcsolja az istenismeretet és a vallás-gyakorlatot. A kérdés az, hogyan vallhatjuk magunkat kereszténynek egy olyan világban, melyben oly sok igazságtalan rendszer oly sok nyomort eredményez. A válasz egyszerű: csak akkor lehetünk hiteles keresztények, ha egy igazságosabb, emberibb világ megteremtésére szenteljük magunkat.

Ferenc a maga korában képes volt közvetíteni az evangélium felszabadító hatását a szegényeknek csakúgy, mint az egyház egészének. Ezt egyszerűen úgy érte el, hogy radikálisan és teljes mértékben az evangéliumi értékek szerint élte életét. Ilyen életvitellel az evangélium mindig felszabadító hatású, és ellenáll minden olyan erőnek, amely árthat az életnek, vagy elpusztíthatja azt.

5. Prófétai őszinteséggel

Assisi Ferenc hozzásegítette az egyházat ahhoz, hogy új horizontokat nyisson meg maga előtt, eladdig felfedezetlen területekre nyomulhasson előre. Hasonlóképpen a ferences mozgalomnak ma is feladata, hogy bátran új kezdeményezéseket tegyen, ha hű akar maradni karizmájához. Természetesen mindig fennáll az „újítóknak” vagy „kivülállókknak” járó elutasítás veszélye. Két közelmúltbeli esemény szolgál fájdalmas példaként.

a/ konfliktus a társadalommal

Legalább két oldalról jövő nyílt üldöztetésre kell számítania annak, aki elhatározza, hogy az evangélium által meghatározott hite szerint fogja élni az életét, vagyis a társadalom elesettjei és szegényei mellé áll, és megkérdőjelezi az igazságtalan társadalmi rendszereket – mint Ferenc tette a maga idejében. Az üldöztetés elsősorban a társadalom felől jelentkezik majd, amely igyekszik megőrizni a „status quo”-t, és – éppen ezért – mindent megtesz, hogy eltitkolja az elnyomókkal való bűnrészességének bizonyítékait. A legegyszerűbb módszer az, hogy a társadalom az „ortodoxia” őrzőjeként tünteti fel magát, amely kész elfojtani minden felforgató tendenciát. Ez volt a felszabadítás-teológia körüli konfliktus lényege.

b/ konfliktus az egyházon belül

Másodsorban, bonyolultabbá válik a kérdés, ha a szóban forgó téma maga az „ortodoxia” pontos kifejtése, mert ez az egyházhűség alapvető elemére tapint rá – olyan

szükséglet ez, melyet Ferenc mindig állhatatosan és teljes szívéből ajánlott testvéreinek.

Ugyanakkor be kell vallani azt is, hogy voltak olyan percek a szent életében, amikor úgy érezte, képtelen elfogadni bizonyos kötelezettségeket, melyeket a Római Kúria kényszerített rá. Egyik leghíresebb ilyen eset az, amikor nyíltan és köztudottan elutasította az 5. keresztes hadjáratot (1217-21). Ahelyett, hogy állig felfegyverkezett volna, mint egy igazi keresztes lovaghoz illik, fegyvertelenül jelent meg Egyiptom szultánja előtt. Hozzáállásával nyilvánvalóvá tette, hogy ő egy másfajta egyházat akar képviselni – nem egy olyat, amely tagjait aláveti saját akarátának, hanem egy olyan egyházat, amely kész „alávetni magát minden embernek, hogy Isten tetszésére lehessen” (1221-es Regula, 16).

Ferenc isteni elhivatottságot érzett arra, hogy „helyreállítsa az Úr egyházát” (Celano 11/10), ezért az evangéliumot életformává tette, és megőrizte azt, „amire Isten felszólította őt és testvéreit” egy olyan egyházon belül, amely még mindig feljogosítva érezte magát arra, hogy világi hatalmat gyakoroljon.

Ferenc élete minden percében hozzákötötte egyházhűségét a szegények iránti hűséghez. Ez a kétoldalú elkötelezettség többször is konfliktus forrásává vált. Szent Ferenc példája mutatja számunkra, hogy az egyház iránti igaz szeretet nem engedi meg, hogy megrettenjünk a prófétai kritika fájdalmas kötelezettségétől. Nincs más mód arra, hogy az egyház „semper reformanda” lehessen, olyan egyház, mely kész önmagát szüntelenül megújítani, hogy Isten jelenlétének hiteles jele lehessen ebben a világban.

6. Békében a természettel

Assisi Ferencet csak „Naphimnuszával” együtt lehet megérteni, melyben minden teremtményt testvéreinek nevez. Számára mindennek van arca, melyet ő tisztelettel köszönt, semmi sem alantas, semmi sem azért létezik, hogy uralkodjanak fölötte vagy letiporják. Az egész Teremtés

iránti tisztelet és szeretet, valóban kozmikus értelemben – Ferenc ezt a hozzáállást ajánlaná állhatatosan a mai embernek.

Ha bárhol erőszakot követnek el a természetén – azaz, hogy korlátlanul és pazarlón termelik ki az energiaforrásokat, azzal, hogy a technika és az ipar felelőtlen felhasználásával elpusztítják a környezetet, mert nem veszik figyelembe az ökológiai egyensúlyt – büntettet követnek el az emberiség és a természet egysége ellen, és az élet alapjainak elpusztulásához járulnak hozzá.

Kísérletet kell tennünk arra, hogy megőrizzük a Teremtés egységét, hogy az ember és a természet közötti létfontosságú kapcsolatot erőszak alkalmazása nélkül életben tartsuk, s békében éljünk környezetünkkel. Ez az egyházban kifejtendő küldetésünknek is része, mert „az egész természet sóhajtozik és vajúdik mindmáig” [megváltásra várva] (Róm 8,22). Ezért ma már megengedhetetlen, hogy hátat fordítsunk a politikai és személyes felelősség vállalásának, elhanyagoljuk a szakmai felkészültséget és az erkölcsi elkötelezettséget. Más szóval, a keresztények nem fogadhatják el egyszerűen az úgynevezett gazdasági és politikai szakértők kijelentéseit. Ha ezek az emberek arra használják tudásukat, hogy egész kontinensek fojtogató adósságválságát mélyítsék, ha tétlenül nézik nagy területek pusztulását, az erdők kihalását, ha semmit sem tesznek azért, hogy megállítsanak egy kétes értékű „fejlődést”, mely saját környezetünk épségének kárára történik – elvesztik a jogukat arra, hogy tekintélyüknek hitelt adjunk. Akkor nekünk kell előlépnünk és cselekednünk, akkor a mi életformánknak kell felszólítania az embereket, hogy változtassák meg szokásaikat, és hagyjanak fel a fogyasztói mentalitással.

A ferences lelkiiség alapértékei képessé tesznek bennünket arra, hogy megfeleljünk az emberek felszabadítást váró jogos követeléseinek és természetes vágyainak. Ebben az értelemben a ferences hagyomány mindig is nyitott volt az egészséges népi vallásosság igényei iránt. S ez így marad, ha továbbra is követjük azt az irányvonalat, melyet Szent Ferenc jelölt ki számunkra.

(Ford. Szilágyi Rita)

PETER WEIDERUD

1957-ben született diplomás újságíró. Claes-Bertil Ytterberg, Västerås püspökének társadalmi ügyekkel foglalkozó személyi tanácsadója, valamint a svéd Keresztény Békemozgalom (FOR) elnöke. Írása az Európai Ökumenikus Hálózatnak a svédországi Helsingborgban, 1991. február 9-én tartott előadásának némileg átdolgozott változata.

SZOLIDARITÁS ÉS GAZDASÁGI VÁLSÁG (az anyagi javak halmozása ellen)

Bevezetőként el kell mondanom, hogy svéd nézőpontból beszélek. Ugyanakkor meg vagyok győződve arról, hogy a jelenlegi svéd gazdasági és politikai fejlődés kapcsolatban van az úgynevezett Kelet-Európában zajló dramatikus változásokkal és az úgynevezett Európai Közösség fejlődésével.

A svéd modellt valaha a szocializmus és kapitalizmus közötti harmadik (vagy köztes) útnak nevezték. Svédországban (a modern időkben) mindig is kapitalista társadalom volt, melyben azonban erős az állami szektor, és viszonylag kis különbség van a szegények és gazdagok között. Mindezt a viszonylag magas adószint – és a progresszív adózási rendszer teszi lehetővé.

Svédország ma sebesen távolodik a harmadik úttól, és egyre hasonlóbba válik az Európai Közösség országaihoz.

Itt Sungardenben éppen azon a hétfőn gyűltünk össze, amely fele úton van karácsony és húsvét, a két fő keresztény ünnep között.

A karácsony a gyermekek ünnepe. Őket állítjuk a középpontba a karácsony megünneplésekor. A gyermeket ünnepeljük. Nem véletlen, hogy Jézus oly gyakran azonosította magát a gyermekekkel, és példaként állította őket az emberek elé. A gyermek: a gyöngé lény, akit gondosko-

dásunk és az iránta érzett szolidaritás tart életben. Szüksége van a felnőttekre és megbízik benne.

Úgy gondolom, Jézus azért irányítja figyelmünket a gyermekekre, hogy megmutassa: keresztény és emberi feladatunk, hogy mindig állhatatosan kiálljunk a szegények mellett, és legyünk kritikusak a hatalmi rendszerekkel szemben. Ha mernénk úgy tekinteni a világra, hogy mindig a leggyöngébbek javát tartjuk szem előtt, sokszor más-ként döntenénk és cselekednénk.

Virágvasárnap is ezzel a Jézussal találkozunk, amint számárháton bevonul Jeruzsálembe. Sokan azt várták, hogy a hatalom hagyományos jeleivel jelenik majd meg. Ő azonban a szamarat választotta, a gyöngékkal és kicsinyekkel azonosítva önmagát.

A szolidaritás legmélyebb kifejezése s az Újszövetség alapja, ha önmagunkat a leggyöngébbekkel azonosítjuk. A gyöngékkal való törődés jelenti a svéd modell alapját is.

A svéd modell azért volt sikeres, mert sikerült összeegyeztetnie két fő feladatot:

1. irányítani a gazdaságot, gazdasági növekedést létrehozni, ami a szociális reformok alapfeltétele;
2. törődni a gyöngékkal.

Az erősek mindenfajta társadalomban boldogulnak, lehet az szocialista vagy kapitalista. A demokrácia szintjét azonban az mutatja meg, hogy a társadalom képes-e odafigyelni a gyöngékre, kiteszi-e magát a „kicsinyek” helyzetéből fakadó kihívásnak. A gyöngékkal való törődés módja jelzi, milyen mértékben humánus egy társadalom.

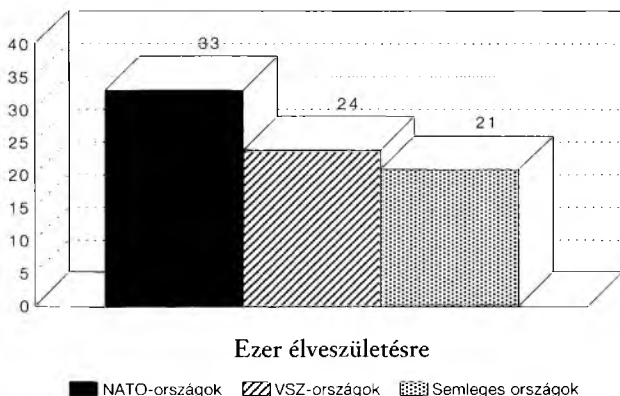
Ezért például a csecsemőhalandóság szintje a nemzeti jövedelemnél hívebben fejezi ki egy társadalom civilizáltsági fokát. Ezzel ugyanis nem csupán az alapvető gazdasági feltételeket vesszük figyelembe, hanem ennek megoszlását és a különböző területek részesedését is.

E mérési módszerrel Svédország Izlanddal, Finnországgal és Japánnal együtt az első: ezer élve született gyermek közül egy éves kora előtt csupán hatot vesztenek el. Ehhez képest például az USA-ban magasabb az egy főre jutó nemzeti jövedelem, de a halálozási arányszám: 11 (18. hely). Vagy a Szovjetunió, amely 26 elvesztett gyer-

mekkel a 46. helyen áll. Írország, Belgium, Nagy-Britannia és az NSZK: 10, 14. hely; NDK, Luxemburg, Ausztria: 11, 18. hely. Csehszlovákia: 15, 30. hely. Bulgária: 16, 31. hely. Magyarország és Lengyelország: 19, 34. hely

Az arányszámok átlaga a NATO-országokban 33, a Varsói Szerződés országaiban 24 és a semleges európai országokban 21.

Csecsemőhalandóság

Az alacsony csecsemőhalandóság elérésének három fontos összetevője van:

1. A gazdaság és a technológia fejlettsége, hogy lehetséges legyen a koraszülöttek megmentése.

2. Megfelelő szintű közellátás, amely biztosítja ezen javak igazságos elosztását. (Lásd: az USA problémája)

3. A közellátásnak előnyben kell részesítenie az egészségügyet (ez pedig a Szovjetunió problémája).

A svéd modell, mivel a 30-as években született, sikeresen egyensúlyozott két feladat között: a lehetséges legkedvezőbb gazdasági fejlődés létrehozása és a gyöngékről való

gondoskodás között. Sajnos azonban az utóbbi időben felbomlott ez az egyensúly, és az ország ma elsősorban a gazdasági fejlődésre koncentrál.

Azt mondják, a gazdasági növekedést a fizetések közötti nagyobb különbséggel kell elősegíteni. Egy adóreform a legmagasabb jövedelem utáni legfelső adórátát 80%-ról 52%-ra fogja módosítani. Magasabb munkanélküliségre pedig azért van szükség, hogy növeljük a gazdaság hatékonyságát.

Ezek egyrészt természetes változások. A növekvő nemzetközi gazdasági egymásra utaltság és az Európai Közösséghez való elkerülhetetlen hasonulás miatt nincs más választásunk. Ugyanakkor van egy fontos kérdés, amelyet ebben az új szituációban az egyháznak kell feltennie: hogyan fogunk gondoskodni a legszegényebbekről ebben a helyzetben?

Hiszem, hogy a svédek a svéd modellnek köszönhetően kifejlesztettek magukban egy sajátos szociális igazságérzetet: végül is mindig marad egy szelet kenyér, amelyet ezután a lehető legigazságosabban kell elosztani. Az utóbbi években azonban fokozatosan eltávolodtunk ettől a gondolkodásmódtól. Az ipar vezetői más országokban élő kolégáikhoz kezdték hasonlítani magukat, és fizetésüket az utóbbi néhány évben megtízszerezték. A vezető állású embereknek, felelősségükkel arányosan, szintén nő a fizetése. A politikusok maguk dönthetik el a jövedelmük mértékét. Hiányszakmában dolgozó, jól képzett szakemberek szintén jól keresnek a piacgazdaságban.

Az eredmény azonban a vesztesre állók csoportjának kialakulása, akik nem eléggé erősek, kemények vagy durvák, vagy egyszerűen nincsenek a kellő helyen a kellő időben.

Az úgynevezett gazdasági válság és a svéd modell állítólagos bukása elfogadtatta velünk, svédekkel ezeket a változásokat. A krízis gyökere: a svéd gazdaság az utóbbi néhány évben kevesebb növekedést produkált, mint más OECD-országok. Az emberi önzés fölszabadításával azonban elősegíthetjük a nagyobb gazdasági növekedést.

Csakhogymindez igen különös. A világ egyik leggazdagabb országában, amelyben az életszínvonal magasabb, mint valaha, nehéz az emberekkel megéreztetni ezt a válságot.

És ha Svédországgal kapcsolatban a „válság” szót használjuk, vakon nézünk a világra. A világot átfogó igazságtalanság miatt naponta 65.000 gyermek hal éhen. Ez két nap alatt kiteszi a hiroszimai atombomba áldozatainak számát. És ez nap mint nap így megy az egész esztendő folyamán.

Azt is tudjuk, hogy ez az igazságtalanság egyre nő. A harmadik világ adósságainak kamata ma nagyobb, mint a fejlődésre adott segélyek teljes összege.

Ha mi, svédek és a nyugati világ komolyan akarjuk venni saját óhajunkat, hogy gondoskodjunk a gyöngékről, és hogy velük szolidaritásban éljünk, fel kell tennünk magunknak a kérdést: hogyan is folytathatnánk politikai vitáinkat és programjainkat úgy, mintha ezek a tények nem léteznének?!

Kelet-Európa haladó demokratikus változásai is magukban foglalnak néhány veszélyt, mely a föld legszegényebbjeit érinti.

1. Svédország (és több más ország) politikai erői az eddig a harmadik világba küldött segélyeket szívesebben küldené a kelet-európai infrastruktúra kiépítésének támogatására (Európa közelebb lévén hozzánk).

2. A hajdani kelet-európai kormányok fontos segítséget jelentettek a világ néhány legszegényebb országa számára: Mozambik, Zimbabwe, Nicaragua, stb. Mára ezek a segélyek megszűntek, mindenfajta kompenzáció nélkül. (A hajdani NDK egyháza arra próbálja rávenni a német kormányt, hogy ne küldje el az országban tartózkodó mintegy 45.000 mozambiki és vietnami diákot és vendégmunkást.)

3. A nyugati világ több gazdag, túlfogyasztó tagjának ellenpólusaként más országok még szegényebbekké válnak. A gazdasági növekedés biztosítható, de csak egy bizonyos pontig. Ezen túl az egyik ember étele a másik ember számára méreggévá válik.

Svédország nem tudja egymagában megoldani a világ-méretű igazságtalanságot. Ugyanakkor arra is szükség van, hogy a jövődő Svédországról és Európáról szóló javaslataink, terveink számításba vegyék a Föld legszegényebbjeit is. Immár nem tehetünk úgy, mintha nem is léteznének. Olyan svéd és európai megoldásokat kell kidolgozni, melyek alkalmasak arra, hogy átfogó modell részévé váljanak.

Első lépésként erkölcsileg kellene megnehezíteni, hogy az erős, vagyonos csoportok tovább növeljék személyi jövedelmüket.

Ahogy természetes a minimális jövedelem fogalma, ilyen lehetne a maximális jövedelemé is – nem összezszerűen, hanem erkölcsileg.

Miért is kellene egy, a gyöngékről gondoskodó társadalomnak elősegíteni, támogatást adni ahhoz, hogy az erősek csoportjai a közös kenyérből nagyobb darabokat szeljenek maguknak?! Ezek a csoportok ilyenfajta ösztönzés nélkül is képesek megszerezni a magukét.

A morális maximum lehetne a társadalom által nyújtott bármiféle juttatás (nyugdíj, betegsegély stb.) legfelső szintje.

A svéd modell bevezetése előtt nagyon sajátos módon bántunk a szegényeinkkel. Az embernek ahhoz, hogy megkapja a társadalmi támogatást, be kellett bizonyítania, hogy szegény. Ma általános támogatást kapnak a gyermekek, stb. Lehet, hogy ma a gazdagoknak kellene különleges kezelésben részesülniük. Például azok, akik nem szorulnak rá az ingyenes iskolai, szociális, egészségügyi ellátásra, nem is kapnák meg.

Ilyen intézkedésekkel olyan légkört teremthetnénk, amelyben az erősek birtoklási törekvései kevésbé tünnének természetesnek. Ez visszatartaná a kevésbé gazdagokat (Svédországban nincsenek szegények) attól, hogy egyre többet akarjanak. És ez talán segítene lelassítani a gazdasági körhintát?

Nagyrészt az úgynevezett „zsinati folyamatoknak” köszönhetően Európa egyházai kidolgozták a szegénységhez való viszonyulás teológiai oldalát – önmagunk azonosítása

a szegényekkel stb. Ugyanakkor alig vizsgáljuk a jóléthez való viszonyunkat – ami a szegénység problémájának másik oldala és kulcskérdés azok számára, akik gazdag társadalomban élnek. Fel kell tennünk magunknak a kérdést: mit is jelent ma számunkra a Szentírás szava: „könnyebb egy tevének átjutni egy tű fokán, mint gazdag embernek bejutni a mennyek országába”?

A pénz hasonló a borhoz. Egy kevéstől jól érzed magad – gazdagabbá teszi az életet. Viszont ha túl sokat iszol belőle, könnyen függő helyzetbe hozhat. És ha már rászokott az ember, a még több pénz és fogyasztás igénye élete legfontosabb elemévé válhat. Ahogy az alkoholista képes elinni a családját, házat, állását, hasonlóképpen a 'jólétre szokott' elfeledkezik a harmadik világról, az egyenlő, igazságos elosztásról, az atomenergia veszélyeiről, a savas esőről, és megannyi mindenről, csupán azért, mert úgy véli – minél többje van, annál jobb.

Nem az jelenti a veszélyt Svédország jövője szempontjából, hogy a gazdaságunk növekedési szintje valamivel elmarad Nyugat-Európa átlagától. A veszély a fogyasztói mentalitás és az önzés. Létre kell hoznunk egy védekező mechanizmust a fogyasztói létforma ellen. Fel kell magunkat készíteni arra, hogy foglalkozzunk azokkal, akik megragadtak az anyagiasság körhintáján, a „jólétre szokottakkal”. Ahogy léteznek nálunk jó programok alkoholisták kezelésére, szükségünk lesz a „jólétre szokottak” kezelésére szolgáló modellekre is.

Az AA (Anonim Alkoholisták) nevű amerikai szervezet tagjai tíz arany szabály betartásával tartják távol magukat a kísértésektől és a visszaeséstől. Azt hiszem, ugyanilyenfajta szabályokra lenne szükség a „jólétre szokottak”-nak a kísértések elkerülésére.

Végül arra kérném önöket, hogy a csoportmunka részeként próbáljanak meg ilyen szabályokat alkotni.

Remélem, nem találják túlságosan individualistának ezt a feladatot. Meggyőződésem, hogy a társadalmi változások és az egyéni felelősség között szoros kapcsolat van, éppen úgy, ahogy az egész reformáció az egyének elkötelezettségéből indul ki.

(ford.: Szilágyi Rita)

AZ OSZTRÁK PÜSPÖKI KAR SZOCIÁLIS PÁSZTORLEVELE

(Hivatalos összefoglalás)

Bevezető

Ausztria katolikus püspökei 1990. május 15-én gazdasági és társadalmi kérdésekkel foglalkozó, szociális körlevelet hoztak nyilvánosságra. Emberséges, nem pedig határtalan növekedést célzó gazdaság mellett szálltak síkra. Aláhúzták a munkához való jogot és a munka kötelező voltát. Követelik, hogy fokozzuk a munkanélküliség elleni harcot, a munkafolyamatokat a családok érdekeinek megfelelően szervezzük, és tartsuk be a vasárnapi munkaszünetet. A püspökök föllépnek az igazságos jövedelemelosztásnak és a munkavállalók magántulajdon-szerzésének fokozott lehetősége érdekében is. Elítélik a korrupciót és a visszaélést az állami intézmények részéről, valamint szociális jellegű állami reformokra ösztönöznek. Ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy az új szociális kérdést csak új szociális kezdeményezésekhez való bátor hozzáállással oldhatjuk meg. Az Egyház szociális üzenete csak akkor válik szavahihetővé, ha az a mindennapi életben is megvalósul.

A pásztorlevél nem kizárólag a munka és a gazdaság problémáira összpontosít. Éppúgy hangsúlyt kap a házasság és a család értelmének a kérdése, az élet védelme kezdetétől fogva a halálig; a nők és fiatalok helyzete iránti aggodalom éppúgy, mint az elsődleges elkötelezettség a szegények mellett, a fellépés az igazságosság és a béke érdekében valamint a teremtetett világ megőrzése.

A szociális pásztorlevél széleskörű, több mint egy éves vita után került a nyilvánosság elé, a terveknek megfelelően az osztrák államszerződés megkötésének 35.évfordulóján, és az első szociális pápai körlevél, a „Rerum novarum” százéves jubileumára. A 70 oldalt (132 cikkelyt) kitevő dokumentum II. János Pál szavait választotta mottójául: „Az Egyház útja az ember”.

Egyidejűleg megjelent egy „püspökkari körlevél” is, amelyet 1990. május 20-án minden szentmisén felolvastak. Ebben hangsúlyozzák a püspökök, hogy a szociális pásztorlevél nem nyújthat „kész megoldásokat”, hanem „arra ösztönöz minden keresztényt, hogy vállaljon részt a mindennapi életben az evangélium útmutatása alapján”. Olyan időszakban, amelyben „a világtörté-

nelem fontos fordulatot tett”, a püspökök szeretnének hozzájárulni a lelkiismeret felébredéséhez, hogy minden keresztény és minden jószándékú ember Istenbe vetett bizalommal útnak indulhasson egy emberibb világ megteremtése felé.

A konkrét cselekvés mércéje és serkentője

A szociális pásztorlevél a katolikus szociális tan fontosságát hangsúlyozza, és a jelenkor különleges kihívásaira akar rámutatni. Kiemeli azokat a kritériumokat, amelyek a szociális viselkedés alapjául szolgálnak „az emberről szóló keresztény tanítás szerint” (9 – A zárójelbe tette számok utalnak a szociális pásztorlevél megfelelő cikkelyére). A püspökök ezáltal szeretnének tájékoztató segítséget nyújtani a mai, gazdasági és társadalmi változásoktól terhes időben a sürgősen szükséges és felelősségteljes cselekvéshez.

A vélemények jogos sokfélesége

A püspökök előtt világos, hogy „nézeteltérések fognak fellépni ott, ahol az erkölcsi elvek alkalmazásáról van szó” (11). Jogos a konkrét szociális cselekvések sokoldalúsága, mert „ugyanattól az evangéliumtól sugallva, a keresztények eltérő döntéseket hozhatnak a konkrét megoldások keresése közben. Az Egyház elismeri ezt a tényt, de azt kéri minden kereszténytől, hogy saját véleményének kialakítása közben komolyan foglalkozzék az Egyház szociális irányelvével, anélkül azonban, hogy kisajátítaná az Egyház tekintélyét kizárólag a saját véleménye érdekében.” (12)

A hitre épülő elkötelezettség

Amikor az Egyház állást foglal szociális kérdésekben, azt vallási megbízatása alapján teszi, hogy „Isten szeretetét és a Krisztus által hozott üdvösséget hirdesse” (8). Ez az üdvösség olyan világban valósul meg, amelyet a bűn valósága jellemez. „Krisztus halála és feltámadása által azonban megtört a bűn hatalma. Az ember felszabadult, hogy bevesse magát az igazságosság szolgálatába, amelynek beteljesedését Istenben várja. Ezen a szabadságon és a végső idők reményen alapszik a keresztények társadalompolitikai szerepe” (13), nevezetesen, hogy „emberibb emberré váljanak” (14) a munkában, a gazdaságban és a társadalomban. Eközben az Egyházat a Teremtés könyvének parancsa vezeti, mely szerint „művelni és védelmezni kell a földet” (14), „szeretettel és bölcsességgel” (15) kell viszonyulni a Teremtés-

hez. Jézus példája is irányadó: „az ács fia” maga is belépett a munka világába (16), hogy „általa mindent kiengeszteljen, a mennyben és a földön” (51).

A szociális pásztorlevél felépítése

A szociális pásztorlevél öt fejezetre oszlik. Az 1. fejezetben rámutatnak a püspökök arra, hogy milyen hasznosak voltak a kidolgozás folyamán kifejtett állásfoglalások, megköszönik a megbeszéléseken való részvételt, és aláhúzzák a viták fontos tanulságait. A következő két fejezet alkotja a szociális pásztorlevél fő részét. Témái: a gazdasági (2. fej.) és a társadalmi munka (3. fej.) Ausztria fontos problémái kerülnek terítékre az alapszöveg és az azt követő viták nyomán. A 4. fejezet az élet értelméről, a vasárnap megünnepléséről és az értékek jelentőségéről tárgyal. Az utolsó fejezet „az Egyház útjáról” szól. Elsősorban a szegények számára kell hirdetni az üdvösséget.

I. fejezet: KERESNI A PÁRBESZÉDET (4-7. cikkelyek)

Az alapszöveg széleskörű vitát indított el

Először történt meg, hogy az osztrák püspökök az egész lakosságot felkérték, foglaljon állást a szociális pásztorlevél előkészítésében. Ez volt az első eset, hogy ezt az eljárást egy pásztorlevél-nél alkalmazták, és egy külön fejezetet is szenteltek neki. A széleskörű vita megmutatta, hogy a társadalmi problémákat igen eltérő módon ítéldjük meg. „Az egyének és a csoportok életéből vett számos példa felhívta a figyelmet a munka világában tapasztalható új diszkriminációkra és igazságtalanságokra.” (5)

Új találkozásra van szükség az Egyház és a munka világa között

A vélemények világosan mutatják, hogy „a vallás és a munka világa közötti szakadék... elmélyült” (5). „Az Egyház és a munka világa között új összhangra van szükség. Ezt az igényt nem teremtheti meg egyetlen pásztorlevél. Főleg arra van szükség, hogy a lelkipásztorkodás új és új erőfeszítéseket tegyen a munka világában élő emberek érdekében.” (5)

Már az előkészítési folyamatban világossá vált, hogy a szociális pásztorlevelet nem lehet a munka világára korlátozni. A

szociális kérdés sokkal átfogóbb. Arra is utalnak a püspökök: többször kifejezésre jutott az a kívánság, hogy „foglalkozni kell a kérdéssel: mi az élet értelme, melyek az erkölcsi értékek és célok” (6).

II.fejezet: AZ EMBER ÚTJA A MUNKÁBAN ÉS GAZDASÁGBAN (8-57.cikkelyek)

A gazdaságnak az embert kell szolgálnia!

A gazdaság végső célja „az ember és minden ember szolgálata” (19) – hangsúlyozzák a püspökök. „A katolikus szociális tanítás szerint a gazdaság célja nem valami tetszőleges, korlátlan növekedés, hanem az emberek ellátása olcsó árukkal és közszolgáltatásokkal; pl. elegendő élelem, ruha és emberhez méltó lakásviszonyok” (18). A gazdaság célja nem csak az anyagi javak elkészítése és szolgáltatások nyújtása, hanem lényegében az emberek együttműködésének megvalósítása. „Ahol az Isten hasonmására teremtett, szabad, saját felelősséggel rendelkező személyek együttműködnek a gazdasági folyamatban, ott érvényesül az emberek méltósága iránti tisztelet, a döntési mechanizmusokban való felelős részvétel joga, valamint a munka világának az emberségre való tétele.” (20)

A szociális partnerek szolidaritásának elismerése

A püspökök nagyra értékelik a gazdaság teljesítményeit a háború utáni években és az újjáépítés eredményeit. Egyszersmind méltatják a szakszervezetek érdemeit, és rámutatnak a szociális partnerek teljesítményeire. (22)

Szociális felelősséggel rendelkező vállalkozók

Elismerően szólnak a vállalkozók tevékenységeiről is, és mindezekelőtt kiemelik a kis- és középvállalkozások teljesítményeit (22). Hangsúlyozzák, hogy Ausztriának olyan vállalkozókra van szüksége, akik nagymértékű szociális felelősséggel rendelkeznek (24). A felelősségteljes vállalkozónak „nemcsak szakszerűen, hanem mindig emberhez méltóan és a társadalom érdekeinek megfelelően kell eljárnia” (24).

A demokratikus rend elismerése

A szociális pástorlevél elismeréssel adózik azoknak a politikai erőknek is, amelyek új politikai kultúrát hoztak létre, és hozzájárultak a demokratikus rend fenntartásához. Ezzel összefüggésben a püspökök emlékeztetnek arra, hogy a „keresztények felelősök a demokratikusan felépített államunk fenntartásáért és továbbépítéséért” (26). Kiemelik azt is, hogy a demokratikus érettségnek éppen a kisebbségekkel való szolidaritásban kell kifejeződnie.

A munkához való jog – A munkavégzés kötelezettsége

Mivel az ember a munkája által biztosítja a létfenntartást ön maga és családja számára, s ezáltal közvetlenül hozzájárul a közjó fenntartásához, az állam és a társadalmi erők kötelesek biztosítani a munkalehetőség feltételeit. A munkához való jog mellett létezik azonban a munkavégzés köteleessége is, „amely sok esetben kenyérkereső munka; ezt lelkiismeretesen, a megkívánt teljesítményt nyújtva és felelősségteljesen kell elvégezni” (28). „Ez nemcsak a személyes igyekezetet jelenti a munka folyamatában, hanem az egész gazdaság kialakításában vállalt együttes felelőséget is.” (25)

A munkakörülmények bírálata

A püspökök aggódnak a nehezedő munkakörülmények miatt – mint a magas elvárások, teljesítménybérezés, munkahelyi stressz, politikai hovatartozás miatti nyomás – aminek ki vannak téve a munkások, ha munkahelyüket meg akarják tartani. Kritizálják az olyan munkaidőt, amely jócskán túllépi a törvényes kereteket, valamint az alkalmazásnak és elbocsátásnak azokat a formáit, amelyek megkerülik a bérpótlékokat és a szabadságigényeket (29). A püspökök csalódottak amiatt, „hogy a munka és a gazdaság szociális elrendezése gyakran elmarad a technikai-gazdasági fejlődés mögött” (31). Gyakran háttérbe szorul a szociális üzemvezetés egyik nélkülözhetetlen feltétele: a döntésekben való részvétel lehetősége (31).

A munkanélküliség kirekesztést jelent

Aggodalmat okoz a püspököknek az a tény, hogy a tartósan kedvező konjunktúra ellenére sem sikerült megoldani a munkanél-

küliség problémáját. Főleg a hosszú ideje munka nélkül levők helyzete nehéz. „Erkölcstelen megengedhetetlen, hogy az emberek széles rétege nem juthat kereső munkához” (34). A püspököknek az a benyomásuk, „mintha már beletörődünk volna a munkanélküliség bizonyos százalékába”. Óvnak attól, hogy megszakadjon a szolidaritás a munkanélküliek és a munkahellyel rendelkezők között (35). Határozottan szembefordulnak a munkanélküliség problémájába való beletörődéssel és a közömbös hozzáállással. Hangsúlyozzák, hogy az Egyháznak ezen a téren kötelessége élen járnia, mivel maga is egyik jelentékeny munkaadó (36).

Próbakő: az igazságos bér

A javak igazságos elosztása alapmeggyőződése a katolikus szociális tanításnak. Ezért az igazságos bér „az egész gazdasági rendszer igazságosságának próbaköve” – olvassuk a pástorlevélben (37). „Ausztriában tekintélyes számú embernek a bére nem elegendő ahhoz, hogy önmaga és családja számára olyan eltartást biztosítson, amely emberhez méltó életet tesz lehetővé a társadalmi lehetőség keretei között” – állapítják meg a püspökök. „Nem fogadhatjuk el, hogy épp a nőket súlytsa többszörös hátrány a bérezésnél. Ismerünk eseteket, ahol a menekültek és vendégmunkások bérezését kizsákmányolásnak nevezhetjük.” (38) A püspökök felemelik szavukat azellen, hogy a bérezésnél a teljesítményen kívül vagy egyenesen helyett, a hatalomhoz való közelség és az ebből fakadó princípiumok játszásk a döntő szerepet (38), és sikraszállnak a munkavállalók fokozottabb tulajdonszerzési lehetőségeért (40).

Válságban a mezőgazdaság

A mezőgazdaság sajátos helyzetének külön fejezetet szentelnek a püspökök a szociális pástorlevélben. Széleskörű vitát indított el az „Alapszöveg” erre vonatkozó fejezete. A püspökök méltatják a földművesek teljesítményeit, de aggodalmukat fejezik ki amiatt, hogy a közös európai piac várható következményei növelik a mezőgazdaság jövőjével kapcsolatos reménytelenséget és bizonytalanságot. (42). A lakosság egészséges ételkészletekkel való ellátása mellett (amely megköveteli a fogyasztók támogató szolidaritását), ezzel „egyenértékű feladat a termőföldek természetes háztartásának, valamint a természetes ételalapnak a megőrzése és ápolása” (43). A püspökök rámutatnak arra a veszélyre, „hogy egyre inkább öncélúakká válnak azok az intézmények, amelyek annak idején a földművesek önsegélyezésére alakultak” (45).

A tudományos és technikai haladás felülvizsgálata a környezetvédelem érdekeinek szempontjából

Manapság már nem választhatjuk el a gazdaságot a környezetre gyakorolt hatásaitól. Az emberhez méltó környezet megóvását előnyben kell részesíteni a gazdasági növekedés érdekeivel szemben – hangsúlyozza a szociális pásztorlevél. „Meg kell tehát vizsgálni minden technikai és gazdasági haladást olyan szempontból is, hogy nem károsítja-e a környezetet, és nem lehetnek-e olyan következményei, amelyek az emberiséget súlyosan veszélyeztetik” (52).

A teremtetett világ veszélyeztetettsége ugyanúgy megköveteli a személyes ökológiai viselkedés felülvizsgálatát, mint a polgári kezdeményezéseket csoportok létesítését, állami lépéseket, és mindenekelőtt egy világszintű együttműködést ebben az ügyben. Különlegesen kihangsúlyozzák: „Természetes életfeltételeink védelmezése azt is jelenti, hogy néha határozott nemet kell mondanunk bizonyos tervek megvalósítására.” (54)

III. fejezet: SZOLIDÁRIS ÉS FELELŐS TÁRSADALOM (58-103. cikkelyek)

A családok gazdaságilag hátrányos helyzete

Jelentős teret foglal el a pásztorlevélben a „Szolidáris és felelős társadalom” című fejezet, mely az állásfoglalások lényeges szempontjait egyesíti magában. Kiemelkedik benne a család jelentősége, és bírálat éri a sokgyerekes családok gazdaságilag hátrányos helyzetét. A püspökök biztos gazdasági háttérrel követelnek a családok számára. „Ez konkrétan a családoknak kedvező adópolitika, gyermekpótlék, nevelési segély formájában történhet, továbbá a gyermeknevelési idő és a nyugdíj jogosultság elismerésével.” (71) Fellépnek annak érdekében, hogy a munkaformákat és munkaidőt a család érdekeit szem előtt tartva alakítsák ki. Bírálják a házasság és a család „kiszípolozását”. (68)

Aggodalom a nők és a fiatalok helyzete miatt

A püspökök rámutatnak azokra a hátrányos megkülönböztetést hozó intézkedésekre is, amelyek a nőket érintik a munka világában, mint pl. az azonos értékű munkáért fizetett alacsonyabb bér vagy a nehezebb előre jutási lehetőségek, és felhívják a figyel-

met a gyermeküket egyedül nevelő nőket sújtó megterhelésekre. Leszögezik, hogy a társadalom alapvetően „nem kényszeríthet gyerekes anyát arra, hogy gazdasági szükségből kenyérkereseti munkát vállaljon.” (78) A püspökök fellépnek a nő egyenjogúságáért, és olyan változásokat követelnek, amelyek biztosítják a férfi és a nő családon és foglalkozáson belüli munkájának rugalmas megosztását. Ennek egyik előfeltétele, hogy „a férfiak a maguk részéről az eddiginél többet vállaljanak családi feladataikból. Ez a férfiaknak nem sikerülhet megfelelő munkahelyi és gazdasági változások nélkül.” (78) Ez rugalmas munkaidőt, részidős munkát, választható gyermeknevelési szabadságot kíván meg, valamint olyan vállalati tervezést, amely tekintettel van arra, hogy a nő új előmeneteli lehetőséggel térjen vissza szakmája szerinti munkakörébe (78).

A fiatalok számára szakképesítést nyújtó alapképzést kívánnak, valamint átfogó szaktanácsadást többfokú szakmai tájékoztatás formájában (82). A püspökök értékelik a fiatalok szociális kötelezettségvállalását, amelyet „figyelemreméltó kitartás jellemez” (84). Felszólítják a társadalmat, teremtsen meg annak előfeltételeit, „hogy a fiatalság érdekeltnek érezze magát” és érezze, hogy érdemes aktívan közreműködni minden olyan társadalmi-gazdasági döntéshozó fórumon, ahol az ifjúságot érintő kérdésekről tárgyalnak. (85)

Új szociális kérdés – új kezdeményezések szüksége

Az új szociális kérdés ma már nem az osztályharc megmerevedett frontjai, hanem társadalmi kapcsolatok és függőségek hálózata. (89) „Vannak olyan csoportok, amelyek az egészhez való viszonyukban túlságosan erős megterhelés alatt állnak, és vannak mások, amelyek kiváltságos helyzetet élveznek.” Külön említik a menekültek és bevándorlók sorsát. A püspökök nem csak az idegenekkel szembeni előítéletek leépítését várják el, hanem „mindenki közösségvállalását, és az állami teherviselés kiegyenlítésére való hajlandóságot is.” (91)

Az új szociális kérdés megoldása, amint a pásztorlevél hangsúlyozza, nem csupán személyi kezdeményezéseket kíván meg (92), hanem az állam következetes cselekvését is. (94)

Ebben az összefüggésben kiemelik a szociális állam jelentőségét (95), és szorgalmazzák intézményeinek reformját. Az új szociális kérdés megoldása viszont még az Egyház számára is kihívást jelent, hogy társadalmilag még hatékonyabban elkötelezze magát (97).

Kötelezettség a harmadik világ felé

A püspökök hangsúlyozzák Ausztria felelősségét Kelet-Közép-Európa országai iránt. Ugyanakkor figyelmeztetnek az Európa-központúság veszélyére (99). Ennek a nagy feladatnak, amelyet Európa országainak megsegítése jelent, „semmiképpen sem szabad helyettesítenie vagy gyengítenie a fejlődő országok iránti felelősségünket.” (100) Ezért a püspökök nagyon sürgetően fordulnak a lakossághoz, „hogy a másokkal való megosztás készségében kitartó legyen”. Főleg a politikusok szólítják fel, „álljanak ki amellett, hogy az állam a nemzetközi szolidaritáshoz nagyobb mértékben járuljon hozzá”. Maga az Egyház is azon fog fáradozni, hogy világméretű felelősségének még inkább megfeleljen (100).

Új béketudat

A püspökök üdvözik a béke gondolatának megerősödését, különösen a béke biztosítására irányuló törekvéseket, továbbá a katonai szolgálat szemléletének megváltozását (103).

IV.fejezet: AZ ÉLET ÉRTELME, ÉRTÉKEK ÉS CÉLOK (104-122.cikkelyek)

Az élet mint alapérték

Az emberek jólétéről való gondoskodás nem szorítkozhat az anyagi javak előteremtésére. Megkívánja a szellemi értékek melletti kiállást is. Az osztrák püspököket aggasztja a hagyományos erkölcsi és vallási értékek megfogyatkozása, és kiüresedése. Követelik az értékek kultúrájának fenntartását, és különösen annak az alapértéknek védelmét, amelyet az élet képvisel. Ebben az összefüggésben újra kiemelik és hangsúlyozzák a meg nem születettek élethez való jogát, mivel ezt a törvényhozónak hatékonyan védenie kell (111). A püspökök úgy vélik, hogy „társadalmunk túlságos elöregedésének ténye mindenkit eleve gondolkodóba kellene ejtenie”, és megerősítenie a gyermek utáni vágyat. De a közélet sok területén észlelhető gyermekellenességet is fel kell számolni (111).

Különleges védelem illeti az élete végóráit élő embert. A püspökök elítélik az eutanáziát, és síkraszállnak az emberhez méltó halál érdekében. Olyan otthonok felállításáért lépnek fel,

amelyekben az emberek hozzátartozóik körében, megfelelő orvosi ellátás mellett, méltósággal halhatnak meg. „Amint a szülők világra hozzák gyermekeiket, úgy a gyermekeknek is álljon módjában, hogy mellettük vannak, amikor a világot elhagyják.” (113)

A vasárnapi pihenés veszélyeztetettsége

A szociális pástörlevél kiemeli a vasárnap jelentőségét is. Egy technikailag magas szinten álló gazdaságban a drága termelési berendezések teljes kihasználása a vasárnapi munkatiltalom fel lazulásához vezet. A szabadidőre beállított társadalomban a vasárnap elveszíti alapvető vallásos jellegét. „A vasárnap társadalmi jelentősége a munka közös megszakításában mutatkozik meg, amely abból a tudatból fakad, hogy az ember nem a munka kedvéért létezik, és hogy az imádás, az öröm, a játék, az ünnep és a baráti együttlétek is az emberi élet lényeges alkotóelemei.” (119) Egy ilyen „vasárnapi kultúra” kialakulásához szükség van az állam védelmező segítségére és a lakosság széleskörű beleegyezésére is.

Értékekből élni

Egyedül a struktúrák reformja azonban nem oldhatja meg a szociális problémákat. Döntő fontosságú az az erkölcsi beállítottság is, „hogy egy társadalom fejlettségi fokát elsősorban nem az anyagi jólét és az erős szociális háló határozza meg, hanem azok a szellemi értékek, amelyekből él, és amelyek mellett elkötelezi magát” (114).

„Mint Egyháznak elő kell segítenünk, hogy a felebaráti szeretet, a megbízhatóság, a hűség, a kötelességtudat és a tolerancia iránti érzék eleven maradjon” (120) – hangsúlyozzák a püspökök. Ezeknek az értékeknek a társadalmi intézményekben kell konkrét alakot öltetniök; ehhez elengedhetetlen a tettekeszség és az annak megfelelő eltökélt cselekvés (122).

A tömegkommunikáció felelőssége

„A modern tömegkommunikációs eszközökkel kapcsolatban mindenekelőtt elismerik a sajtószabadságot és az információhoz jutás alapvető jogát. Ugyanakkor emlékeztetnek arra a felelősségre, hogy a közvéleménynek nemcsak kritikus ellenőrzéshez van joga, hanem társadalmi eszményképekhez, a személyes meggyőződések tiszteletben tartásához és az igazsághoz is” (108).

V. fejezet: AZ EGYHÁZ ÚTJA (123-132.cikkelyek)

Az üdvösség jóhíre és a szegények melletti kiállás

A szociális helyzet szükségessé teszi az Egyház minden erőfeszítését. A püspökök nemcsak másokkal szemben akarnak követeléseket támasztani, hanem az Egyházra háruló kötelezettségeket is tudatosítani akarják. Itt nemcsak az üdvösség hirdetéséről van szó, hanem a szegények melletti konkrét kiállásról is. „Ez a kiállás nem szélsőséges társadalmi csoportok találmánya, hanem Krisztustól eredő példa és megbízatás.” (125) Az Egyház elkötelezi magát arra, hogy leleplezze az igazságtalanságot és a szegénységet, és küzdjön ellenük. A jövőben még erősebben részt akar venni a társadalmi-politikai élet alakításában, és akár az ellenállást leküzdve is fáradozni akar a tudat és a lelkiismeret formálásán. Arra törekszik, hogy kialakuljon egy „újfajta együttműködés valamennyi keresztény, a nagy világvallások és minden jóakarató ember között” (127). Mindenkivel keresni kell az együttműködést és a párbeszédet. Ilyen értelemben a püspökök aláhúzzák, hogy az Egyház semmilyen politikai rendszerhez nem kötődik. Mindazonáltal hitet tesznek a demokrácia mellett.

Végezetül azt emelik ki a püspökök, hogy a most kiadott szociális üzenet csak akkor lesz hiteles, ha átültetik a gyakorlatba. Az államon belüli és világot átfogó új kihívásokra való tekintettel lényeges az, „hogy újra és újra kitörjünk a megszokás és a társadalmi tunyaság közönyéből, és tevékenyen formáljuk a társadalom politikai arculatát”.

(A tartalomért felelős Maximilian Aichern linzi püspök.)

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

A perspektíva-rovat könyvismertetései az eddigiekben a főtémához kapcsolódtak. Az alapelv szerint most az egyház szociális tanítására kellene figyelni. Ennek ma már óriási, alig áttekinthető szakirodalma van, így hát nehézség nélkül választhatnánk néhányat ismertetésre. Régebbi számokban azonban nem egyszer érintettük ezt a kérdéskört (Egyház és gazdaság, Egyház és politika), ezért inkább konkrét problémákra szeretnénk figyelni. Legyen szó azokról, akik a társadalom – vagy az egyház – peremére szorultak, akiket a normális lelkipásztori munka nem nagyon ér el. Ez is szociális kérdés, az egyház szempontjából nem is jelentéktelen, hiszen Jézus is azzal haragította magára a hatalmasokat, hogy kivételes helyet biztosított a kitaszítottaknak, a súlyos betegeknek, a bűnösöknek, a szegény „tudatlan” népnek.

Kérdés: mit tesz ma az egyház azokért, akik a társadalom permére szorultak. Vezérfonalként két, a közelmúltban megjelent könyvet használok, majd egy-egy problémakörhöz kommentár nélkül rövid irodalmi utalásokat fűzök.

Mit Aussenseitern leben: eine Herausforderung für Christen. Szerk.: K. Baumgartner és M. Langer. Regensburg, Pustet, 1988. 270 o.

Die Fremden. Szerk. O. Fuchs. Düsseldorf, Patmos, 1988. – 319 o. (Theologie zur Zeit, 4. kötet.)

A két könyvben összesen 37 cikk olvasható, közel hatszáz oldalon. Mindent ismertetni képtelenség. Néhányat próbálok kicsit részletesebben bemutatni. Előbb azonban egy áttekintés: kik ezek az idegenek, kik ezek a kívülállók? Testi vagy szellemi fogyatékosok, elmebetegek, AIDS-betegek, alkoholisták, kábítószer-rajnai, prostituáltak, homoszexuálisok, börtönlakók, öngyilkosjelöltek, otthontalanok, rejtőzködők, idegenek, menekültek, cigányok ...

Hogy ezekkel a csoportokkal, ezekkel az emberekkel „van valami ügye” az egyháznak, az egyháziaknak, a híveknek, azt Jézus szava jelzi – s idézetként nem egyszer találkozunk a könyvben ezzel a mértékkel: éheztem ... szomjaztam ... beteg voltam ... börtönben voltam ...

1) *Kallódó fiatalok és az egyház*

Georg Sporschill jezsuita, a bécsi Caritas fiatalokkal és hajléktalanokkal foglalkozó részlegének felelős vezetője, az

„Entschluss” c. folyóirat főszerkesztője. Közel tíz éve működő intézményéről számol be. Ennek a beszámolónak első részét érdekes szó szerinti fordításban (kis kihagyásokkal) megismernünk.

„A bécsi Caritas 1982-ben alapított egy házat fiatalok számára. Nyolcvan fiatal él itt együtt, akik annyira különböznek egymástól, hogy egy egészen különös közösségről kell beszélnünk. Nagyobb részük (közel hatvan) börtönökből, pszichiátriai intézetekből vagy egyszerűen az utcáról jön. Kitaszítottaknak mondhatjuk őket, családi közösséghez nem tartoznak, jobban ismerik a nevelőintézeteket, a szükségsszállásokat. A szülői gondoskodást nem tapasztalták meg, nehezen tudnak értékes emberi kapcsolatokat teremteni. Személyiségük elszegényedett és sérült. Ezeket a sebeket nehéz gyógyítani, nehéz pótolni azt, amit elmulasztottak. Szigorúan ítélkeznek másokról, de mások hiányosságainak vagy hibáinak elviseléséhez alig van türelmük. Jórésztük dolgozni sem tud, mert nem szerzett szakképesítést. A társadalom peremére szorultak: ruházatuk, hajviseletük, tetoválásaik, viselkedésmódjuk miatt nem is illenek semmiféle keretbe. Egy részük büntetett előéletű, útjuk pszichiátriai intézeteken, nevelőotthonokon, börtönökön át vezetett. Ilyen előélet után nehezen jutnak munkához, ahhoz végképp nem, amiről a fiatalok szoktak álmodni. Alacsonyabb, megalázóan tartott munkához pedig nincs erejük. Egymáshoz való kapcsolatuk is zavart. Hiányzik a nyíltság, a bizalom, őszinteség, hűség, amikor egymáshoz közelednek. Ha egyáltalán létrejön valamiféle kapcsolat, az a hozzájuk hasonlóakhoz, a hasonló életkörülményekből jöttekhez kapcsolja őket. Így inkább megsokszorozzák problémáikat, ahelyett, hogy a közösségben erőt gyűjtenének, s igaz segítséget nyújtanának egymásnak.

Ugyanebben a házban húsz fiatal férfi is él. Sértetlen családi háttér áll mögöttük. Legtöbbjük egyetemi hallgató, egyesek már kereső munkát végeznek. Igazi, élő keresztény közösségekből érkeztek ebbe a házba.

Az eredmény: értékes családokból jött fiatalok élnek együtt a közösség és a társadaom kitaszítottjaival. A közösen vállalt hétköznapi együttlét jelenti a – mondjuk így – lelkipásztori munkát, ami ebben az esetben egyszerűen a közösségi élethez való szoktatást jelenti. A húsz „kiegyensúlyozott” védeneket választ magának. Mindegyikük egy-egy lakócsoporthoz, lakóközösségbe tartozik. Szolgálati időt nem határoztunk meg. A közösen vállalt élet áll középpontban, a reggeli fogmosástól, a törvényszéki tárgyalások előtti szorongáson, az esetleges tettelegességen át egészen

szen az Istennel való közös imádságos találkozásig és az istentiszteletig.

A munkatársak meghatározott időre, általában egy évre szerződnek. A szervezésért felelős kislétszámú vezetőségen kívül mindenki társadalmi munkát végez, fizetést nem kap.

Ha fiataloknak ilyen két, egymással teljesen ellentétben álló csoportjára nézünk, meg lehet kérdezni, hogy ki segít többet a másoknak: a gondozó vagy a gondozott. Az életközösség kétségkívül sokat segít a hatvan fiatalnak, mert utat nyit számukra a társadalom felé. Ugyankor az önkéntes vállalkozók is egzisztenciális gazdagodásról számolnak be. Ez többek között azt jelenti, hogy ha egy 'jó házból' való fiatal ilyen szociális tettere vállalkozik, akkor felismerheti, milyen nagy érték, hogy biztonságos családi háttér áll mögötte. Ráébredhet arra, milyen véletlenül kapott ilyen ajándékot. Hálát mondhat életéért ..."

Ezt a hálát érzi a vezető is. Georg Sporschill befejező szavai: „Hálát kell mondanom azoknak a házaknak, amelyeket a Caritas szervez szükségben levő fiatalok számára. Olyan emberekkel találkoztam itt, akiknek nagylelkűségét csak a bennük munkálkodó isteni titokkal tudom megmagyarázni. A hitről tett tanúságként élem át az egészet.”

2) A menekültek és az egyház

Nem pontos számítás eredménye, inkább csak általános becslés, hogy ma mintegy 15 millió menekültről kell beszélnünk. Miért hagyja el ily sok ember a hazáját? Vallási vagy népi csoportok érzik, hogy létük fenyegetett – sokan félnek az üldözéstől, kínzástól – alapvető emberi jogaik gyakorlását tagadták meg tőlük – polgárháború emészti országukat – éhínség fenyegeti vidéküket – nem találtak munkaalkalmat, s most dolgozni akarnak családjukért ...

Évente több százezer menekült érkezik Európába is (bár ez meg sem közelíti néhány távoli ország túlterheltségét: Pakisztánban a lakosság 3%-a, Szomáliában közel 15%-a menekül a szomszédos országokból). Az európai kormányok a befogadás problémájával találják magukat szemben, s egyre szigorúbban határozzák meg, hogy ki tekinthető menekültnek. Az „öslakosságban” is növekvő ellenszenvet lehet találni az idegenekkel szemben. A menekültek sorsát két katolikus szociális „munkás” így írja le: „Amikor megérkeztek, hálások voltak és boldogok, hogy kijöttek a nyomorúságból. Legtöbbjük fiatal. Vállalkoztak az ismeretlen jövőbe tett ugrásra, mozgásuk korlátozott. Nem dolgozhatnak, a lakosságtól elszigetelten élnek. A mendékjog

megszerzésének hivatalos lépései is örlik őket. Ha valaki meglátogat egy ilyen tábort, feltűnhet neki, milyen különbség van az újonnan érkezettek és a már évek óta ott élők között. Ha valaki három vagy akár öt év múlva kapja meg a menedékjogot, alig van már ereje, hogy helytálljon a társadalomban. A honiak életébe nem képesek igazán integrálódni. Kiszorultak a társadalom peremére.”

A hivatalos egyház már 1979-ben felemelte szavát. **Franz Hengsbach**, a német püspökök egyik bizottságának akkori elnöke hangsúlyozta, hogy „méltatlanul bánnak a menekültjogot igénylőkkel”. Néhány év múlva megismételte figyelmeztetését: „kultúrnemzethez méltatlan körülményeket teremtünk a menekülteknek”. Hasonló ítéletre vállalkozott 1986-ban az evangélikus egyház. Ilyen kijelentésekkel azonban alig lehet befolyást gyakorolni a politikusokra. Sokkal fontosabb kérdés ezért, hogy mit tesznek az egyházközségek, mit tesznek a hívek.

A katolikus **Caritas** és az evangélikus **Diakonia** szociális munkásokat küldött a menekültek táboraiba. Ma mintegy 500 megfelelően képzett szakember (férfi és nő) működik ezeken a helyeken, s nyújt segítséget emberi vagy jogi tanácsadással, gazdálkodik a rendelkezésére bocsátott anyagiakkal. Hogy hány százan (ezren) dolgoznak szociális – társadalmi – munkában, azt alig lehet kiszámítani. Munkájukat nehezíti az is, hogy az idegekkel szembeni hangulat néha őket is érinti.

Ugyanakkor nagyon sok plébánia, egyházközség vállalkozik arra, hogy évről-évre megrendezze az „idegenek napját”. Sőt, évente többször hívja az egyházközségi terembe a honiakat és menekülteket, hogy így teremtsen lehetőséget a közeledésre, az előítéletek lebontására, egyáltalán az emberi és keresztény együttlétre. Különböző plénániai csoportok (fiatalok szervezetei, idősebb emberek, édesanyák ...) pedig rendszeres és állandó kapcsolat „otthonához” adnak segítséget.

Látni kell azt is, hogy az aktivisták munkája mennyire korlátozott. Példák: a menekült visszautasítja a pénzajándékot, mert nem akarja alamizsnával megszégyeníteni magát – nem fogadja meg a tanácsot – túl nagy elvárásai vannak, s hálátlan azért, amit kapott. Előfordul, hogy a társadalmi munkások viszszalépnek, kapitulálnak. Mások azonban felismerik, hogy saját tehetetlenségük testvéri szolidaritást teremt a menekültekkel, s „így már nem is akarnak különbséget tenni az ajándékot adó és ajándékot elfogadó, a régóta ott élő és a most érkezett idegen között. Mekkora élmény, ha egy menekülttáborban keresztények együtt imádkoznak mohamedánokkal, hindukkal, vagy más val-

lasközösségek tagjaival. Együtt imádják az Istent, aki az embert saját képmására és hasonlatosságára teremtette.”

3) Börtönlakók és az egyház

Németországban a letartóztatottak és vizsgálati fogságban levőkön kívül 65 nagyobb büntetőintézet található. Ezekben a börtönökben lelkipásztori főállásban 82, mellékállásban 111 személy dolgozott (1987): papok, szerzetesek, szerzetesnővérek, diakonusok, laikusok. Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy a börtönlelkészi munka a lelkipásztorkodás mostohagyermeké: egyre kevesebb a pap, egyre több a laikus ebben a munkakörben, s a papoknak több mint fele 50 éven felüli.

Balthasar Gareis 25 éve börtönlelkész („mellesleg” Fuldában a pasztorálteológia és pszichológia professzora). Személyes tapasztalata: „A börtönben élőkkel kapcsolatos lelkipásztori munka nem irányulhat kizárólag a vallásosságra. Az egész emberre kell figyelni, jobban, mint bármely más területen. Vallásos életre csak akkor lehet indítani a foglyokat, ha előbb feldolgoztuk a ’bűnténnyel’ kapcsolatban ébredt, s a börtönben jelentkező problémáikat. Isten szeretetéről csak akkor lehet beszélni, ha ez az ember egyáltalán érzékenyvé vált a szeretetre.”

A börtönlelkészek feladata az is, hogy kapcsolatot teremtsen a hozzátartozókkal, próbálja előkészíteni a szabadulás utáni időszakot. Ez időigényes feladat. Egész problémahegyen kell magát átküzdenie, ha lelkészi munkájában is eredményre akar számítani. Nem akárki képes erre, ezért a püspököknek magas személyi értékkel és komoly képzettséggel rendelkezőket kellene ezekre a feladatokra küldeni.

Az egyházközségek, a hívek sem mondhatják azonban, hogy „ott a börtönlelkész”, az ő feladata az, hogy törődjön velük. Maradjanak kapcsolatban vele a büntetés letöltésének idején, s fogadják be közösségükbe, ha kiszabadult – sürgeti a börtönlelkész. S adandó alkalommal a híveknek ilyen kérdésekről is szabad beszélniök egymással: van valaki börtönben a mi egyházközségünkben? Szabadulása után hogyan segíthetünk neki? Most hogyan kerülhetnénk vele kapcsolatba? Hogyan él a családja? Mit tehetünk a feleségéért, gyermekeiért? Kiket fenyeget közösségünkben az a veszély, hogy bűnözőkké válnak ...?

Olyan kérdések ezek, amelyeket állami hivatalos szervek nem tesznek fel, vagy ha mégis, nem találnak saját keretükben feleletet, megoldást. Keresztények számára található itt felelős munkaterület.

4) *Testi fogyatékosok és az egyház*

Rolf Zerfaß a würzburgi egyetem katolikus teológiai fakultásán a pasztorálteológia tanára, mellékállásban (20 év óta) a helybeli idegklinika lelkipásztora. Rövid tanulmányában világos elméleti áttekintést ad a testi fogyatékoság eredetéről, megjelenési formáiról – részben vagy teljesen bénák, vakok, süketek, némák – és az állami gondoskodás útjairól. Jelen összefüggésben azonban a hivatalos és nem-hivatalos egyházi munka érdekel bennünket.

A legnagyobb személyes probléma a kiszolgáltatottság, s ezzel kapcsolatban az élet céljának, értelmének kérdése, hangsúlyozza **Zerfaß**. „Haszontalan vagyok. Terhet jelentek családomnak, környezetemnek. Mit kezdjek az életemmel?” – idézi egy autóbalesetben részben megbénult férfi szavait.

Ebben a helyzetben elsősorban a személyre irányuló lelkipásztori munkának van döntő szerepe, hiszen a szenvedés – s ezzel együtt az élet – értelmének kérdése személyes közvetlenséget követel. Ez az időigényes munka nagyon készséges embereket kíván, hiszen egy béna vagy vak ember nem azt kérdezi, hogy „mi az én életem célja”.

Ezen túlmenően a normális közösségi életbe való beépülés, integráció is kérdéses. A német püspöki kar 1976-ban adott utasításában (Zur Seelsorge an Behinderten – A fogyatékosok között végzett lelkipásztori munka) erre különösképpen felhívta a figyelmet: a „normális” emberek jelentős része fél a fogyatékosoktól, közvéleménykutatás nyomán 75%-uk nem szívesen élne egy fedél alatt fogyatékossal, családok, amelyekben fogyatékos gyermek vagy felnőtt él, nehezebben találnak kapcsolatot környezetükkel. Ezeknek a gátlásoknak leépítése már nem csupán lelkipásztori feladat, de munkájuk itt sem mellékes.

Konkrét tapasztalat igazolja, mit ért el egy-egy lelkipásztor azzal, hogy megszervezte a „fogyatékosok napját”, amelyen egészségesek találkoztak velük. Ha szellemileg ép emberről van szó, egyházközségi tanácsok tagjaivá is választhatták őket. Sok helyütt szerveznek lelkigyakorlatokat kifejezetten fogyatékosok számára. A hívek áldozatkészségéről tanúskodik, hogy **Lourdes-ba** vagy **Rómába** lehet szervezni zarándokutakat számukra. „Ezek az utakon tapasztalják meg a fogyatékosok, hogy mindig vannak olyanok, akik a legteljesebb természetességgel fogadják el és fogadják be őket, segítőkészek és – a hit által éltetve – teljesértékű embereknek tartják őket. Nem egyszer történt meg, hogy értékes barátságok születtek egy-egy ilyen út alkalmával. Ezek az emberi kapcsolatok nyithatnak ajtót a vallási vi-

lág felé is. Aki egy ilyen zárándoklaton már részt vett, tudja, hogy a hitnek és a tevékeny felebarát-szeretetnek ez az egysége nem csupán a fogyatékosnak, de ép testű segítőjének is igazi élményt jelent. Mindkettő segítséget kap ahhoz, hogy hitét elmélyítse.”

Zerfaß végső gyakorlati javaslata: ha valahol új templom, vagy új plébánia épül, gondoskodjanak arról, hogy nehézség nélkül tolókkocsival is be lehessen jutni. S ha megoldható, ne sajnálják az átlakítást a régebbi templomokban vagy plébániákon sem.

5) Cigányok és az egyház

Nagyon nehéz ügy. Németországban is. Ezt jelzi a tanulmány első mondata is. „A Német Szövetségi Köztársaságban ma mintegy ötven-hatvanezer cigány él.” Számukat sem tudják pontosan meghatározni. Jelentős részük ősei 600 évvel ezelőtt vándoroltak be, s felvették a keresztséget. 90%-uk katolikus, 10% evangélikus, de vallási hovatartozásuk sem segített sokat. Még ma is a legkevésbé elismertek közé tartoznak. Egy 1963-as közvéleménykutatás alapján sokkal inkább idegeneknek tartják őket a „honpolgárok”, mint a négereket, vagy a vendégmunkásokat.

Érdemes egy pillantást vetni németországi történetükre. „Megérkezésük” után néhány évtizeddel már notórius tolvajoknak nevezik őket, majd az a vád éri őket, hogy felelősek a pestisjárványért, sőt az is, hogy ők a törökök előreküldött kémjei. A 15. század végén kiutasítják őket a német tartományokból, ők viszont egyik helyről a másikra próbálnak vándorolni. Újabb vád: boszorkányok – s indul ellenük a boszorkányüldözés. A 18. század felvilágosultabb szelleme átnevelésükkel kísérletezik. **Mária-Terézia** és **Nagy Frigyes** az egyházakat bízta meg ezzel a feladattal: el kell venni a gyermekeket a szülőktől, s „tisztas családokra” bízni, járjanak iskolába, hittanra, így legyenek az állam hasznos polgárai.

A 20. század már nem nevelt. Koncentrációs táborokban félmillió cigány fejezte be életét... S később? Egy 1949-es rendőri döntésből idézet (Bremen rendőrsége): „Abszolút szükségszerű, hogy a cigányok a városoktól lehető legmesszebb telepedjenek le. Arra kell ügyelni, hogy ezek a helyek a közlekedéstől elszigeteltek legyenek, s így a cigányok csak nagy nehézségek árán juthassanak be a városba.”

A közöttük végzett lelkipásztori munka is tapogatózva haladt előre. Csak 1973-ban alakult a német **Caritas** szervezetén belül a „Katholischer Arbeitskreis Zigeuner”, a cigányokkal fog-

lalkozó katolikus munkakör. Átfogó munkához ez sem jutott, de legalább kísérletekről lehet beszámolni. A kísérletezés elsősorban a következő felismeréshez vezetett: az évszázados üldözés és népirtás eredményeként nagyon lecsökkent a cigányok „identitástudata”, ami többek között azt jelenti, hogy a „normális” társadalomhoz hasonlítják magukat, de annak eszményeit és normáit nem tudják átvenni.

Megszokott kézműves munkájuk ma már feleslegessé vált, fokozódik közöttük a munkanélküliség, s szociális juttatásoktól függ az életük. Ez erősíti azt a véleményt, hogy „lusták”, másokból élnek. Gyermekeik nehezen alkalmazkodnak az iskolarendhez, s ha felnőnek, nincs megfelelő képzettségük. Ez ördögi kör, melyből nehéz kitörni. A lelkészek általában kísérletet tesznek – a normális lelki gondozáson kívül – az integrációra is: be kell őket építeni a többség által képviselt társadalomba. Ez „használatóvá” tenné őket, ugyanakkor azt jelentené, hogy a cigányok saját kultúrája teljesen eltűnik. Meglepő erővel tiltakoznak e módszer ellen.

A hetvenes évek elején neveztek ki egy lelkészt a cigány-lelkipásztorkodás élére – az állást 1986-ban meg kellett szüntetni. A németországi cigányok szövetségének elnöke, **Romani Rose** állítja: „Egész munkájuk gyámkodásból állt. Afrika és Ázsia népei között az egyház korábban felülről lefelé végzett missziós munkát, a 'szegény négek' között. Ezt a misszionáló lelkipásztorkodást tapasztaljuk ma az egyház részéről – felülről lefelé, egy 'sajnálatraméltó kisebbség' térítésében. Gyámoltalan embereknek tartanak bennünket, akiknek atyáskodó lelkészekre, karitatív segítségre van szükségük”. Később még hozzáfűzte: „600 év óta laknak cigányok a német nyelvterületen, önálló kultúrájukat azonban vagy nem veszik tudomásul, vagy tagadják ... Egy sajátos kisebbséghez tartozó emberek személyiségének szabad kibontakozását kellene biztosítaniok, s amennyire lehetséges, támogatniuk.”

Lelkipásztori összegzés: ha ezt nem tesszük meg, akkor sohasem szabadulunk meg előítéleteinktől, sohasem fogjuk megérteni számunkra 'idegen' emberek életstílusát – és vallásosságát.

6) *Elváltak és az egyház*

Elváltakról és újraraházasodottakról van szó, akiknek a száma nem jelentéktelen, akik azonban az eddigi gyakorlat szerint nem járulhattak szentségekhez, így – legalábbis ebből a szempontból – az egyház peremére szorultak. Egyre több lelkipásztor és teoló-

gus foglalkozik ezzel a kérdéssel, ezek közül kettőre hívjuk fel a figyelmet:

Bernhard Häring, *Ausweglos? Zur Pastoral bei Scheidung und Wiederverheiratung*. Freiburg-Basel-Wien, Herder 1989. 96. o. **Paul M. Zulehner**, *Aufatmen. Eine Ermutigung für Geschiedene*. Stuttgart, Schwabenverlag, 1989. 163 o.

Häring az idős ember nyugalmával – ugyanakkor végső elszánásával – kezd munkához. „Ötvenéves teológia-tanári és lelkipásztori múltra tekintek vissza. Lehet, hogy utolsó bátorító szavaimat mondom el, amikor most az elváltak, ugyanakkor sok püspök és lelkész iránti részvét irányítja szavaimat. Talán a halálomra való készülődést jelenti ez a bátorítás és szájalom, emlékezvén az Úr szavaira: 'Boldogok az irgalmasok, mert majd nekik is irgalmaznak'. „Vajon mit mondana nekünk a Megváltó a kiközösített 'leprások' ezen új csoportjával (elváttakkal és újra-házasodottakkal) kapcsolatban?”

Zulehner – aki ezt a könyvét négy munkatárssal együtt írta – hűvösen regisztrál: „Tegyük fel, hogy egy elvált nő – alapos átgondolás után – újra házasodik. Elszánja magát, habár tudja, hogy egyháza ezt nem helyesli. Meggyőződése alapján azonban nem tehet mást. Számolnia kell azzal, hogy az egyház, amelyhez gyermekkorától ragaszkodott, megfosztja munkahelyétől (ha ti. ott volt alkalmazásban, D.I.). Ezután meg kell még tapasztalnia hátrányos helyzetét, nem csupán a gyónás szentségével és az eucharisziával kapcsolatban, hanem a mindennapi életben, az egyház legszívesebben kikapcsolná őt nyilvános életéből. Tény, hogy nagyon sokan azok közül, akik újra házasodtak, elrejtőznek, hogy ne is érje őket ilyen sors.”

Mindkét teológus tisztában van azzal, hogy az eddigi rendszert, az érvényben lévő törvényeket nem tudja pillantok alatt megváltoztatni. Ismerik a latin egyház hagyományát, ismerik a teológiai indoklásokat. Mégis mindkettő azzal próbálkozik, hogyan lehetne a teljes keresztény hagyományból más utakat is kiolvasni, hogyan lehetne a Szentírás szavait is hűségesen, ugyanakkor 'nagylelkűbben' értelmezni. Lényeges irányító szavaik azonban a lelkipásztorokhoz szólnak: adott mai körülmények között mit lehet és mit kell tenni az egyház peremére szorított és szorult elváltak és újránházasodottak érdekében. **Zulehner** könyve címében a „bátorítás” szó áll, **Häring** pedig kifejezetten a lelkipásztorokhoz szól az alcímében.

Az egyházjogi és a teológiai kérdést itt, ebben az ismertetésben nem érinthetjük. Mindkét könyv annyira célirányosan, lényegre figyelve tárja fel a megoldások útját, hogy minden vázla-

tos ismertetés csak zavart kelthetne. Talán sor kerülhet egyszer magyar fordításra és kiadásra. **Zulehner** bátorító útmutatásai-ból azonban érdemes néhány gondolatot idéznünk. „Keressétek először Isten Országát” – Jézusnak ez a rendelkezése rangfokozatokat teremt világi kötelességeiben. Ez a parancs másodlagossá teszi mindazt, amit különben annyira fontosnak tartunk: életünket, egészségünket, még sikeres házasságunkat is. Ezért: az élet még a válás szomorú történetében, sőt ennek ellenére is Istenbe ágyazott élet. Az Ő hűsége nem függvénye a mi hűségünknek.

„Békességre hívott titeket az Isten” – mondja **Pál** a korintusiaknak, éppen házassági ügyben: a hívő elhagyhatja a hitetlent, ha különben nem élnének békességben. Ez az egyházi házasságjogba beépült „privilegium paulinum” azonban egy etikai alapelvet is tartalmaz: a békességes élet kívánsága feltételektől mentes, érvényes a nehéz, sőt legnehezebb helyzetekre is. Segítséget nyújthat a döntéshez, ha valaki végre nyugodtan akar élni, egyedül. „De bátoríthat arra is, hogy olyan utat válasszon valaki, amelyet ugyan a közösség nem ajánl, de amelyen új, életet védelmező kapcsolat teremődik.”

„A szombat van az emberért, nem pedig az ember van a szombatért” – ezek is **Jézus** szavai. Ugyanazé a **Jézusé**, aki a házasság felbonthatatlanságát hangsúlyozta. Mégis: a szombatnap a Legszentebbel való kapcsolatra volt teremtve, az ember ennek ellenére felette áll a törvénynek, a meghatározott cselekvési rendnek.

„Az ember néha olyan válaszút elé kerül, ahol, akármelyik irányba megy, bűnös lesz. **Jézus** bátorítja azt, akit az élet sarokba szorított, hogy ebben a pillanatban ne a törvénnyel foglalkozzék, hanem azzal, hogy el ne vesszen.”

„Amit föloldotok a földön, a mennyben is föloldoztatik” – ezt a megbízatást és hatalmat adta **Jézus** apostolainak. Egynémely keleti keresztény egyházban ez a házasságra is érvényes: föloldják az első köteléket, s több éves vezeklő élet után engedélyezik a másodikat. „Belátható időn belül nem fog a katolikus egyház ezen az úton járni ... Mégis: van bűn, amely alól az egyház nem oldhat fel? Keserű szájjal mondta nekem egy férfi: A gyilkosoknak megbocsát az egyház. De ha valaki házasságában szerencsétlenül járt, ebben a tragédiában – akár bűnösen – szinte megsemmisült, az nem nyer bocsánatot, különösen akkor nem, ha – azért, hogy egyáltalán emberként életben maradjon – új házasságba lép.” Sok keresztény közösség gyakorolja már a megbocsátást: az újra házasodottakat befogadják, báziscsoportokban

tevékenykedhetnek, különböző egyházi körökben még vezetői szerepet is betölthetnek, egyháztanács tagjai lehetnek. „Megbocsátottak nekik, köntörfalazás nélkül. Úgy, ahogy Isten bocsát meg.”

„A lelki adományok különfélék ...” – olvassuk a szeretethimnusz előtt. Miért idézi ezt itt **Zulehner**? „Férfiakkal és nőkkel folytatott beszélgetésekben megtanultam, hogy ezek (az elváltak és újra házasodottak) nem csupán problémát jelentenek az egyháznak. Beláttam, hogy sokat tanulhatok tőlük. Legjelentősebb üzenetük számunkra: teljesítmények nélkül, sőt bűneid ellenére is megállhatsz Isten előtt. Ezt nehezen érti az az ember, akinek sikeres az élete, s azt véli, hogy rendben van ügye Isten előtt, Isten büszke lehet rá. De mi van azzal, aki üres kezekkel, kudarcokkal és bűnösen áll Isten előtt? A válás és újránházasodás ellenére sok férfi és nő növekedett hitben a kegyelem erejével. Emberségükben meggazdagodtak. De a kegyelemben is. Isten gazdagon ajándékozta meg őket. Nemcsak ömiattuk, hanem mi-miattunk is. Megtanulhatjuk tőlük, hogy Isten előtt nem a teljesítmény számít, hanem az ő kegyelme. Azt is, hogy Istennél sohasem az emberi bűné az utolsó szó. Különböző lelki adományok vannak – a szenvedés által próbára tett elváltak és újránházasodottak szintén rendelkeznek velük.”

Hibaigazítás

- **12. szám 87. oldalán** kétszer is automatizált szerepel atomizált helyett;
- **12. szám 105. oldalán** Oskar Köhler tanulmányának helyes lelőhelye: Neue Züricher Zeitung 1990 június 2/3. 9. old.;
- **12. szám 139. oldalán** a pályázat nyertesei között Dombi Tibor a helyes név;
- **13. szám 23. oldalán** a zsinati idézet előtti mondat helyesen: „A hithez vagy a keresztyény eszmékhez való vonzódás *nem* jelent a katolikus...”;
- **13. szám 78. oldalán** a szerző ismertetésében alelnök helyett elnök.

Ezekért és az itt fel nem sorolt hibákért is kérjük a szerzők és az olvasók elnézését. További észrevételeiket előre is köszönjük.

CSERHÁTI JÓZSEF

Nyugalmazott pécsi megyéspüspök. Magyar nyelven első ízben jelenik meg a Mindszenty József bíboros felmentéséről szóló beszámolója, melyet a Kirche Intern osztrák havilapból vettünk át (1991, 3, 42-43).

CASAROLI A HAJÁT TÉPTE

Moszkvában is és Budapesten is általános offenzíva kezdődött Mindszenty gyors eltávolítása érdekében. De Rómának is érdeke volt, hogy keleti politikájának ne vessen gátat a bíboros személye. Mindszenty azonban hajlíthatatlannak mutatkozott leköszönésének kérdésében. Ezért bizonyos diplomáciai körök megkísérelték VI. Pál pápát meggyőzni arról, hogy Mindszentyt visszalépésre kellene kényszerítenie vagy fel kellene mentenie esztergomi érseki hivatalából.

Beszélgetésem a pápával

E fonák helyzet megoldásában nekem is vállalnom kellett egy kellemetlen feladatot, még hozzá – érzésem szerint – két okból: 1. a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkáráként ismertem a magyar helyzetet, és 2. sok külföldi püspökkel szoros kapcsolatom volt, különösen azokkal, akikkel még Rómában, a Germanikumban együtt végeztem tanulmányaimat.

Rómában évek óta ismerték és elismerték szerepemet. Hasznosnak tartották kikérni a véleményemet és azt is, hogy ebbe az ügybe belekapcsoljanak.

1973. december 17-én Casaroli bíboros távirattal hívott Rómába, a Vatikáni Államtitkárságra. Ott közölte velem, hogy a pápa szeretne rendkívüli kihallgatáson fogadni és a magyar helyzettel kapcsolatos kérdéseket feltenni, amiket majd lelkiismeretem szerint kellene megválaszolnom.

Öszentsége egyik szerdán fogadott engem, tíz perccel fél kettő után. E napon sokat szenvedett az ismert forró, mediterrán szélről, a „scirocco”-tól, úgyhogy nem is tudott ülni. Kérdéseit a szobában le s fel járva tette fel, én pedig kérésére ülve maradtam. Nagyon hosszasan, bizonyos megilletődöttséggel beszélt arról, hogy mennyire értékeli Mindszenty kitartását és állhatatoságát és mekkora gondot okoz neki a bíboros további sorsa. „Mit szólnának a magyar katolikusok, ha a bíboros véglegesen elhagyná az országát és bíborosi székét” – tette fel a pápa első kérdését.

Azt válaszoltam, „Öszentsége bizonyára tudja, hogy a magyar nép sok éven át mennyit szenvedett és túrt, mennyi megaláztatást kellett elviselnie. Bár nagyon fájna nekünk és nagyon sajnálnánk, ha a bíborosnak el kellene hagynia hazáját és száműzetésben kellene élnie, de mindazok után, ami már megtörtént, a magyar nép arra is képes, hogy még ezt a próbát is elviselje”.

Mindszentyt meg kellett győzni

A pápa sok kérdést tett még fel. Olyanokat, amelyeket nem lehetett egykönnyen megválaszolni. Az egyik úgy hangzott, hogy ismerünk-e valakit, aki a bíboroshoz közel áll, és aki beláttatná vele, hogy egy megfelelő utód számára fel kellene szabadítania az esztergomi bíborosi széket. Én három nevet említettem: Zágón József, győri kanonokot, aki annak idején a bíborost a budapesti Amerikai Követségről Rómába vitte. A pápa azt válaszolta, hogy Mindszenty már nem kedveli Zágont, mert azzal vádolja, hogy közreműködött Magyarországról való eltávolításában. Másodikként Casaroli bíborost említettem. Erre a pápa röviden csak annyit mondott, hogy Mindszenty semmire sem tartja, sőt megveti Casarolit. Harmadik helyen Lékai László, akkori veszprémi püspököt említettem. Azért tartottam őt a legmegfelelőbb személynek, mert Mindszenty egykori titkára volt, és legközelebbi munkatársaként közel állt a bíboroshoz, sőt még sopronkőhidai börtönéveiben is osztozott vele.

Erre a pápa csodálatra méltó bölcsességgel és érzékkel azt válaszolta, ne tegyük ki Lékait annak a veszélynek, hogy Mindszenty-nél tett puszta látogatásával alkalmat adjon arra, hogy aláássák fiatal püspöki tekintélyét.

A kihallgatás azzal a megállapodással végződött, hogy a lehető leggyorsabban keressem fel König bíborost. Vele kellett volna a bécsi magyar szemináriumba visszavonult Mindszentyt meggyőznünk.

Rómából egyenesen Bécsbe utaztam. Ott Königtől a következőket tudtam meg: Róma kérésére ő már november elején felkereste Mindszentyt és megpróbálta rábeszélni arra, hogy a pápa kérésének megfelelően lépjen vissza, mert Róma csak így tehet lépéseket a jövő érdekében. A magyar prímás felindultan reagált: erről szó sem lehet, lemondása csak a kommunisták győzelmét jelentené, és egyébként sem tudja elképzelni, hogy ezt tőle valóban a pápa kívánja. Másodjára december elején kereste fel König a bíborost. Mindszenty ez alkalommal is hajlíthatatlan maradt: ezt az örömet nem szerezheti meg a kommunistáknak, s az egész világ is megbotránkozna azon, ha ő a kommunisták áldozataként visszalépne.

A pápa és a bíboros

Az elsietett lépés

Harmadik látogatásakor König a következőképpen érvelt: ebben a jelenlegi nehéz helyzetben a mérleg egyik serpenyőjében a magyar primás van a magas tisztségével, tiszteletével, munkájával, szenvedésével és mártíriumának érdemeivel. A másik serpenyőben pedig a pápa, az egész világegyházért viselt gondjával. König Magyarország és Esztergom híveinek nevében kérte Mindszentytől ezt az áldozatot. Mert hiszen, ha a mérlegre nézünk, akkor szembetűnő az egyenlőtlenség. Egyvalaki egyedül áll szembe a pápával és az egész világegyházzal. König elbeszélése szerint a bíboros ezt válaszolta: „látja bíboros úr, ezen eddig nem is gondolkoztam”. Mindennek ellenére ez a beszélgetés sem vezetett eredményre. A szörnyen lesújtott, megtört, öreg ember – bár személyesen kétségkívül igaza volt – nem volt képes a sürgős politikai igazság javára dönteni. A titkároknak könnyű dolguk volt, mert folyton csak ugyanazt a lemezt kellett feltenniük, amit mindig meg is tettek.

Így érkezett el az ominózus február 8., annak évfordulója, amikor Mindszentyt Budapesten elítélték. Ezen az emlékeztető napon nyitották meg Bécsben a SALT-tárgyalásokat. Ez volt a szovjetek és az amerikaiak közötti első tárgyalás a világ helyzetének javítására; mindenki leszerelésről, a katonai bázisok feloszlításáról és közeledésről kezdett beszélni. Casaroli Varsóban tartózkodott.

Bécsben Mindszenty titkársága kora reggel egy nyilatkozatot adott ki, amelyben tiltakoztak a bíboros jogellenes elszállítása és megalázó elítélése ellen. Rómában ezt a nyilatkozatot bizonyos köröknek a SALT-tárgyalások elleni támadásaként értelmezték, amelyek Mindszentyt csak eszközül használták. A pápa magányosan, önmagával is küzdve töprengett, hogy mi a teendő.

11 órakor jelentkezett a Vatikáni Rádió: VI. Pál pápa az esztergomi bíboros érseket, Mindszenty Józsefet felmentette érseki hivatalából. Ez egy elsietett és jóvátehetetlen lépés volt. A nyugaton élő katolikusok botrányosnak tartották az esetet, mert úgy vélték, hogy a pápa veszni hagyta hitvalló és mártír bíborosát, és egy kilátás-

talán politikai manőver parkettájára lépett. Állítólag Casaroli Varsóban a haját tépte, de ami történt, azon már ő sem változtathatott.

Ezzel megürült az esztergomi érseki szék.

(ford. Máté-Tóth András)

Gorbacsov és II. János Pál

NEM HALLGAT(HAT)UNK

Egyházi alkalmazottak „Luzerni Nyilatkozata” a római katolikus egyház aktuális helyzetéről

Az egyházi alkalmazottak „Luzerni Nyilatkozata” félreérthetetlenül emel szót a II. Vatikáni zsinat „kiárúsítása” ellen. Elsősorban német nyelvterületen március közepéig mintegy 12.000 egyházi alkalmazott írta alá a „Nyilatkozatot”, és a nagy érdeklődésre való tekintettel a szervezők május 21-ig meghosszabbították a csatlakozás lehetőségét. Az aláírásokat – az aláírók védelmében – közjegyzőnek adják át és nem hozzák nyilvánosságra.

A Nyilatkozatra számos hivatalos egyházi állásfoglalás született, melyek közül a svájci és az osztrák Püspöki Karét közöljük, valamint néhány aláíró véleményét.

I. Ok

1. Egyházunk bizonyos változásai láttán egyre növekvő aggodalom tölt el bennünket, különösen is azzal kapcsolatosan, ahogyan egyházunk római vezetése hivatalát gyakorolja. Az autokratikus stílusban és a fojtogató központosításban nem ismerjük fel Isten emberszeretetét, melyet az evangéliumok tanítása szerint Jézus Krisztusban mutatott meg nekünk. Különböző központosító és represszív intézkedések mélyen sértik a megkereszteltet és megbérmáltak felnőtt felelősségérzetét és méltóságát. Ez pedig komolyan veszélyezteti a Zsinat szellemiségét. Az ilyen egyházban egyre nehezebb számunkra örömmel és lelkesedéssel dolgozni az Evangéliumért.

2. Éppen mi, akik egyházi szolgálatban állunk vagy arra készülünk, nem *hallgathatunk*. Elérkezett az idő, hogy széles körben támogassuk egymást és megakadályozzuk a „II. Vatikáni Zsinat kiárúsítását”. „Élő organizmusként az egyháznak szüksége van a tagjai párbeszédéből fakadó nyílt véleménycserére. Csak így léphetnek előre gondolkodásukban és cselekvésükben. ...Ezért a katolikusok legyenek mélyen meggyőződve arról, hogy valóban rendelkeznek a szabad véleménynyilvánítás jogával. A felelős elöljárók pedig gondoskodjanak arról, hogy az egyházon

belül a jogos nézetek a vélemény- és szólásszabadság alapján tág teret kapjanak” (VI. Pál pápa, *Communio et progressio*, 1971).

Azért választjuk a „nyilatkozat” formát, mert egyházunkban jelenleg nincs más jogi lehetőség arra, hogy véleményünk meghallgatásra találjon.

3. A következőkben először víziókat, majd kritikánkat, végül reményünket fogalmazzuk meg.

II. Vízió

4. Olyan egyházért dolgozunk, amely Jézus szabadító lelkéből él. Jézus szemében a megváltásra szoruló emberek álltak a középpontban. Őket vette védelmébe az irgalmasságot nem ismerő törvényekkel szemben. Nekik ígérte, hogy „életük bőségben” lesz (Jn 10,10). Jézus elismerte az emberek szabad hitbéli döntését, és tartózkodott az uralkodástól.

5. Olyan egyházért dolgozunk, amelynek munkája és beszéde elsősorban a világ rászorultjaira irányul. Amely legfontosabb feladatának az emberek megszabadítását tartja a számtalan rabságból, az elnyomás alól és a félelemből. Ehhez mérten minden egyházon belüli strukturális probléma másodrangú, melyeket az egyház alapvető küldetéséhez igazítva kell megoldani.

6. Olyan egyházért dolgozunk, amely valóban közösségi egyház. Az egyház mi vagyunk, mindannyian. A Zsinat megfogalmazta, hogy a Biblia igazsága szerint minden hívő egyforma méltósággal rendelkezik. Ez a Zsinat szólít fel ma is a hívek és a papság viszonyának megfelelő rendezésére. A „Biblia igazsága” szólít fel bennünket a párbeszéd és a közreműködés új struktúráinak kidolgozására. Ez érvényes többek között a püspökök kinevezésére is. „Aki mindenki előljárója akar lenni, azt válasszák meg mindannyian!” (I. Leo pápa, 458/59) Az első évszázadok demokratikus egyházi hagyományának felelevenítése segíthet bennünket abban, hogy megszabaduljunk a mai hierarchikus beszűkítettségtől.

7. Olyan egyházért dolgozunk, amely az egyházmegyékben ölt konkrét és változatos formát. Ez az a hely, ahol az evangélium erejében a helyi igényekre és kihívásokra új válaszok születhetnek. Az egyházmegyék sokfélesége a világegyház gazdagságát jelenti. Ezért szabadságra van szükségük saját útjukhoz.

8. Olyan egyházért dolgozunk, amely az emberi jogokat elsősorban saját falain belül veszi komolyan. Ezen fordul ugyanis az egyház szociális tanításának és állásfoglalásainak hitelessége. Egyházunkban senki se szoruljon háttérbe: sem az elvált újrahá-

zasodottak nem zárhatók ki a szentségekből, sem az evangélium szolgálatát továbbra is folytatni kívánó laicizált és laicizálásra váró papok, sem azok a házasságú férfiak, akik papi hivatást érznek, sem a homoszexuális nők és férfiak.

9. Olyan egyházért dolgozunk, amelyben a nők egyenlő jogokkal vehetnek részt a döntésekben. Még mindig őket sújtja a legnagyobb hátrányos megkülönböztetés. Nincs teológiai alapja annak, hogy továbbra is kizárják őket az egyházi hivatalból. A nők egyenjogúsága az egyház szükséghelyzetének fontos megoldása.

10. Olyan egyházért dolgozunk, amelyben minden hívő a maga hitérzékével lényegesen hozzájárulhat az egyházi igazságkereséshez. Ahol a tanítóhivatal Pál mondásához tartja magát: „Nem akarunk hiteteken keresztül rajtatok uralkodni, hanem inkább örömtökből szeretnénk közreműködni” (2 Kor 1,24). Az ilyen felfogású egyházvezetés annyira bíz a Lélek vezetésében, hogy képes kivárni, amíg az igazság önmagától érvényesül. S ezért nem gyakorol nyomást és lemond a büntetésekről.

11. Olyan egyházért dolgozunk, amelyben a konfliktusokat nem hatalmi eszközökkel oldják meg, hanem az Evangélium szellemében, emberhez méltó módon. Jogérzékünket sérti egyházunk jogrendszere azzal, hogy nem ismeri a bírói és a végrehajtó hatalom szétválasztását és a döntőbírásgot.

12. Olyan egyházért dolgozunk, amelyben a római püspök úgy gyakorolja Péter-tisztét, hogy azzal hidat verjen a különböző részegyházak és teológiák között. Az ilyen Péter-szolgálat majd nem utasítja el azokat a keresztény egyházakat, amelyek szükségesnek tartják az egyházak egységének hivatali garanciáját. A világegyház csak így válhat az egységre törekvő emberiség szentségévé.

13. Olyan egyházért dolgozunk, amelyben az egyházak együttműködése a „kiengesztelődött sokféleségben” történik. Krisztus parancsa és a világ nyomorúsága és fejlődése sürgeti, hogy az egységtörekvésben más keresztény vallásokkal szorgos hídepítők legyünk, hogy más vallásokkal és a nem-hívókkal is együtt álljunk ki a békéért, az igazságosságért és a teremtet világ megőrzéséért. Ebben ugyanis az Evangélium nem ismer határokat

III. Kritika

14. Víziónk felszabadítja bennünk az evangéliumi elkötelezettségre vonatkozó bátorságot és erőt, ami révén fölemeljük

szavunkat olyan fejleményekkel szemben, melyeket nem tudunk helyeselni.

15. Kifogásoljuk:

- hogy az egyházjogot gyakran az evangélium fölé helyezik, és hatalmi, büntető eszközökkel szereznek neki érvényt;

- hogy a Zsinaton meg nem oldott viszonyt a két egyházfelfogás között („Isten népe” és „Hierarchikus intézmény”) most a monarchikus hierarchia restauratív intézkedésekkel és erőszakkal akarja megoldani;

- hogy egyre inkább beszűkül az egyházmegyéek Zsinat által biztosított saját élettere és az egyházmegyéek püspökök jogait egyre kurtítják; hogy a római egyházvezetés centralista és autokratikus beavatkozásai megalázzák a bázis kezdeményezéseit és rombolják a közösséget;

- hogy a papképzést ismét zárt és elitnevelő szemináriumokban kell végezni, mely intézetek messze távol állnak a lelkipásztori gyakorlattól és a növendékek saját egyházmegyéjének valóságától;

- hogy egyre növekszik annak a veszélye, hogy a pápai tévedhetetlenséget a tanítóhivatal rendes működésére is kiterjesztik (pl. a fogamzásgátlás kérdésében);

- hogy az egyházi hivatalviselőktől Jézus kifejezett tiltása ellenére (Mt 5,34) hűség-esküet követelnek, amely sokakat lelkiismereti konfliktusba, igaztalanságba és csalásba hajt;

- hogy a teológiai tanárnők és tanárok megbízatását Rómából kell megszerezni; hogy a kritikus gondolkodású tanárnőket és tanárokat olyan intézkedésekkel sújtják, amely ellentmond a modern jogérzéknek, de főként Jézus szellemének;

- hogy az egyházmegye népének legkisebb beleszólási lehetősége nélkül, sőt, határozott ellenállása ellenére neveznek ki püspököket, és egyoldalúan olyan jelölteket állítanak, akik a jogi egyházkép elkötelezettjei;

- hogy az egyházi rend régóta megoldásra váró gondjait (cölibátus, laicizálás, viri probati, elvált újraraházasodottak, döntési joghatóság és minden szintű párbeszéd...) még mindig nem evangéliumi bátorsággal és nem Jézus gyakorlatának megfelelően próbálják megoldani;

- hogy a nők pappászentelésének sürgető vitáját felsőbb utasítások elzárják a nyilvánosság elől;

16. Kritikánkat azért fogalmaztuk meg ilyen egyértelműséggel, mert a római egyházvezetés stílusa és sok intézkedése bántólag hat ránk szolgálatunkban, egyházmegyéinkben és plébániáinkon pedig a bizalmatlanság, a félelem, a közönbösség szellemét

árasztja, elfordít az egyháztól és emberi törvényekkel szemben megkérdőjelezhető engedelmességet szül. A római egyházvezetéstől nem kapunk bátorítást Jézus szellemében: „erősítsd meg testvéreidet” (Lk 22,32).

IV. Remény

17. Egyházunk mai kritikus órája arra sürget bennünket, hogy hűségesebbek legyünk az Evangéliumhoz. Meg vagyunk győződve arról, hogy a Zsinat által megindult megújulás dinamikája föltartóztathatatlan. A sokakban reményt ébresztő és az egyház tavaszát jelentő Zsinat minden ellenállással szemben is érvényesül.

18. Elszánjuk magunkat arra, hogy munkánkkal a testvéri, félelemmentes és felszabadító egyház megvalósulását szolgáljuk, amennyire tőlünk tellik. Nem hagyjuk magunkat letéríteni az egyházi megújulás újáról. Nyitottak vagyunk a párbeszédre azokkal, akik bíznak az egyház jövőjében. Hisszük, hogy „ami megindult, meg nem áll” (Alfink bíboros).

19. A zsinat pápája XXIII. János a maga módján ezt így fejezte ki: „Nem azért vagyunk a földön, hogy múzeumot őrizzünk, hanem hogy olyan kertet ápoljunk, amely virul és a jövőt igéri.” Vele vágyunk a nyitott, emberi, húsvéti egyházra.

Luzern, 1991. március 21.

A svájci és az Osztrák Püspöki Kar állásfoglalása

1991. március 22-én kiadott közleményében a Svájci Püspöki Kar visszautasította a „Luzerni Nyilatkozatot”, mely – a püspökök állásfoglalása szerint – csupán „új indulatokat” szít, és tovább mélyíti az egyházban az „amúgy is nagy nyugtalanságot”. Bár a „Nyilatkozat” néhány kritikus fölvetése megalapozott, a „megfogalmazás és az értelmezés módja nem helyes út” a párbeszéd folytatására valamint a megfelelő válaszok kimunkálására – hangsúlyozzák a püspökök.

* * *

„Az Osztrák Püspöki kar nagyra értékeli az egyház helyzete és útja miatti igaz aggodást. Határozottan visszautasítja azonban éppen az egyház egységének érdekében az ún. 'Luzerni Nyilatkozat'.

ot, amelynek szerzői az egyházi munkatársakat az egyházvezetéssel és különösen is a pápával szembeni ellenállásra szólítják fel Ausztriában is. A Nyilatkozatban szuggesszív fogalmazással kiátszák a zsinatot a pápa ellen és megkérdőjelezzik az egyház alkotmányát.

Az egyházi tisztségek viselőitől azt kell elvárunk, hogy a feszültségeket ne mélyítsék tovább tárgyszerűtlen egyszerűsítésekkel, hanem legyenek tudatában, hogy az egyház a maga azonosságát csak pásztoraival való egységben őrizheti meg.”

(1991. tavaszi konferencia)

Néhány aláíró véleménye:

„Három ok miatt írtam alá a „Nyilatkozatot”.

1. Szeretném, ha az egyházban a világiak is beleszólási joggal rendelkeznének.

2. Az egyházat a hívők olyan közösségének tartom, amelyben hivatása és karizmája szerint mindenki aktívan közreműködhet az egyház megformálásában és életének kialakításában.

3. Úgy hiszem, hogy a kultúrák és hagyományok sokrétűségének jobban megfelel a decentralizált egyházi struktúra, mint a központi irányítás. Ezért támogatom azt a törekvést, hogy a helyi egyházak nagyobb önállósággal rendelkezzenek a lelkipásztorkodás területén.”

Ferdinand Luthiger, a Fastenopfer igazgatója

★ ★ ★

„Jézus Krisztus az egyházra bízta evangéliumát, ami pedig nem más, mint a szabadság legnagyobb dokumentuma, amit a történelem ismer. Csak a szabadság atmoszférájában nyerhetjük el az igazságot, s hirdethetjük valóban hitelesen. Nem a kívülről fenyegető üldöztetés veszélyezteti az egyház életét, hanem a szabadság hiánya – saját falai között. Az Úr Lelke a szabadság erejével akar elvezetni bennünket az igazságra.”

Herbert Haag, teológiai professzor, Luzern

★ ★ ★

„A nyilatkozatok és petíciók olyan formák, melyek a maguk módján az egyházi valóságot teszik láthatóvá. Remélem, hogy a 'Luzerni Nyilatkozat' megerősíti a keresztények egymás közötti szolidaritását, kifejezésre juttatja a karizmatikus öntudatot, és el-

mélyíti a keresztény bátorságot – a nap mint nap tapasztalható körülmények ellenére. Végére is a keresztények olyan emberek, akik nem hátrálnak meg a valóság előtt. Erre ösztökél a 'Luzerni Nyilatkozat'."

Leo Karrer, a pasztorális teológia professzora, Friburg i.Ue.

* * *

„Azért nem hallgathatok, mert nagyon fontos nekem Jézus evangéliuma, és a Tőle kapott hivatás alapján, nő létemre is, el akarom foglalni azt a helyet az egyházban, amelyre ő küldött."

Martha Brun, egyházi kiképző, Schwarzenberg

* * *

„Püspökünk a közösségi egyház szellemében vezeti egyházmegyénket, és mi ebben látjuk a magyarázatát annak, hogy egyházmegyénk élettel teli, és Isten népének jelentős része aktívan részt vesz alakításában. A püspök nagyra értékeli a világi munkatársakat is (mégpedig a főfoglalkozásúakat). Ennek alapján szeretnénk biztosítani benneteket szolidaritásunkról, és arra bátorítani mindannyiótokat, hogy reményetek meg ne fogyatkozzék."

A linzi egyházmegye világi teológusainak munkaközössége

Összeállította: **Dévény István**

Gyermeklevelek Istenről. Talán „szemernyi napsugárnak” lehet fordítani annak a francia folyóiratnak a címét, amely először 1988. októberében jelent meg az „Istenre kíváncsi gyermekek” számára (Grain de soleil: Le journal des enfants curieux de Dieu. Paris, Ed. Bayard-Pressé). Mindegyik számban található egy levelezőlap, amelyre a 8-12 éves gyermekek felírhatják (és a szerkesztőségnek elküldhetik) kérdéseiket, vagy adott esetben a lap által feltett kérdésekre adott válaszaikat. 1989. júniusa és 1990. áprilisa között ezekre a kérdésekre válaszolhattak: Vajon Isten egyenlő mértékben szereti az embereket és az állatokat? Mi a véleményed azokról, akik nem hisznek Istenben? Hogyan képzeled el a halál utáni életet? Előfordul-e, hogy mások előtt megvallod: te hiszel Istenben? Meghallja Isten, ha szólsz hozzá?

Franciaország minden részéből, nagyvárosokból és vidékről érkeztek levelek. „24 levelet választottam ki” – írja most **Pierre Moitel**, a hitoktatás egyik országos felelőse a „**Catéchèse**” c. lapban (Nr. 121, 1990. október, 111-121. o.) – „hogy kicsit eljátsozozzam a különböző érdeklődési világokkal”.

1) Egyesek egyszerűen tudni szeretnének, magyarázatot kívánnak. „Először a növényeket teremtette Isten?” – „Tudni szeretném, hogy ismerted-e Jézust és az apostolokat. Szeretném látni (Jézus) sírját, ha tudod, hogy hol van.” A tudásvágyon kívül jelentkezik a bizonyosság vágya is: élő tanút, vagy látható jelet kívánnak.

Másokban a magyarázat igénye él – talán azért, mert az „ügyet” lehetetlennek tartják. „Hogyan képes Isten meghallgatni mindenkit, aki a Föld minden templomában imádkozik?” Néha ellenvetések vannak: „Ha Jézus zsidó volt, miért nem vagyunk mi is zsidó vallásúak? Ki alapította a katolikus vallást?” Vagy: „Ki mondta meg Máriának, hogy gyermeket vár, hiszen nem lehet tudni, hogy léteznek-e angyalok? Miért kell azt mondanunk, hogy angyal volt a hírnök?” Tiltakozó gyermekek szava: „Hogyan tudott Hitler annyi embert megölni, hiszen kereszténynek nevezte magát? Jézus azt mondta, hogy szeressük egymást, amaz viszont pont az ellenkezőjét tette.”

Mindez általában nagyon spontán módon jelentkezik a levelekben. Ezek a gyermekek nem szkeptikusak, hanem egyszerűen problémájuk van a hitben megtanult és az életben megtapasztalt dolgok világában. Érteni szeretnék, hogy mit is kell egyáltalán

hinni. Vannak hitoktatók, akiket bosszant az ilyen kérdezősködés. Valójában a tiszta kíváncsiság ébredéséről van szó – s ez bennünket is felébreszt abból a tudatból, hogy elégedettek vagyunk megszokott nyugalmunkkal.

2) A gyermekek másik csoportja viszont tisztán, kérdés nélkül tesz vallomást arról, amit igaznak tart. Négy kérdéssel kapcsolatosak a következő válaszok: „Úgy gondolom, hogy Isten szereti az állatokat, de bennünket még jobban. Mi ugyanis megismerhetjük őt, az állatok azonban nem.” Az imádságról: „Az a véleményem, hogy Isten hallgat engem, amikor imádkozom hozzá. Amikor hozzá beszélek, akkor érzem, hogy meghallgat.” Gyermeki tisztasággal: „Biztos vagyok abban, hogy Isten szakít magának időt, hogy meghallgasson bennünket. Boldog, amikor örülök, szomorú, ha rosszat tettem, elégedett velem, ha jót tettem. Tudja azt is, amit gondolunk, nem kell neki elmondanunk, de jobban szereti, ha mindent elmondunk neki.”

Isten szinte családi közelségben él ezekhez a gyerekekhez. Gondjuk nincs vele, örülnek annak, hogy jó, törődik velük, meghallgatja őket. Hasonló bizonyosságot sugároznak a következő levelek, amelyekben a gyermekek a halál utáni élettel kapcsolatban fejtik ki „véleményüket”.

„A halállal nem fejeződik be az élet. Olyan ez, mintha előről kezdődne. Örökre elalszunk, de lelkünk újra életre kel. Az embereknek nem lesznek többé eszközeik, olyan ruhájuk sem, mint most, de ugyanazt fogják cselekedni, mint a földön. Olyan ez, mintha egy életszikra lenne testünkben, amely nem alszik ki soha. Ha meghaltunk, egészen Jézus közelében leszünk” – vallja egy 10 éves fiú. – „Úgy képzelem, hogy a halál utáni élet kétszerre szebb” – mondja egy 10 éves lány. „Ez teljesen normális, hiszen Isten közelében leszünk. Tüneményes lesz az a világ, ahol második életünket éljük. Igaz ugyan, hogy szeretnék már együtt lenni Istennel, de a halál után mégsem vágyódom.”

Vajon mit jelent ezekben a szövegekben az, hogy „elképzelem”? Talán olyan messze van ezektől a gyermekektől a halál, hogy szívesen használnak álmképeket, gondtalanul beszélnek a jövőről? Ilyen ellenőrző kérdéseknél azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy – gyermeki közvetlenséggel – Istenről és Jézusról beszélnek.

3) Gyermekek az életgondok előtt: a kérdés már egzisztenciális érdeklődésből fakad, nem pusztán tudásvágyból mint az első csoportnál. Idézet egy korát meg nem jelölő (12 évnél fiatalabb) leány leveléből: „Az egész ügyben ma engem egy kérdés foglalkoztat: hívó vagyok-e vagy nem. Nővérem 14 éves korában ke-

resztelkedett meg, de előbb részt vett a hitoktatáson. Nekem azonban az a véleményem, hogy felelet kaphatok akkor is, ha nem vállalkozom erre a lépésre. Kis idő óta vasárnaponként templomba járok, sokat gondolkodom. Az a véleményem, hogy ez a keresztelkedés nem történik meg csak úgy, gyorsan. Mindennek megvan a maga ideje." Mire vár ez a lány? Valakire, vagy valamire? Isten vagy Jézus neve nem fordul elő levelében. Tartózkodó, mert vallásos problémakörét nagyon óvatosan „egész ügynek” nevezi. Annál inkább remélhető, hogy minden szavát őszinte lelkület igazolja.

4) Problémák előtt álló és megoldást kereső gyermekek. Bevallják gondjaikat, feszültségeiket, de egyik sem jut el addig, hogy megzavarodna hitében, vagy feladná meggyőződését. Nagyon személyesen fogalmazott levelek ezek, az „én” vagy „enyém” kifejezések nagyon sokszor fordulnak elő írásaikban.

Hogyan jelentkezik a félelem? „Szüleim nem hisznek Istenben, nem keresztelkedtek meg. Hitoktatásra sem jártam. Mégis szeretnék járni, mert tudom, hogy Isten létezik, s lehet benne hinni. Nagy probléma, hogy nem merem ezt megmondani szüleimnek.” (12 éves lány) – „Mindig szégyenlem azt mondani, hogy keresztény vagyok. Sokszor előfordul, hogy amikor szentmisére megyek, lát egy osztálytársam, aki nem jár templomba. Nem merek ránézni, szégyenlem magam. Szeretnék beszélni Istenről, de nem teszem, mert félek attól, hogy így szólnak hozzám: 'Hiszel abban, hogy Jézus él? Milyen számár vagy. Ő sohasem létezett.' Annyira félek. Tudom, hogy nem kellene félnem, ha Istenről beszélek. Nagyon szeretném tudni, hogy vannak-e hozzám hasonló gyermekek vagy felnőttek.” (9 éves lány). Különös módon küzd egymással ezekben a gyermekekben a hit és a bátortalanság. Egy harmadik – szintén lány, 11 esztendő – még azt is tudja, hogy inkább örülni kellene, hiszen Jézus szavait hallotta hittanórán, „Boldogok, akik üldözést szenvednek érettem ...”

A következő csoportba a hitükben ingadozók levelei kerültek: Isten létezik számukra, de nem tudják, hogy ki és milyen ez az Isten. „Minden ember, minden nép hisz valamiben.. Én abban hiszek, amit látok. Egy kicsit hiszek Istenben, Jézusban is, de amit mondanak nekem, de nem látom, abban nem hiszek” – beszél önmagáról egy 9 éves fiú. Felnőtt ésszel „filozófiai szkepszisről” beszélhetnénk, hiszen amit az ember lát, abban kell hinnie. Inkább a pozitív oldalra kell azonban figyelni: e kívánsága ellenére „egy kicsit” hinni tud ez a fiú. Egy másik 9 évesnek viszont az egész ügy különös. Két francia szó (bizarre, curieux) fejezi ki ezt többszörös változatban. „Az a véleményem, hogy van

valami igazuk azoknak, akik nem hisznek Istenben. Néha én is kételkedem. Kissé különös, hogy ennek az Istennek olyan hatalma van, amely felülmúlja a miénket. Természetesnek tartom, hogy sokan nem hisznek. Ez különös, talán nagyon különös, igen, azt kell mondanom, hogy nagyon különös.”

Hallgassuk meg még egy – korát meg nem jelölő – lány szavait:

„Nem mondhatnám, hogy hiszek Istenben, mert néha kérdések támadnak bennem, melyekre nem találok választ. Néhány társam azt állítja, hogy ez nem lehet igaz. Nem akarok ellentmondani nekik, inkább ki sem nyitom a számat. De, az igazat megvallva, én hiszek Istenben, akkor is, ha néhány kérdésemre nem találtam választ.” Ezekről a megválaszolatlan kérdésekről nem tesz említést. De úgy érzi, hogy van egy biztos alapja, s innen elindulhat.

Végül egy harmadik csoportba sorolhatók azok a gyermekek, akik „kutyaszorítóban” érzik magukat, nem tudnak mit kezdeni önmagukkal, szüleikkel, társaikkal. Ugyanakkor érdekes, hogy 9-10 évesek rátapintanak a lelkiismereti szabadság világának lényegére.

„Egy osztálytársam azt mondta, ha hinne Istenben, akkor minden görög és római istenben is hinnie kellene. Nekem az a véleményem, hogy ha az ember Istenben hisz, akkor nem kell más istenekben hinnie... Mégis: mindenkinek joga van arra, hogy azt gondolja, amit akar.” Feszültségről számol be egy 9 éves lány is: „Előfordul, hogy megmondom másoknak, hiszek Istenben. Osztálytársaim némelyike hisz. Kérdeztem, hogy miért, s azt válaszolták, hogy szüleik azt mondják, hogy Isten létezik. Itt tehetetlenek vagyunk. Az ő feladatuk, hogy döntsenek.”

Gyermekek az állítások és tagadások pergőtüzében. Jelzi a felnőttek felelősségét, de ugyanakkor igazi érlelődés forrásává válhat.

A hitoktató összegzése: négy magatartástípust ismerhettünk meg, az érintetlen tiszta hittől a bizonytalanságig. „Mindegyiket kormolyan kell vennünk, abban a tudatban, hogy mindegyik értékes, de mindegyiknek vannak korlátai is ... Lehetséges, hogy a hitoktató az órán mindegyikre figyelemmel legyen? ... De az is igaz, hogy mindegyikük segítséget nyújthat nekünk, hogy magunk is 'kíváncsiak legyünk Istenre'.”

Az újságírók és a pápa. II. János Pál pápa 1984-ben Svájcba látogatott. Évek múltán jelent meg egy áttekintés arról, hogy miként készültek, hogyan fogadták a svájci újságírók – s levelek út-

ján az újságolvasók – s távozása után hogyan emlékeztek rá. (Die Papstbesuche in der Schweiz und im Fürstentum Liechtenstein: zwei Medien-Grossereignisse. Szerk.: Louis Bosshart. Freiburg, Schweiz, Universitätsverlag, 1987. 216 o.) Az összefoglaló a freiburgi egyetem újságírási és hírközléstudományi intézetének támogatásával jelent meg.

Előbb néhány adat. A pápa látogatásának idejére (1984. június 12-17.) harminc országból 1457 újságíró akkreditáltatta magát. Ez svájci viszonylatban abszolút rekord. A püspökök decemberi kiértékelése szerint a látogatás két és fél millió frankba került. Ez megfelelt az előirányzott összegnek. A pápa sok helyen fordult meg, szentmisét mutatott be, beszédet mondott, tárgyalta, beszélgetett, kórházba látogatott. A különböző helyeken összesen 1400 rendőr ügyelt a rendre. Mindez azonban nem túlságosan jelentős, számokkal nem lehet értéket alkotni. Az is igaz, hogy az újságírók véleményére sem lehet sokat adni, hiszen kérdéses, mennyire tükrözik ők milliók véleményét. Az adott körülmények között azonban erre kell hagyatkozni, hiszen nehéz lenne más forrásból mérleget alkotni. Az áttekintett újságcikkek (120 újság kb. 1300 cikke a látogatást megelőző, kísérő és követő időből) mégis használható mérleg felállítására nyújtanak lehetőséget, különösen, ha az olvasói leveleket is figyelembe vesszük.

A látogatást megelőző újságcikkek (április elejétől június 12-ig) 74 %-a pozitívan értékelte a pápa jövetelét. Ez nem jelentéktelen adat, hiszen Svájc lakossága nagyjából fele-fele arányban katolikus és protestáns. Az alábbiakban néhány idézetet hozunk, de a pontos lelőhelyet mellőzzük, hiszen a magyar olvasóközönség nem ismeri ezeket a (nagyon sok esetben helyi) lapokat.

„A pápát nem lehet felelőssé tenni azért, hogy nálunk is rengeteg megoldatlan probléma van.” „A pápa nem diktátor, hiszen csak egyetlen fegyvere van, a szó.” „A pápa pásztorként és nem politikusként látogat hozzánk.”

A kritikus cikkek (26 %) egy része „övon alul” üt. Egyesek színésznek nevezték a pápát, aki tudja, hogyan kell a tévé előtt mozognia stb. Kemény, de érthetőbb volt a bírálat, amikor a születésszabályozásról, vagy püspökök

kinevezéséről esett szó. „Konzervatív” ez a pápa – s ezt sok újságíró unos-untalan ismételte. Mások szívesen beszéltek a költségekről. „Két másodpercenként hal meg egy ember rossz táplálkozás miatt. Felelős vállalkozás, ha a pápa látogatása kétmillió frankba kerül?” „Ezen a pénzen inkább élelmiszert kellett volna küldeni az éhezőknek.”

Nem hiányzott persze a vitatkozás hangja sem. „Azok az újságírók, akik a költségeket sokallják, legszívesebben a Hilton-hotelben szállnának meg.” Másrészt: ha azt nézzük, mit költenek a vállalatok reklámra, mennyibe kerülnek a sportrendezvények, mennyi pénzt fordítanak a svájciak kozmetikai cikkek vásárlására – akkor a pápa látogatása elenyésző összegbe került, írják a védelmezők.

A pápa látogatását kísérő beszámolókból még erősebb lett a pozitív értékelők hangja. A beszámolók és riportok 80 %-a, a kommentároknak 85 %-a adott jó hírt az eseményekről. (Így talán nem meglepő, hogy a beérkezett olvasói levelekben erősödött a negatív hang, mert a kritikus szellemek érezhették jobban, hogy a sajtó „cserbenhagyta” őket.)

„A pápára szükségünk van, hogy rend legyen az egyházban, s ne gondolja egyetlen káplán sem, hogy neki kell egyházat alapítania.” „A kritikusok egy eszme ellen harcolnak, s ezt az eszmét, a kereszténységét, ez az ember testesíti meg.” „A pápának azért van hatása, mert nem törődik a hatással.” „Találkoznunk kell vele, mert nem mi írjuk neki elő, mit mondjon, hanem ő hozza hozzánk az üzenetet.”

A bírálók egy része a vallási feszültségek kiújulásától félt. „Ezek a látogatások inkább szembeállítják, mint kibékítik a különböző felekezeteket” – aggódik egy olvasó. A katolikus egyházon belül is „félteni lehet attól, hogy elmélyül a szakadék a progresszívak és konzervatívok között”. Mások a vezetési stílust említik: „A katolikus egyházat a fölöttes hatalom érdekli. Ez a pápa szeretné, ha mély vallásosság lenne lenn, a bázisban, de felelőséggel csak a fentlévőket ruházza fel.” Ez a stílus idegen a reformáció egyházaitól.

A visszavágás persze itt sem hiányzott. Zavart kelt a pápa? „Ma az egész világon nincs senki, aki oly fáradhatatlanul és bátran küzdene az emberi jogokért Nyugaton és Keleten, mint ő.” Érdekes még egy protestáns levélíró véleménye is: „Ha olyan biztosak és állhatatosak lenne a hitünk, mint kellene, akkor ezer pápa látogatása sem zavarhatná meg.”

A pápa 1984. június 17-én elutazott. A sajtó „érdeklődése” napról-napra csökkent. Az ezt követő két hónapban összesen 200 cikkről, kommentárról lehet csupán említést tenni, s ez meglepően kevés az előző hónapok „eredményéhez” viszonyítva. Nagyon sok szemtanú számolt be élményeiről, s ezeknek legtöbbször pozitív. Elmondják megrendülésüket, hitben való megerősödésüket, beszámolnak a pápából kisugárzó erőről. Vélemények az újságírói világból:

„Félelem és aggodás tölt el bennünket, mégis bátran és bizakodva tekinthetünk a jövőbe. Isten tartja kezében korunk történetét” – írja egy kommentátor, s annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy a pápa régi forrásokat nyitott meg a svájci katolikusok számára. Egy másik cikkből: „A pápa közelebb hozta népünk fiait egymáshoz, megtapasztalhattuk, hogy a vallásnak még mindig nagy értéke van közöttünk.” Vagy: „A pápa beszédei valóságos kincsesbányát jelentenek az evangéliumi érzület számára. Innen kell merítenünk.”

Egy nyitottan kritikus mérleg – az un. „belső-Svájc” hagyományos katolikus világából: „A pápa nagyon mély hatást gyakorolt sokakra. Az eljövendő évek fogják azonban megmutatni, hogy milyen pápa **II. János Pál** – azok az évek, amelyekben egyre több plébánia marad pap nélkül, s a lelkipásztori 'szükségállapotot' már nem lehet semmibe venni. Meg fogjuk látni, hogy progresszív-e, mint ahogy sokan remélik, vagy konzervatív, mint ahogy sokan hiszik. Bármilyen, nekünk, svájciaknak szép emlékünknél marad az emberi arculatú pápáról.”

ESÉLY

TÁRSADALOM- ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Kiadja:

a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület

Felelős kiadó:

Ferge Zsuzsa

Támogatja:

az Állami Biztosító és az MTA-Soros Alapítvány

Kapható: 1083. Bp. Kun Béla tér 2.

ESÉLY Szerkesztőség

PÁL JÓZSEF

1939-ben született. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát. Jelenleg a SZOTE Társadalomtudományi Intézetének docense. Tudományos tevékenységének fő területe a katolikus egyház szociális doktrínája. Ebből a témakörből 1981-ben kandidátusi fokozatot is szerzett. Újabban egyre többet publikál a magyar egyház-történet legproblematisztikusabb kérdéseiről: zsidóüldözés és a katolikus egyház, a Mindszenty-ügy, békepapok.

A BÉKEPAPOK 1956. UTÁNI KIKÖZÖSÍTÉSE ÉS FELOLDOZÁSA

I. A kiközösítés

Az 1956-os forradalmi események következményeként a keresztény egyházak vezetésében újra a „megegyezéskor” kiiktatott vagy háttérbe szorított erők nyertek teret.

Hasonló volt a helyzet a katolikus egyházban is. Grösz József kalocsai érsek – a püspöki kar akkori elnöke – ugyan október 25-i rádióbeszédében még nyugalomra és az eseményektől való távolmaradásra szólította fel a papságot és a híveket. Október 28-án azonban XII. Pius pápa már enciklikában fejezte ki rokonszenvét a magyar nép felkelése iránt. Október 31-én pedig Mindszenty József hercegprímás – kiszabadulva háziőrizetéből – újra kézbevette az egyház irányítását. Az idő rövidsége – no meg a politikai szereplés előtérbe kerülése – miatt jelentősebb egyházpolitikai lépések megtételére nem volt módja, de az egyházmegyéjében tartózkodó 11 békemozgalmi vezetőt felfüggesztette papi funkciójából, és felszólította őket Budapest azonnali elhagyására. November 4-e után, az amerikai követségre menekülve, a hercegprímás az egyházi

ügyek kapcsán elsősorban a papi békemozgalom szétzúzására összpontosította figyelmét. Arra törekedett, hogy a békemozgalomban exponált papi személyeket eltávolítsa az egyházi funkciókból, eltiltsa a közéleti szerepléstől, és vidéki plébániákra vagy a pannonhalmi kolostorba száműzze őket. Mindenekelőtt a már felfüggesztett 11 békepap ügyét igyekezett így módon megoldani.

November 5-i keltezéssel a következő tartalmú levelet küldte az Esztergomi Érseki Hivatalhoz:

„Méltóságos és főtisztelendő Dr. Mátrai Gyula protonotarius kanonok úrnak, Esztergom.

*Dr. Beresztóczy kanonok est suspensus ab ordine, minden egyházi és közéleti tevékenységtől őt eltiltom canon alapján....
...Fent nevezett bűnbánat céljából azonnal a pannonhalmi kolostorba vonul. A bűnbánat időtartamát később fogom megállapítani. Továbbiaktól függően még egyéb részletes intézkedés is következhetik. Amennyiben Méltóságod a rendelkezés végrehajtásában bármi oknál fogva akadályozva volna, ennek az ügynek elintézése átháramlik Dr. Gigler Károly, Dr. Városi István, Dr. Meszényi Antal prot.-kanonok urakra, mert késedelmet nem szenvedhet, ...
Budapest, 1956. november 5.*

*Főpásztori áldásommal vagyok
Mindszenty József
bíboros, hercegprímás”.*

(Állami Egyházügyi Hivatal Archívuma TÜK 111/1956.)

Hasonló tartalmú, de rövidebb fogalmazású levélben függesztette föl és száműzte Horváth Richardot is, a katolikus békemozgalom második számú emberét. Ebben a levélben már a canon számot is beírták kézírással, sőt valamiféle kivehetetlen pecsétnyom is látható.

*„Magyarország bíboros hercegprímásától
Mt és ftdő Dr. Mátrai Gyula prot. kanonok úrnak
Esztergom*

Horváth R. 'kanonok' est a me suspensus ab ordine et efficie, minden egyházi és közéleti tevékenységtől eltiltottam 2236 és 2279 canon alapján.

A közlés módja ugyanaz mint Dr. Beresztóczy Miklósnál.

A penitencia szintén.

Budapest, 1956. nov. 5-én

Főpásztori áldásommal”

(Lásd: Ugyanott)

A többi 9 katolikus békemozgalmi vezetővel szemben, hasonló Mindszenty-levél alapján járt el Dr. Szabó Imre érseki helytartó. Az eljárás menetéről képet alkothatunk dr. Balogh Istvánnak (Balogh páter) Hamvas Endre csanádi püspökhöz írott leveleiből. Ezekben püspöke segítségét kérte, hogy – miután lemondott Thököly úti plébániájáról – Budapesten maradhasson gyógykezelés végett.

Hamvas püspök közbenjárására Endrey Mihály püspök, esztergomi apostoli delegátus Balogh pátert 1957. márc. 19-én föl is oldozta a szuszpenzió alól, és így Budapesten maradhatott.

Az ellene folytatott eljárásról Balogh István a következőképpen számolt be Hamvas püspöknek:

„1956. nov. 26-án dr. Szabó Imre érseki helytartó úr lakáson fölkeresett, és 1956. nov. 5-i keltezésű, állítólag az amerikai követségről kiküldött rendeletre hivatkozva, levelet nyújtott át, mely Mindszenty József bíboros prímás úr 112/1956. sz. alatti alábbi intézkedését tartalmazza:

„Balogh István dr. est a me suspensus ab ordine a 2222 és 2279 canonok alapján és 24 órán belül el kell hagynia a fővárost.”

A levél dátuma 1956. nov. 17., Budapest.

A nov. 5-én kelt rendelkezés nov. 16-án ért a helytartóságra, a nov. 17-én nekem szóló értesítést pedig a Helytartó Úr 26-án tudta nekem kézbesíteni... Visszavonása érdekében az esztergomi főegyházmegyei hatósághoz fordultam, ahonnan egy blankettáris intézkedéssel elutasításban részesültem.” (Lásd: Szeged-Csanád Egyházmegye Püspöki Levéltára 414/1957; továbbiakban SzCsEPL).

Hamvas püspök nemcsak Balogh páter, hanem a többi eltiltott pap ügyének rendezésében is részt vett. 1956. dec. 10-én Grösz József kalocsa érseknek a következőket írta:

„Mint méltóztattál tudni, Öminenciája 11 fővárosi papot felfüggesztett. Ezek most fellebbeztek. Szabó Püspök úrnak azt tanácsoltam, hogy a fellebbezésüket terjessze fel Rómába, és kérje az Apostoli Szentszéket, hogy az ügy kivizsgálására a kalocsa érseket bízta meg, és a kellő facultásokkal ruházta őt fel. Tettem ezt abban a biztos reményben, hogy nem haragszol meg ezért, és leszel szíves vállalni ezt a terhet. Az ügy elintézésére megvan az elgondolásom, és ha megengeded, annak idején közlöm Veled.” (SzCsEPL 2580/1956)

Grósz érsek dec. 22-én kelt válaszából:

„A pesti suspensiókról hallok-hallok, de nem tudok rajtuk eligazodni. Az esetleges római megbízásnak nem örülök, de ha megkapom, mit lehessen tenni.” (Ugyanott)

Mindszentyhez hasonlóan, más egyházmegyében is tettek lépéseket egyes püspökök a békepapok egyházi funkcióból való eltávolítására.

Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke 1956. dec. 18-án Kalocsán tett látogatása során nehezményezte is, hogy egyes ordináriusok a közelmúltban személyi cseréket végeztek fontosabb pozíciókban, az ÁEH-val való megbeszélés nélkül. Kijelentette, hogy ezeket nem hajlandók tudomásul venni, amíg az érdekelt ordináriusok meg nem tárgyalják a hivatallal az ügyet. (Ugyanott)

Grósz érsek dec. 19-én kelt körlevelében közölte ezt a püspökökkel. Tudomásukra hozta, hogy az ÁEH részéről: „Csak a kanonoki állások, a városi plébániák, vikáriusi, irodaigazgatói és esperesi állások betöltésébe kívánnak beleszólni. Nem akarnak senkit proponálni vagy ráerőszakolni az Ordináriusokra, csak az állampolgári szempontból kifogás alá eső emberek ellen emelnek kifogást...”

Grósz érsek, Hamvashoz írott, dec. 22-i keltezésű levelében megírta, hogy az ÁEH elnökének Szombathely, Veszprém, Székesfehérvár és egy kicsit Vác ordináriusával szemben volt kifogása. (Ugyanott)

Az idő előrehaladtával egyre erősödő kormány, a Mindszenty által felfüggesztett papokat is igyekezett megvédelmezni, és az Egyházügyi Hivatal elnökének (Horváth János) 1957. márc. 7-én kelt levelén keresztül közölte a bizonytalankodó főpásztorokkal Mindszenty jogi statusát, és a kormánynak vele és tevékenységével kapcsolatos álláspontját:

„Mindszenty Józsefet jogerősen ítélték el életfogytig tartó fegyházbüntetésre... Mindszenty József tehát ma is jogerős büntető ítélet hatálya alatt áll.

1956. okt. 30-án minden törvényes engedély és amnesztia nélkül, Mindszenty József önkényesen megszakította büntetésének letöltését, ezenkívül a nov. 3-án elhangzott rádióbeszédében a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje ellen izgatott. Utasítást adott az ÁEH kirablására, és az irattár elhurcolására, amit uta-

sításának megfelelően Turcsányi Egon, Mindszenty személyi titkára végre is hajtott...

Semmiféle joga sincs az állam és a katolikus egyházat érintő kérdésekben intézkedni. Ennek ellenére 1956. nov. 5-én, 6-án, majd az azt követő időben többször olyan rendeleteket adott ki – az amerikai követségről –, amelynek értelmében a demokratikus felfogású, haladó gondolkodású egyházi személyeket állásaikból elmozdította, eltiltotta a közéleti tevékenységtől is, és Budapest területéről kiutasította őket.

Ezek a rendeletek kifejezetten politikai jellegű intézkedések, amelyeknek következtében egy haladó mozgalomnak, a Katolikus Papok Békemozgalmának vezetőit sújtotta.

Ezek a rendeletek ellentétben állnak az állam és a katolikus egyház közötti megállapodással, és a Katolikus Püspöki Kar több nyilatkozatában kifejtett állásfoglalásával, valamint beleütköznek az állami törvényekbe. A fenti helyzetből kifolyólag Mindszenty József Magyarországon többé nem végezhet egyházi funkciót. Éppen ezért a kormány álláspontja szerint, Mindszenty bármiféle rendeletének végrehajtása állami törvényekbe ütköző cselekedetnek minősül.” (SzCsEPL 680/1957.)

Ezen az alapon mondatták le 1957. elején Szabó Imre c. püspököt, esztergomi érseki helynököt, mert Mindszenty utasításainak engedelmeskedett. Helyébe Endrey Mihály egri segédpüspök került, apostoli delegátusként.

Közben azonban Mindszenty bíboros követői erőteljes támogatást kaptak a Vatikánból:

XII. Pius már nov. 5-én kelt enciklikájában elítélte a felkelés leverését, és dec. 10-i rádióbeszédében a hit, a civilizáció és az emberi igazságosság nevében tiltakozott a szovjet hadsereg beavatkozása ellen, majd erőteljesen osztorozta a nyugat közömbösségét. (Gergely: Idézett mű 155. old.)

A Zsinati Szent Kongregáció pedig 1957. jan. 21-én P.Card. Ciriaci prefektus aláírásával két dekrétumot bocsájtott ki. (Lásd: AEH Arch. TÜK 109/1957.)

Az egyik rendelet első része, Horváth Richárdot közönsítette ki az egyházból:

„Minthogy Horváth Richárd áldozópap, ciszterci szerzetes Magyarországon a törvényes egyházi hatóságok ellen működött, és azok hatalmát felforgatni törekedett, a Zsinati Szt. Kongregáció az »Egyházi hivatalok és javadalmak kánonszerű betöltéséről

és ellátásáról» szóló 1950. jún. 29-i határozat szerint (lásd *Acta Apostolicae Sedis* 1950, 601-602. old.) Szentséges Urunk XII. Pius Pápa különleges parancsára kinyilvánítja, hogy fentemlített áldozó pap az Apostoli Szentszéknek különleges módon fenntartott kiközösítésébe esett.”

A második rész megerősítette Mindszenty bíboros kiközösítő, és más ordináriusok személycseréket eszközölő intézkedéseit:

„1/ A világi vagy szerzetes papok, akik Magyarországon azért, mivel az ő kinevezésük az egyházi hivatalokra vagy javadalmakra a kánonjog rendelkezéseinek meg nem felelőnek találtatott, vagy az általuk vállalt hivatalok gyakorlása nem szabályszerűen ment végbe – a saját vagy a helyi Ordináriusok által a hivatalból vagy javadalomból bármely módon elmozdítottak, fel nem oldozhatók és fel nem menthetők, hacsak előzetesen: bárminő egyházi hivatalról vagy javadalomról, amelyeket eddig birtokoltak, föltétlenül és véglegesen le nem mondanak, és a törvényes egyházi hatóságnak mindenben nem engedelmeskednek. A világi papok, akik más egyházmegyből jöttek, oda vissza nem térnek, a szerzetes papok pedig az egyházmegyéet, amelyben fentmondott hivatalokat vagy javadalmakat birtokolták, el nem hagyják.

2/ Ugyanazok a papok alkalmatlanoknak nyilvánítatnak az egyházmegyei kúria hivatalaira, a kanonokságokra, minden hivatalra a székesegyházakban és szemináriumokban, az esperesi hivatalra, nemkülönben a plébániai hivatalra Budapest városban és minden más városban vagy mezővárosban, ahol püspöki székhelyek vagy esperesi székhelyek találhatók. Miértis ezek a hivatalok, javadalmak és tisztségek semmiképpen sem adományozhatók nekik az Apostoli Szentszék megkérdezése nélkül.

3/ Ha pedig ők – amit Isten ne adjon – vonakodnának engedelmeskedni, magával evvel a ténnyel a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítését vonnák magukra.

Fentiek hatalmát semmiféle ellentétes rendelkezés nem érinti, akkor sem, ha különösen említésre méltó.”

A Zsinati Kongregáció másik dekrétuma elmozdított tisztségéből 21 olyan helynököt és irodaigazgatót, akik békemozgalmi munkájukért jutalmul kapták ezt a funkciót, vagy békemozgalmi feladatokat is elláttak posztjaikon.

Íme a dekrétum teljes szövege:

„A helynöki és másodhelynöki tisztségre Magyarországon az elmúlt években kinevezettek az esztergomi főegyházmegyében Be-

resztóczy Miklós és Babocsa Endre, a győri egyházmegyében Gergyesy Ferenc és Pajtényi László, a hajdúdorogi egyházmegyében Vattamány Imre, a szombathelyi egyházmegyében Farkas Dénes, a váci egyházmegyében Csömöz Gáspár, a veszprémi egyházmegyében Máté János, az egri főegyházmegyében Patócs József, a csanádi egyházmegyében Szécsi Antal;

Az egyházmegyei irodaigazgatói tisztségre pedig az esztergomi főegyházmegyében Vitányi György, a fehérvári egyházmegyében Tököly István és Mórász Pál, a pécsi egyházmegyében Vaskuti József, a győri egyházmegyében Brenner Ferenc és Nedosovszky János, a hajdúdorogi egyházmegyében Nagy Béla, a szombathelyi egyházmegyében Bartányi András, a veszprémi egyházmegyében Szabó József, a kalocsai főegyházmegyében Kis Pál, a csanádi egyházmegyében Langmár Lipót.

Mivel pedig ezen kinevezések a fenti tisztségekre a kánonjog rendelkezéseivel meg nem egyezőnek találtattak, s ezen hivatalok gyakorlása sem történt szabályszerűen, a zsinati Szent Kongregáció, Szentséges Atyánk XII. Pius Pápa különleges rendelkezéséből a fentemlített papokat, akár világiak, akár szerzetesek, a hivataloktól és javadalmaktól, amelyet még netán birtokolnak, elmozdítja, és az egyházmegyei kúria hivatalaira, kanonokságokra, a székesegyházakban és szemináriumokban bárminő hivatalokra, esperesi hivatalra, nemkülönben plébánosi hivatalra Budapest városában és azokban a városokban, vagy mezővárosokban, ahol püspöki székhely vagy esperesi székhely találtatik alkalmatlanoknak nyilvánítja. Miértis ezek a hivatalok, javadalmak és tisztségek nekik semmi módon nem adományozhatók az Apostoli Szent-szék megkérdezése nélkül.

Egyben megparancsolja, hogy ugyancsak fentiek vessék alá magukat a törvényes egyházi hatóság parancsainak, a Szentszéknek különleges módon fenntartott kiközösítés büntetése mellett, amelyet magával a ténnyel magukra vonnak, ha – amit Isten ne adjon – ellenkeznének. Fentiek érvényét semmiféle ellentétes rendelkezés nem érinti, még akkor sem, ha az külön említésreméltó.” (ÁEH Arch. TÚK 109/1957.)

A Zsinati Szent Kongregáció 1957. jan. 21-én kelt, e két határozatát február 14-én küldte el Grösz érsek az Egyházügyi Hivatalnak, egyúttal azt is közölve velük, hogy az érdekelt papok egy-két kivétellel engedelmeskedtek a rendelkezéseknek, azaz lemondtak funkciójukról, és alávetették magukat egyházi feljebbvalóik rendelkezéseinek, így papi voltukat megtarthatták. (Lásd: ugyanott.)

Az Egyházügyi Hivatal, bár tudomásul vette a dekrétumok intézkedéseit, nem hagyta magukra ezeket a papokat, és igyekezett számukra az egyházkormányzati szerveknél „jó plébániát” kiharcolni. Erre egyrészt Grösz érseknek a püspökökhöz intézett márc. 6-i leveléből következtethetünk.

„... Bár még mindig nehezményezik a római dekrétumok rendelkezéseit, és mindenképpen tiltakoznak ellenük, úgy látszik az érdekelték engedelmessége miatt belenyugosznak. A fő gondjuk az érdekelték megfelelő elhelyezése.” (Sz-Cs.EPL 695/1957.)

De az Egyházügyi Hivatal egyik följegyzése is foglalkozik a dekrétumos papokkal, és fölvezet azokat a célokat, amelyeket érdekükben ki kell harcolni az egyházkormányzatnál.

Nézzünk közülük mutatóul néhányat:

„Vitányi György: Maga lemondott az irodaigazgatóságról, csak plébános legyen a régi helyén Zuglón...”

Balogh István: Maga kérte nyugdíjazását...

Farkas Dénes: Személyéről tárgyalni lehet, legyen valóságos kanonok. Vagy ha úgy alakul, másutt vikárius...

Máté János: Ijedségében és elhagyatottságában szerencsétlen hangú levélben mondott le. Kapjon vagy a veszprémi vagy a váci egyházmegyében jó plébániát...

Szabó József: Elhagyta helyét, még Keszthelyen a plébániát is. Kapjon jó plébániát eddigi szolgálataiért a veszprémi vagy a váci egyházmegyében...

Rhon Ernő és Zenz Péter (Szombathely) ügyét meg kell vizsgálni. Ha igaz az, hogy megfelelő írást küldtek magukról, hogy csak véletlenül sodródtak a mozgalomba, akkor kapjanak kis plébániát.” (ÁEH. Arch. TÜK 18/1957)

Külön kell szólni a papi békemozgalom kétségkívül két legjelentősebb személyiségének Beresztóczy Miklósnak és Horváth Richárdnak helyzetéről, sorsának alakulásáról.

Beresztóczy Miklós, Mag Béla és Miháczy József társaságában, október 22-től, egy békerendezvény vendégeként, Csehszlovákiában tartózkodott, ahonnan csak november végén jöttek haza. Hazatérte után lemondott esztergomi kanonokságáról, de papi mivoltához ragaszkodott, és a budapesti Szent Ferenc Sebhelyei Templom temp-

lomigazgatói tisztjéről sem mondott le. A nyilvánosság előtt azonban néhány hónapig nyugalmazott lelkészként szerepelt. Parlamenti képviselői mandátumát megtartotta, és aktívan részt vett annak munkájában. 1957. máj. 10-én elhangzott felszólalásában például a dialógus alapelveit fogalmazta meg:

„... Nem követem a kormányt világnézetében. Mint hívő katolikus nem leszek materialista, mert hitem megtagadása nélkül nem lehetek az. Hozzáteszem: eddig nem is kívánta senki, hogy az legyek. Nem követem a kormányt olyan kiadott vagy esetleg kiadandó rendelet vagy törvény helyeslésével, mely ellenkezik vallásos világnézetemmel. Így pl. nem kísértem helyesléssel az abortusz rendeletként ismert jogszabályt. Hozzáteszem: eddig nem is kívánta senki, hogy mellette nyilatkozzam.” (ÁEH Arch. TÜK. 3/1969)

Horváth Richárd a forradalom idején és az azt követő napokban is végig Magyarországon tartózkodott. A kormány kérésére, „rádióbeszédben fordult a magyar katolikusokhoz, és Grösz József október 25-i beszédének szellemében józanságot, fegyelmezettséget, és az ország érdekében szem előtt tartását kérte tőlük.” (Lásd: Beresztóczy Miklós: A katolikus papi békemozgalom 20 éve; Ecclesia, 1970; 57. old.) Egyházi tevékenységét a budapesti Szent Imre Templomban végezte, templomigazgatóként. Az elle-ne 1957. jan. 21-én hozott vatikáni dekrétumot, hivatalosan nem közölték (nem közölhették) vele, ezért nem tekintette magát felfüggesztettnek. (ÁEH Arch. TÜK 3/1969)

Mindszenty bíboros intézkedései és a Vatikán dekrétumai tehát fölerősítették az egyházi vezetésben a békemozgalommal szembeni erőket. Ezek, mint láttuk, a kormány véleményének kikérése nélkül, az Elnöki Tanács 1957. évi 22. sz. törvényerejű rendeletének figyelmen kívül hagyásával biztosítottak számukra megfelelő személycseréket. A kormány keményen állt fel velük szemben: Bodalik Bertalan veszprémi püspököt Hejcére száműzte, Szabó Imre c. püspököt, esztergomi érseki helytartót, mivel igyekezett Mindszenty bíborosnak az amerikai követségről küldött utasításait végrehajtani – lemondatta, Pétery József váci püspöknek pedig, akit már 1956. előtt felfüggesz-

tettek hivatalából, nem engedte a püspöki hivatalba való visszatérését.

Az egyházi vezetésben azonban most is volt egy meg egyezésre hajló szárny. Ennek fő szószólói Hamvas Endre csanádi püspök, Pap Kálmán győri püspök, Brezanóczy Pál egri érseki helytartó voltak, akiknek sok kérdésben Grösz érsekre is sikerült átvinni elképzeléseiket, akarataikat. Grösz érsek sok kérdésben mellettük állt.

Hamvas püspök korábban már említett „elgondolásának” a dekrétumos papok ügyének megoldására, bizonyára szerepe lehetett abban, hogy 1957. tavaszán Grösz érsek kísérszövegével a székesfehérvári, a csanádi, a győri, az esztergomi és a hajdúdorogi főpásztorok kérelmet intéztek a Zsinati Szent Kongregációhoz, hogy „bizonyos hivatalok és javadalmak olyan egyházi férfiaknak adassanak, akikről szó van ezen Szt. Kongregációnak 1957. jan. 21-én kelt... határozataiban.”

A levelet a Zsinati Szent Kongregáció fölterjesztette a pápához, aki azonban a kérést elutasította. Erről Ciriaci bíboros értesítette Grösz érseket 1957. június 22-én kelt levelében. (ÁEH. Arch. TÜK 109-2/1957)

II. A feloldozás

1968-tól a katolikus papi békemozgalom tevékenységének külső és belső feltételei kedvezően alakultak. VI. Pál pápa dialógust lehetővé tevő, sőt elősegítő enciklikái, illetve apostoli levele (*Populorum progressio*, 1967; *Octogesimo adveniens*, 1971) kedvező visszhangot váltottak ki világszerte. Béke melletti elvi kiállásai és gyakorlati politikája (békenyilatkozatok, január 1. békenappá nyilvánítása, békejelszavai, keleti politikája stb.) ugyancsak lelkesítőleg hatottak a békemozgalmakra. Magyarországon három tényező váltott ki különösen erőteljes hatást. Az egyik az volt, hogy 1968-ban a Vatikán és a magyar állam között ismételten tárgyalások kezdődtek a 75 éves korhatárt elért, vagy elhalálozott főpapok helyének betöltésére. A tárgyalások eredményeként 1969. elején olyan főpapokat neveztek ki, akik vagy maguk is a békemozgalom aktív

résztvevői voltak, vagy jóindulattal szemlélték annak tevékenységét. Ijjas József kalocsai érsek, Brezanóczy Pál egri érsek, Bánk József váci megyéspüspök, Cserhádi József pécsi megyéspüspök, összesen 11 főpap került ekkor kinevezésre. Ezzel párhuzamosan zajlott, és szintén megoldást nyert az ún. dekrétumos papok ügye, akik a papi békemozgalomnak is vezető személyiségei voltak (Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd és először Máté János, majd Várkonyi Imre).

Korábban a dekrétumokról részletesen beszámoltunk, most emlékeztetőül csupán annyit:

A S.Congregatio Concilii 1957. júl. 16-án kelt dekrétumában Magyarországot kivételes kezelésű területnek nyilvánította, és ezzel kivette a magyar ordináriusok kezéből a jogot, hogy a 139. canon 4. par. alapján, ők adhassanak engedélyt papjaiknak a magyar országgyűlésben való mandátum vállaláshoz. Egyúttal ezt a képviselői szerepvállalást a kiközösítés terhe mellett megtiltotta. A magyar kormány 1957. aug. 12-én keltezett tilalma megakadályozta a dekrétum közzétételét. A dekrétumos papok természetesen tudtak a dekrétum létéről, de mivel hivatalosan nem hirdették ki, nem vettek róla tudomást. Nem tekintette őket hivatalosan kiközösítettnek a magyarországi egyházi vezetés sem. (A papi közvélemény természetesen más volt!) Egyházi előjáróiktól minden parlamenti választás előtt engedélyt kértek és kaptak a képviselői megválasztáshoz.

1967. márc. 2-án a három képviselőjelölt (Beresztóczy, Horváth és Várkonyi) a Vatikántól is kért engedélyt. Leveleket Hamvas kalocsai érsek pártoló sorokkal küldte a pápához, de válasz nem érkezett. (ÁEH TÜK Dekrétumos ügyek; 13a – 3/1969)

A papi képviselőjelöltek ennek ellenére, természetesen vállalták a parlamenti munkát azzal, hogy a hallgatás beleegyezést jelent. Az egyház és az állam között feszültséget, a három papi személy számára pedig lelkiismereti

konfliktust okozó probléma megoldására az első lépések 1968. végén történtek.

Fock Jenő miniszterelnök parlamenti beszédében a kormány részéről párbeszédet, minden jóakarátú emberrel való együttműködést ígért.

Horváth Richárd fölszólalásában elismeréssel adózott a miniszterelnöknek kijelentéseiért, de leszögezte, hogy a párbeszédet kölcsönös őszinteség kell hogy jellemezze, és ahogy a hívő ember meghallja a társadalom fájdalmait, vágyait, örömeit és reményeit, úgy a kormányzatnak is ezt kell tennie a hívő ember esetleges fájdalmaival, vágyaival, örömeivel és reményeivel kapcsolatban. Fock miniszterelnök válaszbeszédében kijelentette, hogy várja a kormány a püspöki kartól a nálunk még fennálló és rendezésre váró egyházügyi problémák előterjesztését, mert a teljes harmónia érdekében fel akarja oldani ezeket a nehézségeket, és számít arra, hogy hasonló törekvés nyilvánul meg az egyház részéről is. (Lásd: Beresztóczy Miklós: A katolikus békemozgalom 20 éve. 123 old.) Nagyon valószínű, hogy ez a parlamenti közjáték előzetesen megírt forgatókönyv alapján játszódott le.

A tárgyalási anyag elkészítésére az 1969. márc. 26-án tartott püspökkari konferencián 5 tagú bizottságot hoztak létre. Ennek előkészítő munkálatai során Bánk József püspök vetette fel egyes papi személyek rehabilitációjának ügyét.

Bánk püspök 1969. aug. 15-én kelt javaslatának lényege:

„Állam részéről ama főpapok (Endrey, Bárd) és egyéb papok rehabilitációja, akiket az állam vagy eltiltott, vagy más beosztásba kerültek.

Másrészt azon három pap számára, akik a képviseleti mandátum elvállalása miatt az Apostoli Szentsték részéről 1957. óta súlyos fegyelmi büntetés alatt állnak, megfelelő módon meg kellene szerezni a mentességet.” (ÁEH TÜK 001/1-1970)

Bánk püspök javaslatában szereplő „1957. óta súlyos fegyelmi büntetés alatt állnak” – kitételt Ijjas érsek kifogásolta, és ahhoz szept. 5-i keltezéssel a következő megjegyzést fűzte:

„Mi ezt így nem tartjuk vitán felülinek, sőt inkább azzal érvelünk, hogy a kiközösítés nem állott be, s így nekik nem „mentességet kell szerezni”, hanem nekünk kell mentesítést szerezni a ránk 1957-ben kimondott kivételes bánásmód alól.” (Ugyanott)

Ennek alapján Ijjas érsek, a püspöki konferencia 1969. szept. 17-i ülésén elhangzott előterjesztésében a püspöki kar nevében a következő kérelem elküldését javasolta a Vatikánba:

„a/ Egyházz jogilag is szüntesse meg a Magyar Népköztársaságnak olyan kezelését, amelyenné minősítette a S. Congregatio

b/ Adja vissza ezért a magyarországi ordináriusoknak a 139. canon 4. par.-ban megnevezett jogot, hogy a magyar országgyűlésben mandátum vállaláshoz papjaiknak ők adhassanak engedélyt.

c/ Adjon végül felhatalmazást az Apostoli Szentszék arra, hogy az eddig mandátumot viselt papok lelkiismereti ügyét mindkét fórumban rendezhesse az illetékes ordinarius, a püspöki kar elnöke.”

A kérelem indoklásában Ijjas püspök nagyon kedvezően nyilatkozott a három papképviselő munkájáról:

„Egyházunknak nincsen kárára, sőt javára van az, hogy a törvényhozásban avatottan emelhetnek szót a pap képviselők, akik nincsenek egy politikai pártnak sem elkötelezve, és a vallásra káros törvényjavaslat esetén nemcsak a kedvező szavazástól tartózkodhatnak, hanem módjukban van ellenkező vélemény nyilvánítására, megindokolására és annak megfelelő szavazat leadására is. Nem is volt ilyenben soha kifogás egyik mostani pap képviselővel szemben sem, sőt egyházi és társadalmi vonalon sok jót eredményezett munkájuk.” (Ugyanott)

Végezetül az érsek még azt is megemlítette, hogy „az egyház és az állam közötti tárgyalásokban a légkör még tovább javulna, ha itt előterjesztett kérelmünket az Apostoli Szentszék jóindulatúlag mérlegelné és teljesítené.”

A pápához írott kérelem végleges szövege – Ijjas érsek előterjesztésére alapozva – 1969. okt. 20-án került megfogalmazásra, és a püspöki szinódusra kiutazó Ijjas érsek személyesen vitte azt a Vatikánba.

A püspöki kar kérelmére adott vatikáni válasznak nincs nyoma, de a tárgyalások nem szakadhattak meg teljesen.

1970. szept. 1-én a három dekrétumos pap (valószínűleg felszólításra) ügyük tisztázását szorgalmazó levelet küldött Ijjas érsekhez.

„Immár több éve élünk abban a sajnálatos lelkiismereti perplexitásban, melybe azáltal jutottunk, hogy teljes jószándékkal parlamenti képviselőiséget vállaltunk népünk, köztük a katolikus hívek érdekében és bizalmából, ezáltal ugyanis akarattunk ellenére ellentétbe jutottunk Egyházunk egy speciális rendeletének betűivel – ha nem is szellemével.

Az ügy nem ismeretlen a MPK-nak, és köztudottan foglalkoztatja a legfőbb egyházi köröket is. Mi sem természetesebb, mint-hogy ebből a perplexitásból szabadulni akarunk, hiszen egyházunknak engedelmes fiai és hűséges papjai vagyunk, és akarunk maradni. Mint ilyenek mélységesen sajnáljuk, hogy ez a cselekedetünk törvénysértésnek minősült. Mély tisztelettel és bizalommal ismételten kérjük Ft. Érsek Urat, hogy helyzetünk tisztázását legfelsőbb helyen szorgalmazni szíveskedjék.

Főtisztelendő Érsek Úr, Ordináriusaink iránymutatását kérve, maradunk hű fiai Krisztusban.” (ÁEH TÜK 37-5/1971.)

Hogy összehangolt akcióról van szó, mutatja az, hogy már 1970. szept. 2-án latin nyelvű levelet küld Ijjas érsek a pápához, melyben teljes terjedelemben közli a dekrétumos papok hozzá intézett kérelmét is, latin fordításban.

Ijjas érsek utalt arra, hogy a dekrétumos papok kérelmében tulajdonképpen arról van szó, mint az ő 1969. okt. 20-i levelében. Az újkeletű kérelem sémáját így összegezte:

„A múltra nézve mélységesen fájlalják a kérelmezők, hogy cselekedetükkel diszkvalifikáció látszatát vonták magukra. A jelenben hön óhajtkák, hogy lelkiismeretük megnyugtatóra megoldást nyerjen bonyodalmas ügyük.

A jövőt illetőleg pedig készségüket nyilvánítják Ordináriusaik iránymutatásának engedelmes követésére.”

Végezetül az érsek kérte a pápát, hogy az 1957. júl. 16-án kibocsájtott dekrétum érvényét szüntesse meg.

Ezt a kérvényt is az érsek személyesen vitte a Vatikánba. Ott előzetes konzultációt folytatott a vatikáni ál-

lamtitkársággal. Az államtitkárságon a dekrétumos papok beadványán bizonyos módosításokat kértek. Ezt a módosítást Ijjas érsek maga végezte. Majd fölkereste a magyar követséget és rajtuk keresztül értesítette az ÁEH-t és a három papot, akik beleegyezésüket adták a módosításhoz.

A kérelmen végzett módosítás lényegében azt jelentette, hogy az utolsó bekezdés elé a következő szöveget toltotta be:

„Amint hogy elérjünk, késznek jelentjük ki magunkat, hogy köztisztünket csak addig viseljük, amíg Ft. Püspöki Karunk (Ordináriusunk) azt kívánatosnak tartja. Ezért az illetékes egyházi tekintély iránt készséges és engedelmes lélekkel törekedvén viselkedni, kérjük Nagyméltóságú Érsekünket, hogy ügyünket atyailag támogatni méltóztassék.” (Ugyanott)

Ijjas érsek följegyzése szerint a levél szept. 19-én került a pápa elé (Cheli bíboros szóbeli közlése) és VI. Pál pozitív értelmű döntést hozott.

Hivatalos, írásbeli értesítést Ijjas érsek Villot kardinálistól, az Egyház Külügyei Tanácsa titkárától kapott (1970. okt. 8-án).

„... Értesítelek Téged, hogy a Szentszék kegyesen teljesíti Nagyméltóságod kérését, mely szerint saját Ordináriusaik mindkét fórumban feloldozhatják a mondott kiközösítés alól Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd és Várkonyi Imre áldozópapokat az Egyházi Törvénykönyvnek ilyen ügyekben a fenyítéssel terheltekre vonatkozó nyomai szerint, leginkább pedig a bűnbánó lelkiismeretet tekintve múltra és a jövőre vonatkozóan.

Kötelességemnek tartom Neked meghagyni, hogy ezt az írásos felhatalmazást mind az Ordináriusokkal, mind az áldozópapokkal, akiket ez érint, csak akkor közölheted, és ezt egyáltalán csak akkor hozhatod nyilvánosságra, amikor ezt a Szentszék kifejezetten megengedi.” (Ugyanott)

Ugyancsak Villot bíboros értesítette Ijjas érseket a Szentszék azon döntéséről, melyben visszaadja a magyar egyházi vezetők kezébe a jogot, hogy ők dönthessenek papjaik képviselőség-vállalásának kérdésében.

„... Apostoli Szentszék helyt ad ennek a kérésnek, elsősorban számotvetve azzal, hogy a Püspöki Karnak adott felhatalmazások megnövekedtek, és ezért annyira visszavonja az illető normákban szereplő anyagot (derogans materiam de qua in illis normis agi-

tur) amennyire az Egyházi törvénykönyv 139. szakaszának 4. par. szerint ez szükséges, ezt a Püspöki Kar felelősségére bízva a fent említett elvek szem előtt tartásával.

Amit fentebb írásba foglalva közlünk Nagyméltósággal, ahhoz azt a kifejezett óvást fűzzük, hogy ez nem hozható a Magyar Püspökök tudomására mindaddig, míg az Apostoli Szent-szék ezt kifejezetten meg nem engedi; azt is megjegyezve, hogy majd csak akkor teljesíthető ez az okmány..." (Ugyanott)

Ijjas érsek 1971. febr. 17-én kelt levelében megkísérelte megsürgetni a nyilvánosságra hozatali tilalom feloldását, de a márc. 12-én Villot bíborostól kapott levél türelemre intette.

„... Még nem hárultak el azok az okok, melyek miatt ezen irat közzététele halasztódott. Ezeket az okokat a múlt év október havában történt értekezéseken a Magyar Népköztársaság megbízottai-val megfelelőképpen kifejtették a Szenszék képviselői. Mindamellett közlöm Vele, hogy a Szenszék mindenkor és minden pillanatban kész újra fölvenni a tárgyalásokat – azon pontok szerint, melyeket már közölt az állami megbízottakkal – úgy hogy e kérdések olyan kívánt megoldásra jussanak, mely mindkét félnek eleget tesz.” (Ugyanott)

A magyar kormány és a Vatikán között folyó tárgyalások 1971. május 21-én egyik lényeges kérdésben, az egyházi állások betöltésének kérdésében kompromisszumos eredménnyel zárultak. Csak vezető egyházi személyek (érsekek, püspökök, helynökök, irodaigazgatók, esperesek, teológiai tanárok) kinevezéséhez kell az előzetes állami hozzájárulás. (Lásd: Katolikus Szó 1971. jún. 13.) Ezután a megállapodás után újabb lépés történt a feloldás útján. Ijjas érsek emlékeztető feljegyzése szerint ugyanis 1971. júl. 15-én Kalocsán járt Cheli és Montalvo bíboros. Cheli közölte, hogy a Szenszék feloldotta a tilalmazó záradékot. Azt is elmondta, hogy a magyar kormány egyetért azzal, hogy a feloldást és a dokumentumok szövegét nem publikálják, és nem foganatosítják addig, „míg meg nem valósul a két tárgyaló fél között most folyamatban lévő kölcsönös igény.” (ÁEH TÜK 37-5/1971.)

Nyilvánvaló, hogy a Mindszenty-kérdés rendezéséről van szó. Ennek megoldása (1971. szept. 9.) után, 1971. okt. 13-án került sor a nyilvánosságra hozatalra. (Lásd

Magyar Kurir 1971. okt. 13.) A kiközösítés alóli föloldozás a katolikus papi békemozgalom érintett három vezető személyére rendkívüli hatással volt. Szemtanúk elmondása szerint a sokat próbált, sok csatát megvívott – börtönt is megjárt – Beresztóczy Miklós úgy sírt, mint egy gyermek. De megnyugvással töltötte el a föloldozás a mozgalomban résztvevő papságot is, hiszen szervezetüket, mozgalmukat eddig olyan személyek irányították, akik pápai kiközösítés alatt álltak. Kétségkívül másként néztek ezután a mozgalomra a kívülálló papok is, de azért megítélésükben minőségi változásról nem lehet beszélni.

A katolikus papi békemozgalom számára, harmadszor, kedvező hatást váltott ki a Mindszenty-ügy rendezése is. A kérdés az 1960-as évek elejétől fogva minden, a Vatikán és a magyar kormány közötti tárgyalás napirendjén szerepelt, de csak 1971. szept. 9-én született megállapodás. Ennek értelmében a hercegprímást az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette, és így szept. 28-án elhagyhatta az országot.

A Vatikán és a magyar püspöki kar, a Vatikán és a magyar állam között fennálló vitás kérdésekben tehát olyan kompromisszumos megoldások születtek, melyekben – úgy tűnik – a Vatikán engedett többet.

KAMARÁS ISTVÁN

A tanulmány első része az Egyházforum előző számában olvasható (6 [1991] 1,29-46).

GAUDIOPOLIS FELÉ **(bajgyűjtemény és megújulási program)** **Második rész**

III. PROGRAM

Bár megpróbálom a reális utópia talaján maradni, nem lesz mindig következetes a programom. Olykor a már ma is meglévő, de még nem eléggé ismert és elterjedt is magában foglalja, olykor felröppen a vaskos realitások talajáról. Programom „számol” természetesen a Szentlélekkel is, de legalább ennyire épül egy merész hipotézisnek tűnő, szerintem mégis szociológiai realitásnak nevezhető tényre, melyet Dosztojevszkij így fogalmaztatott meg Aljosával, akit előljáróban is idéztem: „De azért sok szeretet van az emberiségben, mégpedig csaknem krisztusi szeretet”.

1. Tudni, mitől vagyunk keresztények, és magunkkal azonosulva kiengesztelődni mindenkivel

Tartom-e a kommunistát akkor is testvéremnek, ha tudom, hogy lényeges kérdésekben különbözik a véleményünk? Erre a kérdésre kell tudni határozott igennel válaszolni, és rossznak tartani a „Miben vagyok különb kommunista testvéremnél?” kérdést. Ahhoz, hogy azonos legyek önmagammal, s valóban higgyem, hogy keresztényként valami mást is tudok a világról, az emberről, ahhoz nem elegendő a különbségeket tisztázni (egy humanista ateistától megkülönböztetve magam, az igazság, a személy méltósága, az emberi jogok, a haladás, a szenvedés, a halál és az erőszak alkalmazásának kérdéseiben kell élesen éreznem a különbséget), ahhoz azt is tudni, belátni,

hinni, megélni kell, hogy a mindig is beteg emberiséget az emberies Isten szabadítja meg, hogy Isten azért lett emberré, hogy az ember is emberré legyen.

2: Írni, felfedezni, közreadni, tanítani és bensővé tenni a korszerű, dialogizáló, emberképet is kínáló teológiát

A többrétegű társadalmi valóságnak és a többrétegű titoknak is megfelelő *teológiai pluralizmus* érték, a vallási megújódás jele és az egységet eltúlzó oportunizmus és a szellemi gettó elkerülésének lehetősége. A különböző megközelítések tudomásul és figyelembe vétele, a *dialógusokban* való aktív alkotói vagy befogadói részvétel feleslegessé teszi olyan – egyébként jogos – követelmények külön programkénti megvalósítását mint a teológiának a megfelelő filozófiai nyelvekre való lefordítása, a teológiának az antropológiával, a lélektannal, a szociálpszichológiával stb. „megfertőzése”, ötvözése. A hitoktatásban is érvényesülnie kell a korszerű teológiai irányzatoknak és a teológiai pluralizmusnak, az „ez az egyház tanítása”-t fel lehet váltania az „így gondoljuk”-nak. Nem szabadna, hogy hiányozzon a teológiai eszmecserékből a dialógus (vagyis az „én is tévedhetek” attitűd) és a humor.

3: A hierarchikus, tekintélyelvű, időszerűtlen de megújulásra képes egyházat demokratikus, kiengesztelődött, korszerű szervezeti formák által is összefogott sokszínű testvéri közösséggé fejleszteni

Türelemet és időt igénylő, mégis *radikális* (=krisztusi) *reformra* van szükség, amelyet nagyon sokféle kritikát komolyan véve kell megtervezni és megkezdeni. Igazuk van azoknak is, akik úgy látják, hogy „ki Pállal, ki Péterrel tart”, de azoknak is, akik a többféle alulról vagy középről jövő kezdeményezést a mindenáron való egység kény-

szerzubonyába gyömöszölve érzik, akik nem egy esetben kénytelenek az igazi kereszténység titkos vagy akaratlan ellenségének tekinteni „előjáróikat”. Igazuk van azoknak is, akik azzal érvelnek, hogy „Isten titokzatos teste” nem hasonlíthat sóhivatalhoz vagy államhoz, de még afféle demokratikus parlamenthez sem, és a modellt a „tizenkettőben látják”, ám azoknak is igazuk van, akik a társadalom történetére, a szükséges munkamegosztásra, a szükségyszerűen intézményesülő közösségekre hivatkozva nem az intézmények eltörlését, hanem az intézmény radikális reformját javasolják. Nincsen igazuk azoknak, akik a teremtből és a létezésből következő hierarchiából vezetik le a meglévő, a „valóságra merőleges” egyházat, ám azoknak sem, akik a Konstantin előtti egyháztól folytatnák a kereszténység történetét.

Sok igazság van abban, hogy a fölülről szervezett egyház kezdeményezéseire ma már nem igen reagálnak és ha igen, csak „elkábitott” állapotban. Úgy tűnik, imádkoztatással, szózatokkal, dörgedelmekkel, kampányokkal „belelkesíthető” a langyos keresztény is, ám sok esetben csupán arról van szó, hogy az idegen nyelven érkező felszólításhoz – fantázia és sémák segítségével – a felszólítottak különféle nem adekvát tartalmakat rendelnek. Ezért nem tudnak a tömegek a zsinat szellemével azonosulni, mert az is felülről, idegen nyelven száll alá.

Az értékek és az emberek szolgálata olyan szerepeket és magatartásokat követel, amelyekben valakinek alá kell rendelnünk magunkat (ügyeknek és vezetőknek egyaránt), csak arról nem szabadna megfeledkezni, hogy az egymással alá-fölé rendelt viszonyban lévők is felebarátok, testvérek, családtagok. A „Krisztusban kedves testvérem”-nek is ki kellene zárni az egyoldalú tegezést.

A „Miért ne tegezhetném vissza a főtisztelendő urat, amikor ő a Krisztusban kedves testvérenek nevez?” kérdés teljesen jogos, a megszólítás- és köszönés-zavar a keresztények kommunikációjában is a megmerevedett hierarchiát és a közösség válságát jelzi.

Hogy a keresztények jobban azonosulhassanak az egyházzal, annak a legfontosabb feltétele az, hogy a vertikálisan szervezett egyház *horizontálisan mozgásba lendüljön*;

hogyan az intézmény közösséggé, a közösség intézménnyé váljon.¹

A radikális reform nemcsak azt jelenti, hogy ami van, azt kell tökéletesíteni, már csak azért sem, mert, ha az egyház az üdvösség jele és eszköze, akkor az új teremtésnek jele és eszköze, ez pedig az állandó megújulás nélkül elképzelhetetlen. Az elengedhetetlen radikális reform a hosszú ideig szünetelő és csak a legutóbbi időben – eléggé óvatosan – elkezdődő megújulás pótlását (illetve a megindult folyamat felgyorsítását) jelenti. Ebből a szempontból kell értékelni és értelmezni az úgynevezett „kis lépések” politikáját. Ha a kis lépések nem más, mint toldozás-foldozás, tűzoltás, a lazább póráz óvatos kihasználása, ha csak taktika és nem stratégia, akkor ez fékje vagy akadály a megújulásnak.

4: Elkerülhetetlen a Krisztus-követők önmagára találása és önérzetreformja

Meg kell találni a szentségek, a lelki vezetés és a katekézis rendszerében az önismeret, a lelki egészség és az önbecsülés tanítását, gyógyítását, fejlesztését és karbantartását is.

Jellemző, hogy ritkán esik szó arról, hogy a lelkiismeret önismeret is, hogy a személyes hit a személyiség kibontakoztatása nélkül elképzelhetetlen, hogy az alázathoz önérzet is kell.

Fel kell ismerni, hogy fel lehessen számolni a vallásos emberek tipikus lelki sérüléseit és torzulásait: a kiválasztottság gögijénél gyakoribb kisebbségi érzést, a virtus-vértanúskodásnál jóval gyakoribb félelmet, szorongást és gyávaságot.

Tudomásul kell venni, hogy a vallásosság oldja is, de köti is (újratermeli) az előítéletességet a vallásos emberben is, de környezetében is, vele szemben.

Tisztán kellene látni a gyónással kapcsolatos beállítódások és igények megváltozását. A gyónáson belül és a

1 Bővebben erről Hogy íze lehessen a sónak... (Teológia, 1989. 3. sz.) c. írásomban.

gyónáson kívül is meg kellene teremteni azokat a bűnbánati formákat, amelyekben realizálódhatnak az önismere-ti, pszichiátriai, önnevelési igények.

Ezek az igények világi szakemberek segítségével akkor sem elégíthetők ki, ha egyik napról a másikra ugrásszerűen nő-ne a papok száma valamint lélektani felkészültségük és érzékük színvonala.

5: Támogatni, éleszteni, munícióval és feladattal ellátni a kisebb csoportosulásokat és közösségeket

Az *egység* olykor aggasztó hiányát és az idegesítő szélsőségeket tudomásul venni, a helyzetet elemezni, és a megoldáson gondolkodni mindenképpen célszerű és időszerű, de türelmetlenné válni és erőszakkal beavatkozni a folyamatokba, több mint kockázatos. Tudomásul kell venni, hogy a *kisközösségnek* vagy bázisközösségnek nevezett csoportosulások, kiscsoportok nagyobb része *nem szerves*, nem spontán képződmény, de *megfelelő kerete* többféle fontos érték kifejlődésének.

Ezek egyike lehet maga a közösség is (a hasonló értékrendű emberek önmozgó, értéket termelő, egymás személyiségét kiteljesedni segítő, jelentéssel bíró, esetleg részben vagy egészben még életformát, legalább is új életstílust jelentő együttese), de lehet „csupán” védettséget kínáló, barátságokat és szerelmeket indukáló, a kultúrált és tartalmas szórakozást és önképzést biztosító, a keresztény tartalmú kommunikációt lehetővé tevő, közös imára alkalmat adó keret is.²

A kiscsoportok és kisközösségek léte automatikusan horizontális mozgásokat eredményez, a hasonló funkciójú csoportok fórumokat, problémáikat, igényeiket és tevékenységüket átfogó, koordináló és katalizáló szerveket, szervezeteket és intézményeket indukálhatnak. Mindez szükségessé teszi, hogy ez a forma a féllegalitásból a lega-

2 Erről bővebben *Kreativitás a vallási kisközösségekben* (Népművelés, 1988. 12. sz.) c. írásomban.

litás felé fejlődjön, anélkül, hogy hatékonyságából és értékeiből veszítsen.

A kisközösségek önmagukban is fontos szerepet töltenek be, akár mint remeteségek, akár mint (olykor extravagánsnak tűnő) kísérletező lelkeségi műhelyek. „Államosításuk”, „betörésük”, „szolgálatra hívásuk” végzetes hiba lehetne. Nem halogatható a meghívásuk, feladatokkal való megkínálásuk és még kevésbé a felajánlkozásuk elfogadása, hiszen ahhoz, hogy az egyházközségek működjenek, segítségük percekben belül nélkülözhetetlen lesz. Az egyes kiscsoportokban eléggé nyilvánvalóvá váló szektásság, dogmatizmus orvoslása a kiengesztelődés szellemében történő párbeszéd és a nyilvánosság, valamint azoknak a kérdéseknek a rendezése, amelyeknek jogos, de formájában nem megfelelő kritikája előítéletes és szélsőséges.

Számolni kell a bázisközösségeknél valamivel nagyobb léptékű és lazább szövésű szerveződéssel (klubok, egyesületek, munkacsoportok, szakmai fraternitások, alkotóműhelyek stb.) létrejöttével, s azzal is, hogy a kisközösségek tagjainak egy része ezeknek is tagja lesz, vagy ezekbe – mint számukra pszichológiai és szociológiai szempontból megfelelőbb alakzatokba – lép át. A közösségi formációk széles skálája feltétlenül értéke lesz az egyháznak, amelynek mással nem pótolható értéke marad a bázisközösség is.

6: Hivatásában kiteljesülő, alkotással szolgáló, közösségben otthonra és munkatársakra találó papság

Ki kell szabadítani a papokat a hivatalból, a magányból, szerepük csapdájából, de még a szentélyből is. A szent és profán ma még eléggé (botránnyosan) éles határára kell állítani őket: a határok felszámolására. (Természetesen ezt a határ másik oldaláról, a „hívóknak”, a „civileknek”, a „laikusoknak” is el kell kezdeniük. Az adminisztrációtól a nagy tömegű szentség-kiszolgáltatásoktól megszabadított papnak is (aki így sokkal személyesebb lehet) egyszerre kell lenni *értelmiséginek, menedzsernek* és „szent ember-

nek”, alkotónak, nevelőnek és szolgálónak. Elkerülhetetlennek látszik, hogy a hagyományos pap és az „egyszerű hívő” között a papságok egész skálája alakuljon ki: a diakonátus különböző formái, a felszentelt házások és nők stb.

A *cölibátus* ugyan nem központi kérdés, ám újragondolandó kérdésként napirenden kellene tartani. Van igazságuk azoknak, akik arra hivatkoznak, hogy ha megszűnne kizárólagossága, kívül is, belülről is nagyobb lenne tisztelete.

Jó lenne, de ma még eléggé utópisztikus óhaj, hogy ha egyre inkább a közösségek termelnék ki papjaikat.

Több pap nyilatkozott úgy, hogy plébániájuk közösségéből – ha erre lehetőségük lenne, mert az illetők benne lennének – két-három, minden szempontból megfelelő, házas férfit ebben a pillanatban fel lehetne szentelni. (Rajtuk kívül még akad tucatnyi világi, akik temethetnének, hitoktatásban résztvehetnének és végezhetnék a tetemes munkát jelentő adminisztrációt.

A *laikusok meghívása* természetesen nem képzelhető el egy kaptafára. Nem lenne szerencsés, ha egyszerűen a hagyományos papszerepet osztanák („lőcsölnék”) rá azokra a világiakra, akik sokféle szerepre alkalmasak lennének, csak éppen erre (vagy a szerep egészére) nem. Igen fontos szempont az is, hogy ne a paphiány legyen a világiak működtetésében legfontosabb szempont, hanem a *meglévő talentumok hasznosítása*, a jelentkező, a felfedezendő hivatás.

Másképpen fogalmazva: ne a pap-szerepet „passzoljuk” át a hívőknek, hanem egymáshoz közelítsük a „klerikust” és a „laikust”, vagyis lazítsuk az említett határok merevségét.

A nagy (és még talán a nyitások ellenére is növekvő) paphiány sem teszi időszerűtlenné a *plébánikáktól függetlenül tevékenykedő* – természetesen a különleges képességekhez különleges feladatot kapó – papok beiktatásának a megfontolását.

Vannak különleges tehetségű és munkabírásu papok, akik a hivatali és rutin teendőktől felmentve kétszer-háromszorta több

időt fordíthatnának tanításra, az ifjúsággal való foglalkozásra, lelki beszélgetésre (ennek keretében a szó szoros értelmében életek és házasságok megmentésére), valamint olyan terepekre való kimerészkedésre, ahova papok ma Magyarországon nem igen jutnak el.

Az önmagukra találás és az *önérzet-reform* természetesen a papokra (és képzésükre) is vonatkozik, ennek már részben automatikus következménye lenne a *nyelvhasználatban* bekövetkező változás. Személyiséget nehéz tanítani, de a személyiségnek és a szerepnek egyaránt megfelelő *stílust lehet*. Tanítani és tanulni kellene a kommunikációt és a metakommunikációt, a dialogizáló predikációt és a dialogizáló meghallgatást.

Hogy a papi pálya presztízse a papok, a hívők és a nem hívők körében egyaránt eléggé megviselt, annak a jogoktól, de elsősorban a lehetőségektől való megfosztottságon kívül az is oka, hogy még egyházi körökben sem kapnak megfelelő nyilvánosságot a *példák* (köztük a szentek, a nagy és az érdekes személyiségek, Mócsy atyától a sárpentelei gyógyítóig, Pusztta Sándortól a hóbortos-különc, mellesleg világhírű szerzetestanárig).

Fontos szerepe marad a hagyományos és az új típusú (ökumenikus, a lelkisegély mozgalmakból kinövő, a harmadrend-szerű, a bázisközösségekből kialakuló, és a családosokat egy közösségbe tömörítő) szerzetességnek.³

7: Hagyományőrzés és nyelvújítás

A nyelvújításról már több ízben, több pontban szó esett, még talán csak azt kell leszögezni, hogy az elképzelt (és sokszor tévesen elképzelt) átlagot megcélzó prédikációk a mai információtömegben, a rafináltan szuggesztíven megformált információk közegében, nem igen hatnak, ha csak nem giccses vagy hatásvadászó stílusukkal, azzal is – szerencsére – csak az érzékekre. A kimódolt eszköztelenség, a jópofáskodás, a kultúr-show, a templomi TIT-előadás erőlködő pótlékok. A nyelvújítás természetesen a szó szo-

3 Erről bővebben Mindenféle szerzetek című (a Teológiában 1990-ben megjelenő) írásomban.

be vételével sem bizonyos, hogy a „plébániához” lesz a leginkább kézenfekvő válasz, hiszen a templomhoz vagy a papokhoz kapcsolódó kiscsoport, az azonos hivatásúak, foglalkozásúak, az azonos lelkiségűek közösségei ugyancsak elfogadható válaszoknak tűnnek. A kisebb egységeken kívül felvetődhetnek a nagyobb egységek, a *plébániák* közössége, amelyet (esetleg együtt lakó) papok közössége vagy papok és világiak közössége irányíthatna, egyben megoldva a sok helyen hiányzó pap-választék kérdését is.

Ennek a megoldásnak is több hátulütője van. Az egyik – főleg vidéken – éppen a nem híveivel együtt élő (mert nem velük egy községben lakó) pap lenne, ám sok kisebb helyen ez már eléggé megszokott. A „réteglébániák” és a *rétegpasztoráció* egyik hátulütője a keresztény társadalom megbontása, a másik az esetleg (sőt nagyon valószínűleg) a legaktívabb rétegeknek a plébániájuktól, a lakóközösségüktől való elvonása lenne. A különböző foglalkozású keresztények alkalmankénti összehívása, rendszeres összejövedele, éppen közösségi vagy legális egyesületi mivoltában is pozitív fejlemény lenne, még inkább akkor, ha ily módon küldetést kapnának saját lakóhelyi, plébániái közösségükben is. A különböző társadalmi rétegek és csoportok speciális pasztorációja az egyházközség közösséggé válása után is megoldható feladat maradna.

Az egyházközségek közösséggé válása nem egyszerűen a „hívek bevonásának” kérdése. Nem mindegy ugyanis – nem csak a híveknek, hanem az egyházaknak sem, amelybe, természetesen a hívek is beleértendők –, hogy mibe vonják be őket. Ugyanígy nem elegendő az, hogy nagyobb legyen a „hívek beleszólása”. (Mibe? Abba, ami ezután is így marad?) *Együtt csinálni valami újat*, ez a megoldás. Ehhez mindenkitől *nagyobb aktivitás*, a pap mellé *újabb papok* a hívők sorából (a különböző *szakemberekből*) közöttük a papon kívül más teológus, pszichológus vagy pszichiáter, szociológus vagy szociálpolitikai szakember, közgazdász-szervező, pedagógus és a feladatoktól és a lehetőségektől függően más szakember, *szakértő testület* (esetleg a presbitérium részeként), az adminisztrációban és a különböző feladatok végrehajtásában segítő *középkáderek*, különböző *munkacsoportok* (karitatív, művészeti, karbantartó és amire szükség van) szükségesek, amelyeket még

mindig kiegészíthetnek klubok és egyéb csoportok (énekarok, zenekarok, színjátszó csoportok, helytörténeti kutatók, szakkörök, GYES-en lévő kismamák egymást segélyező csoportjai, GMK-k, sportkör stb.)

„Mindez egy plébánián?“, kérdezhetné valaki, naív maximalista utópiát sejtve. Tizenöt-húszezer lakosú kisvárosban vagy lakótelepekben gondolkozva reális ez az utópia. Természetesen a csoportok és bizottságok egy része elképzelhető plébániai (megyei, városi, a fővárosban kerületi viszonylatban) is.

Kézenfekvő, hogy a kisközösségek a feladatok gazdag kínálatából választhatnának. A *munkatársak kiképzése* négy-öt erre szövetkező plébánia közös feladata lehetne. Négy-öt plébánia nem csak a középkáderek kiképzésére, hanem a Hittudományi Akadémia levelező tagozata „főiskolai” változatának megszervezésére is vállalkozhatna, (nemkülönben a „rétegtalálkozók”, a Küng-szeminárium vagy nagyobb szabású kulturális programok megszervezésére). A bizottságok, munkacsoportok egy része, ha nem mindegyike, ökumenikus alapon is működhetne, és így aztán az akadozó ökumenizmus „szinte magától” meglódulna.

Hogyan, mivel lehetne elkezdni? Kísérleti plébániákkal vagy a hívek hirdetéseit tartalmazó hirdetőtáblák felállításával? A jegyesoktatásba besegítő pszichológussal vagy a vidéki plébánia patronálásával? Az idős hívek élet-történetét lejegyző (és ezzel is a plébánia- ill. egyháztörténetet író) hittanosok „cserkészkedésével”, vagy az egyház-tanács radikális megfiatalításával? Erre nincsen, mert nem is lehet, receptem.⁵

10: Kinyitni, kilépni, megnyilvánulni

Kilépni az *agórákra*, ahol már vannak ilyenek, és valamilyen (legalább is Népfront-keretekben) majdnem mindeütt vannak. Kilépni, megnyilvánulni minden szinten; a

⁵ De vannak kihívást, ösztönzést jelentő példák. Ezekről írtam a Vigiliában és az Új Emberben megjelenő szociográfiáimban, valamint a Vallás és helyi társadalom (Kultúra és Közösség, 1988. 3. sz.) című írásomban.

bíborostól a ministránsig, az Új Embertől a plébániai híradóig, a helyi művelődési háztól a televízióig. Mikor, mivel? Akkor, ha van mivel, ha van mihez kapcsolódni, ha van hívás vagy kihívás. Soha sem agresszíven, soha sem nyereségvágygal („ott érdemes, mert ott lehet téríteni”), soha nem pótcselekvésként!

Először is a meglévő saját *fórumokat* kellene jobban kihasználni, elsősorban az Új Embert. Hogy milyen tartalommal kellene megtölteni, milyen program szolgáltatába kellene állítani, az az eddigiekből eléggé egyértelműen következhet. A meglévők közé még egyéb lapok is kíváncsnak: gyermeklapok (akár elsődlegesen kreatív és művészeti profillal), kisközösségek lapjai, plébániai vagy plébánia közti híradók, és, bizony, egy-két ökumenikus folyóirat is elkelne. Meg lehetne jelenni a *nyilvánosság helyi agóráin*: a városszépítő és a lakótelepi egyesületekben *bemutakozhatna* a plébánia vagy még inkább a helyi egyházak közösen előadás, kiállítás, hangverseny vagy művészeti műsor – és ezek kombinációi – keretében akár a templomban, akár a művelődési központban, *pályázatokat* hirdethetnének plébániák (akár önállóan, akár közösen valamelyik társadalmi vagy kulturális szervvel), meghívhatnák a lakosságot és a helyi szervek és intézmények képviselőit egy-egy jelentősebb kulturális *rendezvényükre*.

A kilépés másik módja a *válasz a szellemi kihívásokra*. Akár a katolikus sajtóban, akár másutt. Mennyi szakmai kihívás (meg meghívás) maradt az elmúlt években megválaszolatlan!

Vajon önértetből vagy gőgből nem mernek indokolt esetben segítséget kérni a plébániák állami és társadalmi szervektől, az egyházi iskoláktól, pedig ez is a kapcsolatteremtés egyik formája lehetne.

Miért nem kérnek segítséget a plébánosok a helyi könyvtártól a plébániai könyvtárak rendezéséhez? Óvónőtől, pedagógustól szaktanácsot nevelési kérdésekben? Miért nem kérnek szocialista brigádoktól segítséget a kerítés vagy a tető megjavításához?

Mindez persze, *politika* is. Sem a „keresztény politika”, sem a „politika megkeresztelése” nem járható út. A

politizáló keresztény viszont annyira természetes, mint a gondolkodó, alkotó vagy szórakozó keresztény. Amikor a keresztény politizál, *érdeket, nézetet egyeztet*, egy keresztény világnézetű csoport vagy réteg sajátos érdekeit nézeteit másokkal, illetve szövetségben a másik érdekekkel.⁶

11: Együtt a testvéregyházakkal

A felekezetükkel (és a felekezetükre jellemző kultúrával) azonosuló, a többi felekezetet *testvéregyháznak* tekintő, velük együttműködő (velük együtt dolgozó, imádkozó) keresztények önmaguk és a nem keresztények számára is egyértelműbb jelek lesznek. Az együttműködés lehetőségeiről és kereteiről már esett szó az előző pontokban. Ez különösképpen a kisebb helyeken fontos, ahol esetleg nem állna össze egy felekezetből az egyházközség munkáját irányító, koordináló szakértői csoport. A karitatív és még néhány tevékenység kitűnően végezhető ökumenikus keretekben, de a művészeti és más csoportok is működhetnek ökumenikus alapon.

A közös könyvtárak, a közös táborozások, a kisközösségi szomszédolások, a világ előtt való közös bemutatkozások, az ökumenikussá tágitott karácsonyi és húsvéti szeretetlátogatások, a közös teológiai-filozófiai szemináriumok, nem is beszélve a közös imáról, a megannyi lehetőségből csak néhány példa.

12: Átfogó nevelési program

Nem feltétlenül jelent ez különleges keresztény pedagógiai irányzatot, de a *keresztény emberképet* is figyelembe vevő, a nevelés minden területét átfogó *korszerű, sajátos jegyekkel jellemezhető nevelési szemléletet*. A hittanóvodától az unokákat nevelő keresztény nagyapák számára rendezendő, a nevelési módszerekkel is foglalkozó tanfolyamokig, az egyházi iskoláktól a családi nevelést segítő szellemi bázis megteremtéséig, az ifjúság pasztorációjától – amelynek szerves része kell legyen önnevelésre való meg-

6 Bővebben erről a már idézett Hitélet és közélet c. tanulmányomban.

tanításuk – a szemináriumok nevelési programjának megújításáig, minden korosztályra, rétegre, élet-szerepre, problémára ki kell terjedjen az átfogó nevelési program.

Nem elég a *család* fontosságát és méreteit hangsúlyozni, *minőségének* javításához is segítséget kell adni.

Válaszolni kell tudni a „Család, de minek a rovására?” „Sok gyerek, de minek a rovására?” kérdésekre. Részben a keresztény szociálpolitikai program keretébe tartozik a keresztény családok kölcsönös segítése, akár a kisközösségi, akár plébániai keretben. Próbálkozni kellene a keresztények „kommunáinak” közös háza-
inak, telepének kísérletével is.

Manapság – hála Istennek – heves vita folyik az egyházi, a keresztény illetve a keresztényeknek ajánlható iskolákról. Mindhárom fajta fontos! Ha van igény s muníció „feltámadhatnak” a megszüntetett egyházi iskolák, s létrejöhetnek újak is. Létrehozhatnak keresztény pedagógusok és szülők az állam és a keresztények által egyformán elfogadott iskolákat. Legalább ilyen szerencsés megoldás az állami iskolák tantestületeinek pluralizálódása, az ott dolgozó keresztény pedagógusok nyomatékos (de nem uralkodó), motiváló, gazdagító jelenléte. Az iskolák „klerikalizálása” csupán a hittan és a reggeli ima bevezetése édeskevése, a döntő az emberkép, s még a hittannál is fontosabb az *embertan*.

A felnőttképzés, a nagyon hiányzó középkorúak „be-
kapcsolása” szintén igen fontos feladat. Nem elegendő egy keresztény TIT létrehozása, s felesleges egy párhuzamos keresztény intézményrendszer kiépítése. A *szabadművelődési rendszer* látszana számunkra legmegfelelőbbnek, amelyben demokratikus összetételű szabadművelődési tanácsok bírálják el a támogatásért folyamodó kezdeményezéseket. Ezeket kellene egyszerre felülről és belülről csinálni, mert *helyi közösségek* nélkül sziklás földbe hullana a legjobb és legkeresztényibb központból küldött előadó vagy brosúra „magja”. Ha az egyházközség közösséggé válik, művelődési bázissá is lesz, s elindítója lehet népfőiskolának, színjátszásnak, táncháznak, klubnak, bárminek. „Ügynökök” is kellenek: már a keresztény középiskolák is képezhetnek ilyen feladatra animátorokat.

A lelkigyakorlatos házak, a nyári táborok, a lelki napok és lelki gyakorlatok mellett továbbra is a *katekézis* marad a fő forma, legyen az iskolai, templomi, kisközösségi vagy családi. Ennek feltétlenül erősíteni kellene szellemi háttérét könyvtárakkal, bibliográfiákkal kiadványokkal, eszközökkel, az alkalmanként meghívandó keresztény és nem keresztény előadók kataszterével stb.

13: Nemzeti egyház, határok nélkül

A transzcendens értéket hordozó kultúra, a nyelvtudás és a nyelvújítás, valamint a hagyományok szerepéről már szót ejtettem, ezen kívül talán csak „a sajátosság méltóságát” (Sütő) kell külön is hangsúlyozni. A *magyar nyelvű kereszténység*, valamint mind a nemzeti, mind az eredetében keresztény értékeket egyaránt fontosnak tartó, nem keresztény kulturális intézmények közötti együttműködés kézenfekvőnek tűnik és a kezdeti lépések felgyorsíthatók.

Katolicizmusunkat inkább valamiféle kegyes semlegesség és a kozmopolitizmus jellemzi, mint az *egyetemes-ség*. A keresztény világra nem igen nyílik ablakunk. A sok utazás tapasztalataiból alig válik valami közkinccsé és igen ritkák még a „tudatos”, küldetéses utazások. A környező országok vagy a nagyobb világ keresztényeivel való együttműködést sokkal erősebben korlátozzák a sokat emlegetett „vaskos realitások”, ám e területen is a kelleténél nagyobb a passzivitás és a tehetetlenség.

14: Az életminőség javítása

Ez kellene legyen az egyház *szociálpolitikájának* és *kari-tatív programjának* a célja. Függetlenül attól, hogy ebben a tekintetben az egyház megtűrt vagy favorizált segítője lehet az államnak, függetlenül attól, hogy bizonyos területek művelésére nincsenek és a közeljövőben nem is lesznek megfelelő eszközei, ebben a vonatkozásban is átfogó programra lenne szükség. Tehát ezzel is kellene törődni, ha másképpen nem, véleményformálás (politizálás) vagy nevelés keretében. Nem bizonyos, hogy a ma még az állam

által is légüresen hagyott tereket az egyház ki tudja tölteni (az sem biztos, hogy neki kell kitölteni). Nem könnyű eldönteni, hogy kikre irányuljon elsősorban a karitatív tevékenység: azokra-e akik az út szélén heverve a szamariánus egyházra maradtak (a haldoklók, az öregek, a tehetetlen betegek) vagy azokra is, akikkel az állam is foglalkozik, de nem eléggé hatékonyan, vagy azokra is, akikkel a közösséggé váló egyházközségek mint övéikkel „házon belül” foglalkozhatnának.

A már említett családokat támogató „testi-lelki-gyakorlatos” nyaraltató táborok, szeretetlátogatások, kollektív házak a lehetőségeknek csak kisebb hányadát képezik.

Az egyházi ingatlanok elkótyavetyélése ilyen programok sikerre vitelének akadálya lehet. Az olykor hatalmas és kihasználatlan plébániaépületek is megtölthetők lehetnének karitatív tartalommal is.

Nem a karitatív szerzetesi közösségek működése jelentené az igazi áttörést, hanem annak a belátása, hogy a karitás (amelybe a közösséghez tartozó gyerekek orszból való korrepetálása ugyanúgy beletartozik, mint a nyáron üressé váló lakások felajánlása üdülési célra) gyengélkedése mindig a kereszténység gyengélkedése.

Igaza van annak, a már idézett, „kritikai szellemű” hívőnek, aki öt Miatyánk helyett valami jócselekedet kiszabását kérte gyóntatójától.

15: Ami értékes: katolikus, ami nembeli: keresztény, ami szép: a túlparti fénytől az

A kereszténység és a kultúra szorosabb kapcsolatának szorgalmazása nem jelentheti a bármely szempontból is „kulturálatlan” (mert a „magas kultúrától távol lévő”, mert valamelyik szubkultúrához tartozó, mert kulturális vákuumban élő, mert felemásan kulturált) keresztények és nem keresztények diszkriminálását, csak annyit, hogy a *keresztény értékek is kultúra hordozója*, és azt, hogy bizonyos kultúra bizonyos helyzetekben hatékonyabb hordozója. Lehet ez adott esetben a gregorián, a magyar folklór betlehemes játéka, Pilinszky és S. Weil, vagy éppen a ke-

leti meditáció. A cél nem szentesíti az eszközt. A kufár-árukat ki kell verni olykor a templomból, csak arra kell vigyázni, hogy az ostor ne azoknak a hátán csattanjon, akik ezt szeretik, ezt szokták meg. Meg kell tudni állapítani miféle esztétikai és miféle szociálpszichológiai értéke és hatása van egy-egy hagyománynak vagy új kezdeményezésnek.

Mindig számolni kell azzal, hogy ami a vákuumot betölti (mint például az „ifjúsági misék” zenéje) szükségszerűen fölértékelődik, és ez mindaddig tart, amíg meg nem jelennek az alternatívák, amíg nem alakulnak ki a „templomi művészet kritikai” formái és fórumai.

Tudatosítani kellene papoknak, hívőknek egyaránt, hogy a *művészet* a liturgiában, a katekézisben, a lelki életben, az imában – ha rendeltetészerű a használata – nem illusztráció, nem kedvcsináló, nem sorminta, hanem egy olyan nyelv, olyan közeg, amelyen érzékletesen jelenik meg a transzcendencia, olyan válaszokat adhat, amelyre talán még a tudomány és a teológia sem képes, vagy ha igen, a művészet más nézőpontból gazdagítja és közvetlenebbül segít ahhoz, hogy megélhető is legyen, mint a tudomány.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy bizonyos rétegekhez éppen a művészet nyelvén közelíthetjük azt, amit sem a „kegyes nyelven”, sem a tudomány nyelvén nem értenek. (Más szóval: sokaknak könnyebb a művészetet alkotó módon befogadni és művelni, mint a tudományt.)

Fontos szerepe lehet a plébániai *könyvtárnak*, ám méginkább a könyvekre, folyóiratcikkekre, rádió- és televízió műsorokra a hirdetőtáblán a figyelmet felhívó *tájékoztató* tevékenységnek.

Alaposan át kellene gondolni a *szórakozás* kérdését. Természetesen ennek a feltétele a már sokat emlegetett keresztény emberkép. Segíteni kellene, hogy a hívek megtanuljanak *lazítani* (akár penitenciának is feladni!), *játítani*, *üldülni*, *utazni*. Tisztázni kellene ehhez az aszkézis és a szórakozás, az aszkézis és az öröm, az aszkézis és a szépség viszonyát. Ki kellene találni az utazás és a zárándoklat, a táborozás és a lelkigyakorlat, a kikapcsolódás és

a bekapcsolódás nem erőltetett, erőves, hatékony öveze-
teit. Fontos szempont lenne a „vissza a természethez”, hi-
szen a *természet* rendkívüli módon növelheti az üzenet
iránti érzékenységet.

IV. GAUDIOPOLIS

Néhány évvel ezelőtt Varga Csaba barátommal utópi-
át írtunk Reformvár címmel, amelyben egy újragondolt és
újra emberarcúbb szocializmust vázoltunk fel. Ma is meg-
valósíthatónak tartom, de ma már egyre inkább úgy lá-
tom, hogy Gaudiopolist kell megvalósítanunk Reformvá-
ron, családunkon, közösségeinken és egyházunkon belül
is. Ez lenne a radikális reform, amelyről Jézus beszélt.

Az ecclesiának értelmezett egyház legalább hármat je-
lent: 1. *eseményt*, összejövetelt az Ő nevében, 2. *sokféle ál-
landó csoportot*, kongregációt, perlokális (kultúra feletti)
alapítványt. A három szint egyenrangú, a Lélek számára
egyformán kedves hely. A *szabadság, egyenlőség és testvé-
riség* helye az olyan egyház, amelyet nem az uniformitás,
hanem a *pluriformitás* a jellemez, ahol nem kell félni a
sokféleség káoszától, hiszen a Lélek transzcendálja, közös
nevezőre hozza az egyéként értéket jelentő sokféleséget.
Olyan hely, ahol a hivatal célja a szolgálat, ahol a vezetés
is szolgálat, ahol a magasabb helyet elfoglaló több szolgál-
latot vállal.

Ilyen lehetne az egyház, ha a Lélek szelét fogná be vi-
torlájába. Sajnos, a középkortól ehelyett egyre inkább a
hierarchikus hatalom intézményévé vált. A pápai hatalom
szervezett birodalomhoz kezdett hasonlítani, és a teológia
sokszor a birodalom legitimációjának feladatát vállalta el,
vagyis a sok esetben defenzív és reakciós teológia a biro-
dalom papjává vagy védőügyvédjévé vált.

Úgy vélem, a Lelkes egyháznak komoly esélye van.
Csak nem szabadna szárnyát szegni a köröttünk röpködő
Léleknek. Arra sincsen szükség, hogy kenyérmorzsával
ablakpárkányunkra vagy imazsámolyunkra szoktassuk.
Elég ráirányítani antennánkat. A *tradíció* kritikus befoga-

dása és a *radikális reform* kezdeményezése egyformán fontos. Az újhoz való alkalmazkodás, a rugalmasság nem elegendő, mert az alkalmazkodás sok esetben az újat mielőtt még kibontakozhatna integrálja és megszelídíti. Mint ahogy Sajó András szellemesen írja: „a változás palástja alól kikandikál az önismétlés ördögpatája”. Az ősforrásra hivatkozva, kiapadása miatt aggódva, egy katolikusnak is illő, sőt kötelező a protestálás.

A *szabályok* alapján létrejövő játék és az önfeledt *rögtönzés* egymás feltételei. A Lélek azonban nemcsak rögtönöz, hanem szervezetileg meghatározott helyen és időben fogadóórát is tart. Jézus a kánai menyegzőn a helyi szokásokat tisztelettel betartva táncolt is, a templomban viselkedett botránnyosan. Botránnyosan, de nem megbotránkozhatóan.

Mit tehetünk azért, hogy Lelkes intézményünk legyen, azon kívül, hogy olykor botránnyosan viselkedünk? Szivattyúzzuk ki a szentelt vizet az árokból, töltsük fel szolgálatunkkal, öntözzük meg a kinyert szentelt vízzel, írjuk ki: „A füre lépni és rá vigyázni szabad!” Örüljünk, ha gyerekekünk indokolt esetben így kiált fel: „Apa (anya), te tiszta hülye vagy!” Ne sértődjünk meg, ha a még nem eléggé Lelkes intézmény elsőre még megsértődik, amikor szeretettel lehülyézzük. Azt se feledjük, hogy van egy találmányunk, amelyben a Lélek és az intézmény már szerves eggyé vált, így aztán, ha az egyházépítésbe belefáradunk, ezzel bízathatjuk magunkat: „Letargia? Liturgia!”

Végül pedig ne feledjük: igaz, hogy közvetlenül a sótól lesz ízes ételünk, de hogy ízesíteni tudjuk, és a jó íz örömet okozzon, ahhoz jól működő sóhivatalra is szükség van.

OLVASÓINK LEVELEIBŐL

Körlevelükre válaszolva mellékelem az 1991-re szóló előfizetési díjat, hogy ezzel megkönnyítsem valamelyik magyarországi olvasójuk helyzetét, aki különben lemondaná a lapot.

H.T., Németország

Néhány nyugati olvasónk hasonló módon sietett az Egyházforum azon magyarországi előfizetőinek segítségére, akik nehéz anyagi helyzetükre való tekintettel nem tudták megújítani folyóiratunkra vonatkozó megrendelésüket. Hálas köszönet valamennyi adományozónak!

* * *

Köszönettel megkaptam az Egyházforum 12. számát; benne láttam a felszólítást. Hálás lennék, ha továbbra is küldenétek ingyen. Helyette, cserepéldányként küldjük Bécsből a Távlatokat (a Szolgálat új sorozata Húsvétkor kezdődik.) Ennek én lettem a főszerkesztője, egyelőre, hiszen aztán majd hazaköltözünk Budapestre.

Sz.F., Olaszország

Szerkesztőségünk fontosnak tartja a magyar nyelvű katolikus sajtótermékek közötti kooperációt, ezért továbbra is szívesen küldjük cserébe az Egyházforumot ezen lapok szerkesztőségeinek. Feltűnő azonban, hogy míg a nyugati vagy Nyugatról hazatelepülő lapoknál az ilyen kooperáció magától értetődő, addig a Magyarországon alapított új és régi lapok esetén csak akadozva vagy egyáltalán nem jön létre...

* * *

Hálásan köszönöm eddigi figyelmességüket, mely lehetővé tette, hogy aránylag szerény anyagi viszonyaim ellenére is a folyóirat olvasói közé sorolhattam magam. (...) Amennyiben lehetséges, továbbra is szívesen igényelném a folyóiratot, mivel így bizonyos szempontból tarthatom a

kapcsolatot az otthoni valósággal, és nem zökkenek ki annyira a magyar teológiai nyelvből.

J.A., Nyugaton tanuló erdélyi teológushallgató

Egyházforumot még az elmúlt, kommunista időszakban kaptam, de még most is olvasgatom. Sajnos nincs pénzem lapjukra, valamint kiadványaikra. Minden nap imádkozom egyházamért és régóta az Egyházforumért is.

Dr. M.T. Magyarország.

Mindaddig, amíg nyugaton élő olvasóink a magyarországinál magasabb áron fizetik elő folyóiratunkat, szívesen küldjük a rászorulóknak ingyen vagy féláron.

* * *

Az Egyházforum 12. száma selejtes minőségű. Ilyen selejtes nívón nem lehet dolgozni.

P. K. Hollandia

Én azt igényelném, hogy „fehéren-feketén” kitűnjék, mi a katolikus álláspont. Ugy is nagy a szellemi kaosz. Nem kérem! Sok jó közé egyházellenes cikkeket rakni tudatos megkeverése az embereknek.

Sz. L. Magyarország

A formai és a tartalmat érintő kritikákért nagyon hálásak vagyunk. Reméljük, hogy új nyomdánk és az új szövegszerkesztési technika jelentősen javíthatja az alaki minőséget.

Erősen tapasztaljuk a biztos eligazodás utáni igényt. Úgy véljük, hogy eddig egyetlen közleményünk sem volt egyházellenes szándékú vagy tartalmú. Ha olvasónk konkrét példákkal is alátámasztaná általános kritikáját, nézetkülönbségünk egyházunkat gazdagíthatná.

* * *

Örömmel üdvözlöm az immár független Egyházforumot, a tartalomban a függetlenség jeleit. Nagy szükség van a magyar olvasóközönség objektívebb tájékoztatására.

A pártállam megszűnésével a hierarchia ma is igen szigorú ellenőrzés alatt tartja a hatalma alá tartozó sajtót.

És nem szól, nem is szólhat ez a sajtó a magyar egyház elpocsolyásító belső életéről... A szabadságot elnyert, de azzal élni nem tudó püspökök tehetetlenségéről:

- miért nem szerveznek katolikus kollégiumokat a Szent Mór, a Szent Imre kollégiumok mintájára?
- miért nem állítanak fel katolikus gimnáziumokat a szerzetesek?
- a katasztrófális paphiány ellenére miért nem szentelnek diakonusokat, hiszen már nem tiltja a pártállam, és sok világi volna, aki örömmel vállalkozna ilyen elfoglaltságra, miután elvégezte a hittudományi egyetem levelező tagozatát?
- miért nem rehabilitálják Bulányit, akit végül is az Egyházügyi Hivatal rendelkezésére azért tiltottak el a nyilvános misézéstől, mert a katonai szolgálat megtagadását hirdette lelkiismereti konfliktus esetén.
- miért?... miért?

Talán lehetséges volna a magyar egyház belső életével, a szükséges reformokkal foglalkozni és azokat szorgalmazni.

Dr. R.J. Magyarország

Köszönjük olvasónk lendületes, sürgető levelét. A magyar egyházak kényszerű vagy/és mulasztásokból adódó hiányosságait (valamennyire) magunk is látjuk. A felsorolt „miért”-eket részben megválaszolták már az elmúlt hónapok öröndetes eseményei, a többi megoldásának előkészülete – közös reményünk szerint – folyamatban van. Folyóiratunk abban szeretne az egyház és a társadalom megújulásához hozzájárulni, hogy vállalja az egyház belső életét érintő kemény kritikákat is, de törekszik az Ön által is szorgalmazott párbeszédet megőrizni.

**Jerzy
Popieluszko**

Bulányi György
Egyházrend
Erény-e az
engedelmesség?

Gerhard Lohfink
Milyennek akarta
Jézus a közösséget?

Paul M. Zulehner
Josef Fischer
Max Huber
„Népem lesznek”

**Rudolf
Schnackenburg**
Krisztus követése – ma

„Ezek a szavak nem egy politikus, hanem a lelkipásztor szavai, azé, aki tudja, hogy a szabadság az emberiség első számú ismertetőjegye, amelyre emlékeztetni kell azokat, akiket ártatlanul megfosztottak tőle.”

Monika Sagun – Molnár Imre

„Rokonszenvet és egyetértést váltott ki belőlem (más szavakkal: megörvendezett és megerősített) az írás: mert felhívja a figyelmet arra, hogy a tényleges egyházrend mindig és szükségszerűen elmarad a szeretetrend lehetséges optimumától, amiről gőgünkben oly gyakran megfeledkezünk, s isteníjtük a végest, a téridőbelet”.

Kamarás István

„Azok a bibliai szövegek, melyeket Gerhard Lohfink tárgyal, a keresztyén közösség új fölfogásához vezetnek, és megvilágítják, hogy egy olyan egyház, amely állandóan világi társadalomhoz alkalmazkodik, nem hivatkozhat Jézusra.”

A könyv „abból indul ki, hogy a klérus és a világi hívők osztályának merev szétválasztása nem egyéb, mint az egyház leg-sajnálatosabb alapvető szakadása.” (...) „A könyv célja, hogy közös megbeszélés, vita tárgyát képezze éppen a lelkipásztor-kodásban elkötelezett papok és világiak körében.”

Mérleg

„Rudolf Schnackenburgnak sikerült ... megvalósítania azt, amiről minden biblikus szakember álmodik, hogy a modern kutatási eredmények alkalmazása, közreadása által közelebb vezesse az olvasót Istenhez, Isten terveinek és gondolatainak pontosabb megértéséhez, és segítse keresztyén testvéreit az igazabb és tökélete-sebb krisztusi élet megvalósításában.”

Tarjányi Béla

Rerum novarum (1891) hat zu ihrer Zeit die soziale Frage zum Thema der Lehrverkündigung der Kirche gehoben. Mit dem jetzigen Nummer von **Egyházforum** wollen wir einen internationalen Beitrag darbieten, und damit in Ungarn die soziale Frage in einer geeigneten, zeitgemäßen Art und Weise zur Sprache zu bringen. Mit den ausländischen Artikeln wollen wir die noch unbekannten ungarischen Autoren zum kreativen Gespräch aufrufen.

Kritisch analysierend und miteinander diskutierend greifen die Leitartikeln von **Anton Rauscher** und **Clemens M. Auer** das Thema auf. Zwei evangelischen Autoren, **László Bízik** und **Peter Weiderud** schrieben je eine soziale Fallstudie über Ungarn bzw. über Schweden. **Andreas Müller** ofm und ein Text von **Sándor Giesswein** (†1923) bieten einen Anlaß zur geistlichen Vertiefung der sozialen Engagement. Einen guten Ausgangspunkt könnte die **Sozialhirtenbrief der Österreichischen Bischofskonferenz** zu einem möglichen ungarischen Sozialhirtenbrief liefern, darum veröffentlichen wir dessen offiziellen Zusammenfassung.

Der weiteren Aufarbeitung der ungarischen, kirchlichen Vergangenheit dienen die Artikeln von **József Cserháti** über die römische Amtsenthebung Mindszentys, **József Pál** über die Absolution für die Friedenspriester sowie **István Kamarás** mit dem zweiten Teil seiner Studie.

Neben unserer ständigen Rubriken, **Perspektive** und **Zeitschriftenrundschau**, redigiert von **István Dévény**, bringen wir nach Wortlaut die umstrittene "**Luzerner Erklärung**" der pastoralen Mitarbeiter (gefolgt von der Stellungnahme der Österreichischen Bischofskonferenz), um den ungarischen Lesern einen Einblick in ihre Situation und Hoffnungen zu ermöglichen.

Nach der Auslese aus der Leserbriefen wollen wir unsere Leser an die **Kirchenforum-Bücher** aufmerksam machen.